

06
УІЛЛІАМ ШЕКСПІР.

КОРІОЛЯН

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛІША.

Виданий з передмовою і поясненнями

Др. Ів. Франка.

У ЛЬВОВІ 1900.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

+

Львівська бібліотека
імені Шевченка

46

Львівська бібліотека
бібліотеки АН-УРСР

755 ф

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ II- 34461

ф. III
III-416
1961

82(42).092

ПЕРЕДМОВА.

I. Час написання „Коріоляна“. „Трагедія Коріоляна“ появилася у-перше в першій повній виданню Шекспірових творів in folio 1623 р. Для означення часу її написання маємо не багато даних. Викінчене мови, віршової форми і драматичної композиції показує, що сей твір був плодом Шекспірового генія в добі його найвищої дозрілості. Факт, що основою трагедії було оповідане Плутарха, яке в англійській перекладі Норта появилася у-перше 1595, потім 1603 а нарешті 1612, не дає ніякої певної вказівки. Трохи тісніше стягають хронологічну межу ось які уваги. При кінці 1603 р. відбувся голосний у цілій Англії процес одного з найвизначніших героїв Єлисаветинської епохи, Вальтера Ралей, смілого воювника, що здобув для Англії Гіану, щасливо воював з Іспанією і відкрив В'єтнам, оскарженого за зраду краю і за накладане з Іспанією. На основі зовсім недостаточних доказів його засуджено на смерть, але вирок не виконано, тільки замкнено його в тюрмі і держано там довгі роки. Сей Ралей, гордий магнат, що з призи́рством дивився на простий люд, виступав у парламенті проти́ зако́на про зни-

жене ціни на хліб і був ненависний народови як державець винної монополії, послужив по всякій правдоподібності живим прототипом для геройської фігури Коріоляна. Ще далі веде нас Кемденова книжка „Remains concerning Britain“, видана 1605 р. З сеї книжки Шекспір узяв ширшу, Лівієву версію притчі про жолудок і сугави, наведеної у Плутарха лише в дуже короткій формі. Се одинокий бузсумнівно певний граничний камінь: раніше Кемденової книжки „Коріолян“ певне не був написаний. Але коли саме? Деякі критики (Брандль) зупиняють ся на тім же 1605-ім році. Інші (Брандес) пригадуючи, яку велику роль в трагедії грає мати — „найгордїйша і найбільше викінчена постать матери, яку лише сотворив Шекспір“ (Brandes, Shakespeare, 761), звертають увагу на правдоподібність, що для сотворення сеї фігури Шекспір покористував ся постатю своєї власної матери. Ся постать могла в повній силі ожити в його пам'яті як раз тоді, коли ся мати вмерла, а се стало ся 9 вересня 1608 р. Шекспір без сумніву був на її похороні і потім іще пробув пару неділей у Стратфордї; ще 16 жовтня він був за кума у одного стратфордського міщанина. З сего виводять, що тодіж, під вражінєм матиної смерті, був написаний „Коріолян“. Неясний натяк на одну репліку з сеї трагедії хотіли деякі критики віднайти в одній драмі Бен Джонзона, виданій 1609 р. Та не хибло й таких критиків, які на основі ще дрібніших обставин (одного слова в Нортівім перекладі Плутарха, що в виданю з 1612 р. має форму відмінну від старших видань, а ідентичну з тою, яка є у Шекспіра в тім місці) догадували ся, що „Коріолян“ написаний аж по 1612 році, отже був найпізніший Шекспіровим твором. Хоча сеї погляд з різних причин не може бути прийнятий, то все

таким лишається ся досить широкий простір часу 1605—1608 яко правдоподібна пора написання „Коріоляна“. Конець 1608 року видається ся нам найбільше правдоподібним.

II. Жерела „Коріоляна“. Шекспір узяв основу для своєї трагедії з оповідання грецького писателя Плутарха про життя римського героя з початків республіки Кнея (не Кая) Марція прозваного Коріоляном. Новіша історіографія виказала повну неісторичність сеї фігури і легендарність його мнимої історії, от тим то ми не маємо можности ані потреби дошукувати ся верна дійсности в Шекспіровій трагедії. Що Шекспір не мав на меті писати історичну трагедию, се розуміється само собою при всіх його творах; тут се тим менше можливе, бо „Коріолян“ — твір наскрізь тенденційний. Навіть той легендарний скелет, який Шекспір найшов у Плутарха, він дуже значно перемінив, для догоди своєму поглядови на героя і юрбу, який він хотів перевести в драмі. Ми подали в поясненнях докладні витяги з Плутархового оповідання паралельно з Шекспіровими сценами і читач може з них мати добрий образ того, як перемінював і прикроював Шекспір своє жерело, деколи — рідше — для самої драматичної будови, а деколи — частійше — для тенденції. Ся тенденція була — виявити своє призирство для юрби, для простого люду, а пошану, навіть закохане обожане для визначних одиниць, для героїв. Свого героя Коріоляна зрештушував він далеко понад той ріст, який дає йому оповідане Плутарха. Він прибільшив його хоробрість, заставивши його зовсім самого вбігти в брами Коріолі, коли тим часом у Плутарха він вбігає з невеличкою купою Римлян і не дає замкнути за собою брами; прибільшив його гордість, заставивши його підчас кандидованя на консульство

випрошувати ся від обов'язку говорення до народу, заставивши його далі говорити кандидатські промови уриваними словами і згідним тоном, не показувати своїх ран, на перекір Плутархови, який виразно каже, що Марцій на ринку показував свої рани; приблизив його правдомовність, а радше нерозумну лайливість — розуміє ся, тільки супроти плебеїв, а не супроти патрициїв; надав йому чаруючу силу особистого впливу, що мигом привертає до него серця не тільки приятелів (пор. промови Мененія стор. 42, Волумнії стор. 43, Брута 45—46, послапця 48, другого отамана 49, Комінія 52—53, пятого і шестого міщанина 60—61), але й найзапеклійших ворогів (пор. промову Авфїда стор. 112—113 і розмову слуг 113—115). Натомість його противників трибунів він зробив дурнями, інтригантами, заavidливими честолобцями, що підцьковують народ, а самі раді би вигородити себе, одним словом, демагогами найнижчої проби. Та найбільшу потопу свого гніву і призираства вилляв Шекспір на простий народ, на „юрбу“, оту темну, змінчиву, легковірну і недовірливу, трусливу в небезпеці, непостійну і захланну юрбу, що ніколи не думає власним мізком, не зробить нічого з власної застанови, що потонула в найнижших матеріальних інтересах і вміє любити тільки рівних собі та таких, що підлещують ся їй, але ненавидить тих, хто здібністю, заслугами і силою волі станув вище неї, хоч би він був і найбільшим добродієм народу. До сеї юрби Шекспір почував інстинктове обриджене не так може за погані прикмети її характеру (аристократична „юрба“ буває не много ліпшою від плебейської), як радше за її брудні лиця, невимиті зуби, вонючі шапки, неприємне дихання і т. и. Все те проявляє й Шекспірів герой з неспиненою різкістю, проявляють і інші

персонажі трагедії (тай не лише сеї одної), як ось Мененій, Волюмнія, навіть отаман, що застелює подушки на лавицях у Капітолї.

III. Особисті ремінісценції. Що могло довести Шекспіра до такого погляду на героїв і юрбу? Що могло довести в його душі до такої нечуваної інтензивності обожане для одних, а погорду і обриджене для другої? Хоч і як мало ми знаємо про Шекспірове життя, але з самого тексту його творів, а особливо з „Коріолана“ ми можемо врозуміти, що ті почуття у него не вирозумувані, не удані *ad hoc*, але проривають ся з елементарною силою з глибини його душі, виявляють себе такими конкретними рисами, що ми мусимо бачити в них особисті ремінісценції автора, вигоди його життя і тих відносян, серед яких розвивала ся його творчість.

Поперед усього треба знати, що якогось „історичного зміслу“ у Шекспіра не було. Старі римські, чи старі англійські чи які будь иньші часи він малював такими фарбами, яких достарчувала йому сучасна його дійсність. У „Гамлеті“ при королівських віватах стріляють з гармат, а в „Коріолані“ римські плебеї говорять „амін“, як англійські пуритане. І загалом римські плебеї — се не ті повнохарактерні, хоч не повноправні Римляне, що дали перший у історії, блискучий приклад довікової, упертої і консеквентної боротьби за права, — се льондонська юрба, брутальна, неотесана, а головно та її часть, яку Шекспір що вечера бачив на партері свого театру, якої гамір приглушував найкращі місця його творів, якої сопух здавлював його груди. Що та юрба працює на хліб для себе — се він знав, знав навіть, що праця — її перший обовязок. Але що ся юрба своєю працею годує і збогачує героїв і що праця

повинна давати також відповідні права в громаді — про се у Шекспіра не находимо ніякого натяку.

І се не тяжко вияснити. Шекспір як актор був слугою зразу англійського маґната, потім короля і привик обертати свій зір завше в гору, до тих найвисших сфер, у котрих бачив своїх протекторів. Походячи з заможної родини і доробивши ся акторством і писательством значного маєтку він не багато знав про бідоване тої „юрби“ і не мав для него спочутя. Зазнавши приязни деяких маґнатів він бачив у них дійсні основи суспільности, а його історичні відомости, черпані з хронік та Плутархових біографій, могли й утвердити його в тім погляді, що людськість живе і розвиває ся тільки нечисленими великими одиницями, чи то, як влучно каже Брандес, що та маса не складає ся з одиниць, але тільки з немногих великих цифер і міліонів нуль. Чуючи й себе одною з тих великих цифер, і гірко відчуваючи своє уполіснене, своє низьке становище в суспільности, Шекспір тим живіше відчував великі траґедії великих героїв, що погибали в конфлікті з людською завистю, непостійністю та низьким честолюбством. Приклади таких героїв мав Шекспір у себе перед очима, а найяскравішим був без сумніву згаданий уже Вальтер Ралей, що своїми завойованнями прославив і збогатив Англію, а якого про те в падолисті 1603 р., коли його перевезено з одної тюрми до другої, розлючена льондонська юрба мало не розірвала на вулиці. Той сам Ралей — як Коріолян хоробрий, пишний, гордий та неподатливий супроти юрби, як Коріолян зненавиджений низькими, оклеветаний і засуджений за зраду краю, хоч її не допустив ся, симпатичний був Шекспірови ще й з иншого боку. Він був протектором артистів, приятелем поетів,

в тім числі й Шекспірового друга Бен Джонзона, і сам навіть складав не погані ліричні поезії, — отже й тут деяка аналогія до Коріоляна, якого Плутарх називає одним із найліпших римських бесідників.

Коли справедлива догадка деяких критиків, що постать Волюмнії утворена під впливом власних епоминів поета про свою матір, то ми мали би в тій постаті важний причинок до характеристики матери нашого поета. Те, що ми знаємо про неї, велить догадувати ся, що се була справді незвичайна жінка. Мері Арден належала до одної з найстарших і найповажніших шляхетських фамілій графства, що виводила свій рід аж із часів короля Едварда Визнавця. „В Шекспіровій сім'ї вона репрезентувала гордий, шляхетський елемент; її предки з давен давна були гербовою шляхтою.“*) В промові Волюмнії до Коріоляна (стор. 141) є одно місце, що може служити характеристикою відносин Шекспірової матери до сина; се вірші, яким нема ніякої аналогії у Плутарха, додані Шекспіром із власного досвіду, ніжні і мягкі, майже не до лиця гордій і твердій Римлянці:

А яж то, бідолашня квочка, мавши

Тебе одинчика, єдину втіху,

І на війну виквокувала сина,

І по війні його витала в лаврах.

Ті слова далеко скорше до лиця матери поета, що догадує ся про велич свого сина, та змушена жити оддалік від него, тільки в ряди-годи може витати його, коли вертає до рідного міста зі свого побуту в широкому світі.

IV. Артистичне оброблене „Коріоляна“.
З погляду артистичного оброблення — композиції

*) Brandes, Shakespeare, 760.

і будови драми, характеристики дієвих осіб, багатства ідей і мови, краси віршованя „Коріолян“ належить до найкращих творів Шекспірових. Будова драми проста і прозора, експозиція ясна від першої сцени, характери дієвих осіб проведені рукою великого майстра. Дія розвивається просто і широко; автор певний усюди свої руки, не снішить до кінця, бо знає, що всюди зуміє зацікавити, захопити нас. Він звертає особливо пильну увагу на виписуване характерів і творить на канві, даній умілою рукою грецького писателя, безсмертні фігури Коріоляна, Волюнії, Мененія і обох трибунів, фігури не стільки римські, скільки загально людські, типи великих людських пристрастей, а в Мененію безсмертний тип погідного прихильника золотої середини, скептика в міру і ентузіаста в міру, гумориста, філософа, тип, для якого у Плутарха Шекспір не знайшов майже ніяких даних, але який списав соп атме, беручи для него багато рисів мабуть — із себе самого. Те, що ми знаємо про приватне життя Шекспіра, особливо про його відносини до товаришів, показує аж надто багато рисів зближених до тих, якими автор наділив Мененія.

Варто піднести різницю в поглядах на характер Волюнії. Польський критик ґр. Тарновський бачить у тій фігурі сам чистий патріотизм, сам розум, саму моральну висшість над усіма фігурами драми, сам чистий і благородний аристократизм (див. його студию про Коріоляна); натомість Брандес справедливо добачує в її характері пориви жорстокости і несправедливости супроти люду, значить, ті самі хибі, що згубили її сина, а її ради синові, щоб до часу вдавав смирного і покірного, поки не захопить повної влади в руки, не можна вважати знаком високої моральности, хоча безпе-

речно вони належать до катехізму аристократичної політики. Є неконсеквенції і в фігурі Коріоляна. Справедливо підніс ґр. Тарновський, що зрада вітчизни даєть ся йому якось занадто легко. Він, що при першій закиді трибуна, який закидав йому зраду, спалахнув нечувано острим вибухом (стор. 95), швидко потім поповнює зраду — і ані одної рефлексії, ані сліду моральної боротьби, вагання, нічого. І ще одна неконсеквенція. Він, загорілий аристократ і консерватист, виголошує в пориві отвертості погляди крайнього поступовця про старі звичаї:

А як ми звичаю у всім покірні,
То й пил старий ніколи не змітаєсь,
І блудів накопичують ся гори,
Що й правду нам на віки закривають.

Здаєть ся нам, що се не аристократ Коріолян говорить, а демократ Спенсер, що та репліка вирвана з його нарису про „Звичаї і обичаї“, де сказано між иньшим: „Старі вірування роблять ся в кінці мертвими формулами, що не сприяють розвоєви духа, але викривлюють і зупиняють його“. Але ся неконсеквенція, то не знак слабости, а радше знак геніяльності. Шекспір і його Коріолян — геніяльні одиниці, що носять у своїй душі в суміш добутки минулих і зароди будучини, що боронячи старого, свідомо чи несвідомо промощують дорогу новому.

Ів. Франко.

КОРІОЛАН.

DRAMATIS PERSONAE.

Кай Марцій Коріолян, римський пан.

Тит Ларцій } гетьмани
Коміній } проти Вольсків.

Мененій Агріппа, друг Коріолянів.

Сициній Велют } народні
Юній Брут } трибуни.

Молодий Марцій, Коріолянів синок.

Римський вістун.

Тул Авфід, гетьман у Вольсків.

Наказний Авфідів.

Змовники з Авфідом.

Міщане з Анцієм.

Два вольські чатівники.

Волумнія, Коріолянова мати.

Віргілія, Коріолянова жона.

Валерія, подруга Віргілії.

Дворянка, прибічниця Віргілії.

Римські та вольські сенатори, патріції, едили, ліктори, воїни, міщане, посланці, Авфідові слуги і інші прибічники.

Сцена по части в Римі, а по части в землях Вольсків та Анциан.

АКТ ПЕРВИЙ.

Сцена перва.

Рим. Вулиця.

Ввіходить купа збунтованих міщан з кіллем, киями і иньшим знарядєм.

Первий міщанин. Поки рушимо далше, ось слухайте, що я вам скажу.

Усї. Кажи, кажи.

Первий міщанин. Чи всї ви наважились лучче вмерти, нїж голодувати?

Усї. Наважились, наважились.

Первий міщанин. Перш усього знайте, що Кай Марцій ¹⁾ головний ворог народови.

Усї. Се ми знаємо, се ми знаємо.

Первий міщанин. Ходїмо-ж убиймо його, то й буде нам хлїб по нашій власній цїні. Добре розсуджено?

Усї. Нїчого більше й балакати про се. Так тому й бути. Гайда, гайда!

Другий міщанин. Одно слово, люде добрі.

Первий міщанин. Нас кличуть: „бідні люде“; патрициїв „добрі“. Те, що спадає від

рота нашим зверхникам, нам вистало-б нажити. Коли-б вони оддали нам тільки зайве, докіль не зопсувалось, ми вже гадали-б, що вони годують нас по людськи. Та їм здається, що й того ми не стоїмо. Нас сушить голод, нас їсть нужда, а вони по тим знакам мов по інвентару вичитують своє багатство. Наша біда — то їх розкіш. Пометимось-ж на них списками, докіль самі не поробимось спичками. Бо знають боги, що се я кажу з голоду, а не з помсти.

Другий міщанин. І ви хочете особливо кинутись на Кая Марція?

Усї. На його перш усього. Се справдішній собака до народу.

Другий міщанин. А зміркували ж ви, які він послуги²⁾ зробив краєви?

Первий міщанин. Вельми добре. І вконтентували б його за їх похвалами, тільки що він сам собі платить гордощами.

Другий міщанин. Ну, годі злорічити!

Первий міщанин. Кажу тобі: що він учинив славного, то все для того. Нехай собі блаженські простаки провадять, що то було для краю; він те чинив, догоджаючи матері та своїм гордошам³⁾. А в його стільки-ж гордині, як і заслуги.

Другий міщанин. Чого він не здоліє перемінити в своїй натурі, у тому ви його винуватите. Та вже-ж ніяк не скажете, щоб він був зажерливий.

Первий міщанин. Хоч і не скажу, так не бідкатимусь винуваченням. Хиб у його стільки, що втомиш ся лічивши. (Гук із за сцени.) Що се за гук такий? Устав другий кутік міста. Чого ми тут стоїмо балакаючи? До Капітоля! ⁴⁾

У сї. Ходїмо, ходїмо.

Первий міщанин. Стійте. Хто се йде сюди?

Ввіходить Мененїй Атріппа.

Другий міщанин. Достойний Мененїй Атріппа.⁵⁾ Сей завсїди любив нарід.

Первий міщанин. Він таки геть чесний. Коліб і всі були такі!

Мененїй.

Гей, земляки! що се в вас за робота?

Куди йдете з паличчем та киями?

Первий міщанин. Наша справа знана добре й сенату. Про свою думку вже тижнів зо два натякали ми їм слова́ми, а тепер виявимо ділами. Вони кажуть, що у вбогих просителїв чути з рота; тепер не те скажуть, як почують наші руки.

Мененїй.

Панове, друзї, чесні сусїди,

Чи вам отсе погибелї схотїлось?

Первий міщанин. Се неможливе, добродїю: ми вже погїбли.

Мененїй.

Кажу вам, друзї, що про вашу нужду

Патрицї наймилостивше дбають.

А що до нинїшньої голоднечї,

То кидати киями против неба

Усе одно, що бити ними старших.

З свого путя вони для вас не звернуть,

І скрушать тисячі завад ще більших,

Нїж ті, що зробите їм вашим бунтом.

Се не патрицї, боги зробили голод,

І не рука́ми мусимо спасатись,

А молитвами, на колїна впавши.

Ой леле! з одної біди та в другу,

Ще гіршу, вас повергло лихолїтте.

Ви клеплете на стерників держави,
Що, як батьки, про вашу нужду дбають,
А ви їх кленете, як лиходіїв.

Первий міщанин. Дбають про нашу
нужду?... Еге, як раз!... Ніколи вони про нас
не дбали. Ми перед ними вмираємо, а їх ко-
мори аж тріщать від жита. Становлять право
на лихву, підпомагаючи лихварям; що-дня від-
суджують яку небудь установу проти багатого
і вимудровують ще важчі статuti, щоб скувати
і скрутити вбогого. Коли не війни нас поже-
руть, так вони. От і все піклування їх про нас.

М е н е н і й.

Або ти сам себе, як злюку, винуватиш,
Або ж дурним тебе вважати мушу.

Ось слухайте: я розкажу вам притчу ⁶⁾.

Вже може ви не раз її чували,
Та сей случай під неї так підходить,
Що хочу вам її напам'янути.

Перший міщанин. Добре, послухаємо,
добродію; тільки не думай забавити наші зли-
дні казкою. Та вже, коли охота, кажи.

М е н е н і й.

Було колись, що всі частини тіла
Устали против живота, та й кажуть:

Що він, мов та безодня серед тіла,

Лежнює та гуляє без роботи,

А тільки знає страву пожирати,

Не помагаючи робучим членам.

Ті бачать, чують, мислять, ходять, роблять,

Підпомагаючи одно одному,

І догоджають всім потребам тіла,

А він один марнує та гайнує.

Тоді живіт озветься та й промовив:...

Первий міщанин. А ну-ж, добродію,
що промовив живіт?

Мененій.

Ось слухай, пане. — Засьміявсь так якомсь,
Не з серця йшов той сьміх, а так собі —
(Бо, бачте, як у мене він говорить,
То може й усьміхать ся) тай мовляє
Зневажливо тим бунтівливим членам,
Що тільки бачять, як він страву травить —
Зовсім як ви сенаторів поважних
Злословите, що вами не вродились.

Первий міщанин.

То се такий живіт розумний в тебе?
Ге, ге! То й голова в вінці царському,
І бистре око, і порадник-серце,
І руки-воїни, і ноги-конї,
І тулумбас-язик, і всякі иньші
Потужники і підсусідки тіла,
То в тебе всі вони...

Мененій.

Чого-ж спіткнув ся?

От вам речник! Ну, що-ж вони? кажи вже.

Первий міщанин.

Пригнічені тим паном пузом,
Що в тілі лиш помийниця, кльоака...

Мененій.

Добре.

Ну, що-ж іще?

Первий міщанин.

Коли-б сї трудолюбці

Загомонїли, що-б він їм одвітив?

Мененій.

Я вам скажу, ось дайте лиш менї
Хоть трошки того, чого в вас так мало —
Терпцю, то вчуєте його одповідь.

Первий міщанин.

Да й ти-ж бо тягнеш довго.

Мененій.

Знай же, друже:

Твоє поважне пузо мало розум,
Не так як ті осудники крикливі,
І так рекло їм стиха: „Правда, друзі,
Що спільна харч іде найперш до мене,
І се гаразд: бо я комора ваша.
Та тільки-ж бо про те собі зміркуйте:
Я по річках крові її спускаю,
У двір — до серця, у сенат — до мізку,
У всі місця од висших та й до низших,
Нехай усе живе й працює добре.
І хоть ви всі, мої сердечні друзі“...
Се все так пузо те рече поважно...

Первий міщанин.

Ну, добре вже, нехай.

Мененій.

„І хоть усі ви

Не бачите, чим я кого обмислю,
Та я вам доведу се в очевидьки,
Що борошном усіх я вас годую,
Собі-ж саму половину залишаю“.
Ну, що ви скажете?

Первий міщанин.

Гаразд мовляло.

Та що нам за наука з сього буде?

Мененій.

Сенатори у Римі — добре пузо,
А ви міщане — члени бунтовливі.
Бо зважте ради їх, зміркуйте праці,
Та розберіть гарненько кожне діло,
З чого і як добро і зло виходить,
Тоді й самі вбачатимете добре,
Що всякі блага, все громадське щастє
Від них, а не од вас самих походить.

Ну, ти, великий пальче у громаді,
Що ти на сю мені відкажеш притчу?

Первий міщанин.

Великий пальче? Як же се я палець?

Мененій.

Затим, що ти, найнизший, найбіднійший,
У тім премудрім бунті первий преш ся;
Ти ледарь, слабосилий, без поваги
Біжиш на здобич, передувеш добрим.
Ну, що-ж, давайте палицям роботу;
Рим буде битись як мишей дві орди,
Аж одна одну перебе. (Ввіходить Кай Марцій).

Здоров був

Мій чесний Каю!

Марцій.

Спасибі. Що се, бунтовлива ледарь?

Чого се чухаете ви сверблячку

Паскудних думок, докіль та сверблячка

Розчухаєть ся у гидку коросту?

Первий міщанин.

Від тебе доброго діждеш ся слова.

Марцій.

Промовивши до тебе добре слово,⁷⁾

Зогидиш ся лестивістю на віки. —

Чого ви гарчите, лихі собаки,

Що нї війни не любите, нї миру?

Війна — ви надимаєтесь пихою,

А мир — теряєте і стид і сором.

Спустись на вас — замісь левів одважних

Побачиш вас лякливими зайцями.

Де мусїли-б лисицями звернутись,

Там ви гусьми клекочете дурними.

Надежні ви — як на льоду жарина,

Або як град на сонці серед літа.

У вас така у серці добродїтель,

Щоб славити покараний переступ

І проклинати мудре правосуде.
Ненависний вам муж, великий духом;
Ви прихиляєтесь до хвжого підлизи,
Що вас веде на вічну погибель.
Мов хворий той з попсованим жолудком,
Бажаєте того, що вам шкідливе.
І хто у вас шукає заповоги,
Той оловяними плавцями плавле,
Соломою дубовий гай рубає.
Ідїть, повісьтесть! Як вам віри няти?
Міняєте ви думку що хвилини:
Сьогодні злюка, завтра благородний;
Сьогодні добрий, завтра вже падлюка.
Падлюка в вас і зараз буде чесний,
Ненависний — і зараз буде любий.
Чого се ви по майданах громадських
Гукаєте против батьків народніх,
Сенаторів і старців благородних?
Та'ж се вони, під вічними богами,
Держать вас, лютих, у спасеннім страї,
А то-б давно брат брата ви пожерли.
Чого вони в патриційів канючать?

Мененій.

Щоб хліб їм був по їх же власних цінах:
Бо в городі його, мовляв, багацько.

Марцій.

Мовляв! Мовляв! На шибеницю клятих!
Сидять собі коло вогню тай знають,
Що дієть ся у нас у Капітолї;
Хто в гору йде, хто в низ, хто править миром;
Збірають нас у факції й союзи;
Зятів і невісток нам вибирають;
Котору схочуть партію підносять,
А другу стоптаним обувем топчуть.
Вони говорять, що багацько хліба?
Хотів би я, щоб можні перестали

Над ними плакатись та вболівати.
Нехай дали-б мечу мойому волю,
Я б їм наклав м'ясива сих гультаїв
Так високо, що й списом в верх не сягнеш.

Мененій.

Ну, сї вже й так до розуму вернулись:
Бо хоч і як вони несуть ся в гору,
А при тому без міри полохливі.
Ну, а та друга купа що там коїть?

Марцій.

Розлізла ся. Ті гайдамаки кляті
Кричали знай, що з голоду здихають,
І сипали дурними примівками:
Що голод ламле й стїни кам'яні;
Що і собак та треба годувати;
Що страва знай для рота й рот для страви;
Що хлїб не для багатих тільки родить...
Так бідкались вони перед сенатом,
І дано їм чого вони прохали, —
Дали таке, що серце рветь ся щире
І щоки в мужества з жалю біліють.
Тоді давай шапки шпурлять у гору,
Мов на рогах у місяця хотїли
Повішати їх, і з гуком розійшли ся.

Мененій.

Що-ж дано? В чім вволили волю чérні?

Марцій.

П'ятох трибунів, виборних громадських,
Щоб їх мужицьких думок цильнували.
Се Юній Брут, і ще Велют Сициній,
А ще які, сього вже я не знаю⁸).
О пекло! мотлох сей у мене перше
З будинків криші позривав би в Римі,
Нїж се одержав од батьків народніх.
Колись вони над властю візьмуть гору,

І будуть більшого ще допевнятись
Та бунтами грозити.⁹⁾

Мененій.

Се чудне щось.

Марцій.

Ну, що-ж? геть по домівках, сьмітте!

(Ввіходить посланець)

Посланець.

Де Марцій Кай?

Марцій.

Ось він. Ну, що там?

Посланець.

На нас ідуть війною Вольски, пане.

Марцій.

Я рад сьому. Тепер провітрим трохи
Скарбівні наші затхлі. Ось батьки йдуть.

Ввіходять Коміній, Тит Ларцій і иньші сенатори; Юній
Брут і Сициній Велют.

Первий сенатор.

Ти, Каю, правду нам казав, що Вольски
В'оружились.

Марцій.

І ними Тул гетьманить,

На прозвище Авфід.¹⁰⁾ Сей дасть вам чосу.

Хоть гріх мені, а я його зависник,

І будь я иньший хто, не я, не Марцій,

Я тільки ним хотів би народитись.

Коміній.

Ти вже не раз із сим Авфідом бив ся.

Марцій.

Коли б земля розпалась на дві часті,

І він стояв на нашій половині,

Я-б перейшов до наших супостатів,

Щоб тільки з ним помірятись мечами.

Се лев; за честь пійшов би я на нього.

Первий сенатор.

То що-ж, достойний Марціє? Збирай ся
На сю війну з Комінієм.¹¹⁾

Коміній.

Тв, Каю

Вже й обіцяв ся.

Марцій.

Так і здέρжу слово.

Ти, Ларціє,¹²⁾ ще раз мене побачиш,
Як Тулови я зазирну у вічі.

Як! ти нездужаєш? не пійдеш?

Тит Ларцій.

Нї, Каю, нї! скорійш я обіпру ся
На мїлицю та буду воювати,
А нїж зостанусь дома.

Мененій.

Щаре серце!

Первий сенатор.

Ходїмо в Капітоль. Там, знаю добре,
Нас ждуть найкращі друзі.

Тит Ларцій.

Ну, ве́ди-ж нас.

Іди за ним, Коміній; ми за вами,
Найпершими з нас.

Коміній.

Благородний Ларцій!

Первий сенатор (до міщан).

Геть! по домах! розходьтесь!

Марцій.

Нї, нехай бо

Ідуть за нами. В Вольсків хліба много:
Возьмімо сих мишей туди на їх комори.
Достойні бунтовники, ходїмо:

Там процвите хоробрість ваша! Просим!

(Виходять сенатори, Коміній, К. Марцій, Тит Ларцій
і Мененій. Міщане тихцем розходять ся).

Сициній.

Чи був коли такий на світі пинда,
Як сей Кай Марцій?

Брут.

Не було такого.

Сициній.

Як вибрано нас у громадські мужі...

Брут.

Чи ти вважав, як він, стуливши губи,
Очима зиркав?

Сициній.

Ні, як насміхався.

Брут.

Він гордуватиме й богами з серця.

Сициній.

І з місяця тихого насмієть ся.

Брут.

Війна ся пожере його: бо вельми
Пишаєть ся своїм лицарством славним.

Сициній.

Як доля пощастить такому пишакови,
То й тінь свою зневажить о полудні.
Дивуюсь вельми, як се він зневолив
Свою гординю під реймент Комінія.

Брут.

Та слава, про котру він тільки й дбає,
Котрою й так уже окрив ся добре,
Найбільше сяє в старшого під боком.
Бо тільки де йому не поталанить,
Хоча-б він був найкращий воєвода,
Хибка помовка зашумить про Кая:
„О, що-б було його обрать гетьманом!“

Сициній.

Коли ж поход щасливо закінчить ся,
То суд людський, сліпуючи до Кая,
Комінію заслуг надполовинить.

Б р у т.

О, се вже так! Хоч би й не жав з ним Марцій,
А славними поділить ся снопами.
Всі-ж помилки його прибавлять Каю чести,
Хоча-б того не був він гідний зовсім.

Сициній.

Ходім, послухаймо всього порядку,
І як він виступить, і ще яке дивацтво
Покаже нам перед походом.

Б р у т.

Добре. (Виходять).

Сцена друга.

Коріоля. Сенатський будинок.

Входять Тул Авфід і сенатори.

Первий сенатор.

Дак ти, Авфідіє, такої думки,
Що задум наш пронохали Римляне?

А в ф і д.

А ви не думаете так? Чи був же
У нас такий случай, щоб ми свій задум
До діла довести зуміли потай Риму?
Четвертий день уже, як маю звістку,
Та ось і лист із Риму. От що пишуть. (Читає).
„В'оружились, та ще ніхто не знає,
Чи на восток, а чи й на захід рушать.
Страшений голод; бунти почали ся.
Є чутка, що Коміній та Кай Марцій
(Його тут ще більш ніж у вас не люблять)
Та Ларцій Тит, найхоробрійший воїн,
Сі троє поведуть потуги римські,

Куди-ж — не знаю; може що й на Вольсків.
Про се зміркуйте“.

Первий сенатор.

Наше військо в полі
А що Римляне нам готові до одвіту,
Се знана річ у нас, ми не сумнились.

Авфід.

Затим то й думаєм: чого тайтись?
Із думками од Риму не сховатись.
А Рим іще тоді про них довідавсь,
Як ми на них сиділи, мов на яйцях.
Тепер уже шкода нам сподіватись,
Як думалось, позабрати в Рима
Вкрайнні городи, закіль ще дійде чутка
До римського сенату, що ми в полі.

Другий сенатор.

Авфіде, наш гетьмане благородний,
Прийми свою комісію, і спішно
Рушай до свого війська, ми вже будем
Самі обороняти Коріолу.
Коли обляжуть нас, тоді на одсіч
Ти військо приведи своє. Та тільки,
Я думаю, вони ще не готові.

Авфід.

О, не сумни ся в тім! Се певно.
Ще й надто: знайте, деякі когорти
Вже виступили і до нас прямують.
Прощайте, милостиві панове.
Ми з Марциєм обидва покляли ся,
Зустрівши ся аж поти битись,
Докіль один не вибеть ся із сили.

Усї.

Нехай тобі щастять боги в поході!

Авфід.

А вас хранять!

Первий сенатор.

Прощай.

Другий сенатор.

Прощай.

Усі.

Прощай. (Виходять).

Сцена третя.

Рим. Сьвітлиця в Марциєвім домі.

Ввiходять Волюмнiя та Вiргiлiя, сiдають на двох низьких ослiнчиках i шиють.

Волюмнiя. Прошу тебе, дочко, спивай ; або-ж говори хоть трошки веселiйше. Коли-б мiй син був моiм мужем, я бiльше-б радувалася, що одлучивсь iз домiвки здобувати слави, нiж обнiмаючись iз ним на ложi, де-б дознавала його любови. Як вiн iще був маленьким хлопчиком i єдиним сином моєї утроби ; як його юнiсть i врода брали в кожного очі ; як иньшу матiрi i царь за цiлий день не вблагав би випустити його з пiд свого кохування на одну годину, — i тодi я мiркувала, як би то слава скрасила його подобу, i що вiн, не оживлений бажанєм хвали, тiлько картина, щоб красуватись на стiнi. Тим то я й дозволяла йому шукати небезпек там, де сподiвав ся знайти славу. На жорстоку вiйну я послала його, i вiн вернув ся з чолом обвитим дубовим листом. Кажу тобі, дочко, не так я стрепенулась у радощах, почувши, що вродила хлопчика, як побачивши його мужем.¹³⁾

Вiргiлiя. А коли-б вiн полiг, що-б тодi ?

Корiолян.

2

Львівська бібліотека
вiддiленнi АН УРСР

755 ф

Львівська бібліотека
АН УРСР

Волюмнія. Тоді-б його добра слава зробилась моїм сином. Слухай, щиро тобі визнаю: будь у мене дванацять синів і люби я кожного однаково і не менш, як твого і мого дорогого Марція — лучче нехай би одинацять із них благородно полягло за свій край, ніж би один купав ся лежнем у роскошах.

Входить дворянка.

Дворянка. Пані добродійко, пані Валерія прийшла одвідати вас.

Віргілія. Благаю вас, дозвольте мені одійти.

Волюмнія.

О, ні! сього бо ти не вчиниш.
Мені здасть ся, чую тулумбаси
І бачу, як твій муж вхопив Авфіда,
І за волоссе повалив на землю.
А Вольски, мов дїтвора од ведмеда,
Розбігли ся від нього. Чую голос
Мого героя; „Стійте, легкодухи!
Ви тремтите, хоть і родились в Римі“.
І піт обтерши на чолі кривавім
Правицею, обкованою сталлю,
Іде він далї, мов той жнець трудящий,
Щоб вижать все, або втеряти плату.

Віргілія.

Кривавім... О Юпітере! не треба.

Волюмнія.

Мовчи, дурна! Се мужови більш личить,
Ніж золото його трофеям славним.
Як Гектора Гекуба годувала,
Не так її були принадні груди,
Як на його чолі високім рани,
Що кровю на мечі плювали грецькі. —
Вітай Валерію, нехай увійде. (Виходить дворянка).

Віргілія.

Нехай боги боронять мого мужа
Од лютого, страшеного Авфіда!

Волюмнія.

Він голову Авфідову пригне
Аж до колін, на карк ногою стане.

Вертаєть ся дворянка з Валерією й її прислугою.

Валерія. Благородним паням добридень.

Волюмнія. Люба панї добродійко...

Віргілія. Рада вбачити твою милость.

Валерія. Що ви тут у двох робите?
Справдешні доматорки. Що се таке ви шите?
Гарна забавка, нічого сказати!... Ну, що-ж твій
синок? ¹⁴⁾

Віргілія. Спасибі твоїй милости, здоров.

Волюмнія. Усе-б дивив ся на мечі та
слухав тулумбаса, а до свого вчителя не так-
то горнеть ся.

Валерія. Чесне слово, батьків синок.
Хоть забожитись, гарний хлопчик. Далєбі, в ту
середу я тїшилась ним із пів години. Таке
якесь у нього статочне обличчє. Я бачила, як
він ганяв ся за золотим метеликом. Піймавши,
пустив на волю, і знов за ним; спіткнув ся,
простягсь, скочив і піймав. Тодї чи розсердивсь,
що впав, чи що таке, сціпив отак зуби і розір-
вав його. О, коли-б ви бачили, як він його
шарпав!

Волюмнія. Батьківська завзятість.

Валерія. Справді так. Благородна ди-
тина.

Віргілія. Пустун, добродійко.

Валерія. Годї вже тобі шити. Сьогодні
я хочу повеселитись із тобою, як із лїнливою
господинею.

Віргілія. Ні, добра моя пані. Я не вийду з господи.

Валерія. Не вийдеш із господи!

Волюмнія. Вийде, вийде.

Віргілія. Справді ні; уваж мені. Не переступлю й через поріг, докіль мій пан не вернеться з війни.

Волюмнія. Фі! Се божевільна річ так зачинятись. Ходім, одвідаймо добру сусідку, що лежить у полозї.

Віргілія. Бажаю їй скоро одужати і одвідаю її молитвами, а туди не пійду.

Волюмнія. Чом-же, скажи мені?

Віргілія. І не з лїновщів і не з нелюбови.

Валерія. Тобі хочеться бути другою Пенельпою; та кажуть, що вся вовна, котру вона попряла, як не було Уліса дома, тільки наповнила всю Ітаку міллю. Слухай: я-б хотїла, щоб твоє полотно було таке чутливе, як твої пальці, то ти перестала-б його проколювати з жалощів. Ходім бо таки з нами!

Віргілія. Ні, люба пані добродійко, вибач мені; не пійду справді.

Валерія. Отже таки ходімо: я розкажу тобі гарні новини про твого мужа.

Віргілія. О, люба пані добродійко! ще не можна їм бути.

Валерія. Справді, я не жартую з тобою: прийшли від нього новини сієї ночі.

Віргілія. Невже-бо, пані добродійко?

Валерія. Далєбі правда. Я чула, як розказував один сенатор. Ось що: Вольски виступили в поход. Гетьман Коміній пійшов против них з одною частию римської сили, а твій пан із Титом Ларциєм стоять під городом Коріолею.

Не сумнять ся, що опанують його і скінчать війну незабаром. Се правда, клянусь честю моєю. Ну, ходімо-ж тепер з нами.

Віргілія. Вибач мені, люба пані добродійко. Опісля послухаю тебе у всьому.

Волю мійя. Не чіпай її, добродійко. Вона сьогодні така, що засмутить і наш веселий дух.

Валерія. Я таки й сама думаю, що засмутить. Прощай же! Ходімо, люба, дорога пані добродійко. — Прошу бо тебе, Віргіліє, випхай твою поважність за двері, та ходімо з нами.

Віргілія. Ні, шкода говорити, пані добродійко. Ніяк не можу. Бажаю вам веселої забави.

Валерія. Ну, прощай же. (Виходять).

Сцена четверта.

Перед Коріолею.

Входять з тулумбасами та корогвами Кай Марцій, Тит Ларцій, отамани та воїни, потім посланець.

Марцій.

Ось і новини. В заклад, що вже бють ся.

Ларцій.

Оддам коня, що ні.

Марцій.

А я, що бють ся.

Ларцій.

Згоджаюсь.

Марцій.

Ну кажи, чи пан Коміній
Уже зійшовсь у полі з ворогами?

Посланець.

Стоять готові, тільки ще не бились.

Ларцій.

Ну, добрий кінь мені достав ся!

Марцій.

Я викуплю.

Ларцій.

І не продам за гроші

І не верну, а хочеш — дам в позичку
Хоть на півсотні літ. Труби до Вольсків!

Марцій.

А далеко од нас вони зійшли ся?

Ларцій.

Миль з півтори.

Марцій.

То чути́мем їх галас.

Вони також почують, що бємо ся.

Тепер зроби нас, Марсе, похіпними,
Щоб ми постигли на підмогу нашим,
Димуючи кровавими мечами!

А ну, витрублюй бурю-хуртовину!

Трублять визов. На мурах ¹⁵⁾ виходять два сенатори
із іншими.

Чи Тул Авфідій тут у мурах з вами?

Первий сенатор.

Нема. Та й ні один з нас не боїть ся
Тебе більш, ніж би він тебе бояв ся.

Злякались ми тебе так, як нікого. (Оддаєки гук).

Чи чуєш гук? Се наші тулумбаси

Скликають наших юнаків до бою.

Раднійш самі зруйнуєм наші мури,

Нїж би вони вплинули нас від бою.

Ми комишем засунули ворота:

Розчиняють ся вони самі собою.

(Чути бойовий галас оддаєки).

А се вам чути? Се Авфід гукає,
Се ваше військо він під ноги топче.

Марцій.

Ого! вони вже й бють ся.

Ларцій.

Се наш галас. —

Агов, драбин!

Входять Вольски і переходять через сцену.

Вони нас не боять ся,

І безліч з мурів висипали в поле.

Тепер щити свої поставте перед серцем,

І вдарте серцем від щита твердійшим. —

Рушай, хоробрий Тите, на завзятих!

Вони гордують нами ще й над думку,

І я від ярости потію, мов од праці.

Наступим, друзі! Хто назад поткнеть ся,

Того вважатиме мій меч за Вольска.

(Бють ся і бючись виходять Римляне й Вольськи. Римлян відперто до їх коша).

Вертаєть ся розлютований Марцій.

Марцій.

Нехай на вас ударять болістї полудня!

Ви сором Рима! Що-б нелюдські струпи

Окрили вас од голови по п'яти!

Щоб гидували вами перш ніж зуздять,

І проти вітру ще на цілу милю!

Ви, душі гусячі в людському видї!

І обізяни сих побили-б хлопів,

А ви втекли від них! Плутоне й пекло!

Із заду рани, спина червонїє,

А лиця побілїли з переляку!

Назад! бий сьміло: бо клянусь громом,

Не ворогів, а вас крішити буду!

Оглянь ся! стій! удармо, браттє, дружно!

Ми до жінок проженемо їх миттю,
Так як вони прогнали нас до шанців!

(Знов бють ся. Вольски і Римляне вертають ся і поно-
влюють битву. Вольски уступають до Коріолі, Марцій
жене їх до воріт).

Ага, ворота настїж! Покажіте-ж,
Що з вами в купі можна воювати!
Не втікачам се доля пощастила:
Се нам вона ворота відчинила.
На мене дивлячись, рушай за мною!

(Входить у ворота. Його причинено).

Первий воїн.

Дурне завзяте! Ні, я не полізу.

Другий воїн.

Ні я.

Третій воїн.

Дивітесь, він один у мурах. (Битва кипить).

Усі.

Тепер він там мов у горшку, їй Богу!

Входить Тит Ларцій.

Ларцій.

Де Марцій?

Усі.

Вбито! Певно, що вже вбито.

Первий воїн.

За втікачами він угнавсь у мури,

І ворітьми його заперто зараз.

Тепер один він беть ся з цілим містом.¹⁶⁾

Ларцій.

О благородний друже мій! І меч мій

Скорійш погнеть ся, ніж твій дух великий.

Покинуто тебе самого, Каю!

Коли-б рубін був завбільшки із тебе,

І він тебе не стояв би ціною.

Ти воїн був як раз такий, якого

Бажав Катон.¹⁷⁾ Ти був страшний і ярий
Не силою самою, ні, а зором
І голосом таким, як грім небесний.
Перед тобою вороги тремтіли,
Неначе сьвіт увесь трясеть ся в трясці.¹⁸⁾

(Ворота відчиняють ся. Виходить Марцій поранений; його
тїснить неприятель).

Первий воїн.

Дивите ся, добродію!

Ларцій.

Се Марцій!

Рятуймо, чи поляжмо з ним у купі!

(Бють ся і впирають ся в місто).

Сцена пята.

У місті, вулиця.

Входять Римляне зі здобичю.

Первий Римлянин. Я повезу се в Рим.

Другий Римлянин. А я отсе.

Третій Римлянин. На його все зле-
лихе! Я думав, се срібло. (Оддаючи все ще чути битву).

Входять Кай Марцій та Тит Ларцій з трубачем.

Марцій.

Дивись, як сі старці теряють время

Задля старої драхми! Наші бють ся,

А сі раби ледачі вже волочать

Перини, ламане залізо, дранте,

Що поховав би й кат по злодіяці,

І всякую мизерию... Стинай їх!...

Чи чуєш, як гетьман наш галасує?...

До нього! Там душі моїй противний

Авфід Римлян мечем січе та топче.

Хоробрий Тите, обгорнись народом
Та обезпечуй місто, я-ж із тими,
Хто чує в серці духа, на підмогу
Комінію лечу!

Ларцій.

Достойний пане,

Вже з тебе кров дзюрчить, і вже доволі
Великого ти совершив сьогодні.

Нї, не пускайсь у другу добу битви.

Марцій.

Шкода, добродію, мене хвалити.

Ще в битві я й не розогрів ся добре.

Прощай! Се кров тече мені на пільгу,

А не на шкоду. Так явлюсь перед Авфіда
І попобюсь із ним.

Ларцій.

О, закохай ся-ж

В тобі богиня дивная Фортуна

І одведи від тебе чаром вдар кривавий,

А чурою нехай тобі Удача служить!

Марцій.

Нехай же і тебе вона окриє щастем,

Як тих, кого на висоту возносить!

Прощай! (Виходить).

Ларцій.

О предостойний Марцій!

Иди, труби в твою трубу на ринку,

Взивай туди все отаманне міське.

Ми їм обявим нашу волю. Миттю! (Виходять).

Сцена шеста.

Коло Комінієвого табору,

Входить Коміній із військом, уступивши.

Коміній.

Оддиште, друзі. Бились ви, як личить
Римлянам: наступали без запалу,

А відступали стиха і без страху.
Панове молодці, я добре знаю,
Що вдарять знов на вас. Ще як стояли,
Приносив вітер нам воєнні крики.
О римській боги! даруйте нашим
Побіду на враги: нехай ми з ними
Ізійдемо до жертви вам у купі!

Входить посланець.

Які новини?

Посланець.

Вийшли Коріольці

І з нашими під мурами зчепились.
Я бачив, як під шанці гнали наших,
І кинувсь геть.

Коміній.

Хоч ти і правду кажеш,
Та не гаразд. Давно воно так сталося?

Посланець.

З годину буде, милостивий пане.

Коміній.

Тут менше милї: чути тулумбаси.
То се ввійшов ти мило за годину
І опізнавсь із вістю?

Посланець.

Вольські шпіги

За мною гнались; мусїв я оббігти
Три чи чотири милї кругу. Доси-б
Давно вже новину приніс вам, пане.

Входить Марція.

Коміній.

А хто-ж се йде, мов шкуру з нього знято?
Боги! На Марція схожий станом.
Я Марція вбачав таким крівавим.

Марція.

Невже пристиг до вас я надто пізно?

Коміній.

Не так пастух у полі розпізнає
Од бубна грім, як я сей голос дивний.

Марцій.

Невже спізнавсь?

Коміній.

Коли се не чужою,
А власною облив ся, то й спізнав ся.

Марцій.

О, дай я обійму тебе руками,
Міцними, як за часу женихання,
І палко пригорну тебе до серця
Веселого, з яким я наближав ся
При факелах до ложа молодої!

Коміній.

О квіте воїнства! А що-ж Тит Ларцій?

Марцій.

Тит Ларцій декретує: смерть, вигнання,
Оплату, милость, чи страхання казню:
Вся Коріоля в римського гетьмана
Мов на смичу хортиця. То притягне,
То знов смича попустить побідитель.

Коміній.

Де-ж той ледачий раб, що нам доносив,
Що вас відперто аж до ваших шанців?
Де він? нехай іде сюди.

Марцій.

Спокій ся.

Доніс він істину. Опріч нас значних,
Поспільство наше (щоб воно пропало!
Ще їм трибунів?) — миш так не втікала
Від кішки, як вони метнулись різно
Від гіршого ще, ніж самі, гультайства.

Коміній.

То як же ви взяли без черні гору? —

Марцій.

Тепер не час на військові балачки.
Де Вольски? Хто панує полем битви?
Коли не ви, то чом іще не бились?

Коміній.

Ми бились поти, поки духу стало,
І відійшли, щоб тим певнійш подужать.

Марцій.

Який їх розклад? Де їх луччі люде?

Коміній.

Із переду, здасть ся, Анціяне,
Бойці найлуччі, і між них Авфідій,
Гетьман їх, серце їх і вся надія.

Марцій.

Прошу тебе, благаю й закликаю
Усіми битвами, в яких ми бились,
І кровю, що у купі проливали,
І клятвами сьвятого побратимства,
Постав мене як раз против Авфіда,
І більш не гаючись ані хвилини,
Нехай сповнять списи з мечами воздух:
Попробуймо у сю годину щастя.

Коміній.

Раднійш би я повів тебе у баню,
І обліпив тобі бальзамом тіло;
Та я ні в чім тобі не супротивлюсь.
Сам вибірай, кого до боку візьмеш,
Проміж таких, що раді йти з тобою.

Марцій.

Найлуччі ті, котрі найбільше раді. —
Коли тут є такі, (а гріх сумнитись),
Кому мої румянці найлюбійші,
Кому неслава гірша злої смерти
І чесна смерть худої краща життї,
А рідний край дорожше й життї й щастя, —
Нехай він сам, або з такими-ж вкупі

Махне оттак, щоб знав його я думку,
І йде слідом за Марцієм за Каєм.

(Усі гукають і махають мечами; беруть його на руки
и кидають у гору шапками).

Ну, годі-ж! не робіть мяча із мене.
Коли ясуєте ви се по правді,
То Вольсків кожен чотирьох звоює
І кожен з вас против Авфіда вийде
З таким, як і в його, щитом твердючим.
Спасибі всім, а виберу не многих.
Нехай всі зайві бють ся в иншій битві,
Яку їм вкаже час і нужда. Гайда!
Я зараз виберу собі підмогу.

Коміній.

Гайда, товариші! З'ясуйте ділом
Ознаку сьмілости, і все в вас буде рівне.
(Виходять).

Сцена сема.

За ворітьми в Коріолі.

Тит Ларцій, покинувши залогу в Коріолі, виходить з буб-
нами і тулумбасами на зустріч Комінію та Каєви Марцію;
за ним ідуть наказний, почет воїнів та проводирі.

Ларцій.

Воріт щоб як найлучче пильнували.
У всім справляйсь по мойому наказу.
Коли пришло, то щоб негайно вислав
Центурії ти нам на поміч; решти-ж
Доволі буде на недовгий догляд;
А як втеряем поле, вдержим місто.

Наказний.

Не клопочи ся про мою дбайливість.

Ларці й.

Рушай! Засовуйте ворота добре. —

Ти, провідник! ве́ди нас в римський табор!

(Виходять).

Сцена осьма.

Бовве поле між таборами Римлян і Вольсків.

Битва. Входять Кай Марцій і Авфід.

Марцій.

Не бюсь ні з ким, з одним тобою тільки:
Бо більш тебе ненавиджу, ніж зраду.

Авфід.

Обидва ми ненавидим однако.
Не знайде́ть ся і в Атриці гадюки,
Гидкої, як твоя велика слава,
Котрій завидую. Постав-же ногу твердо.

Марцій.

Хто первий дасть на втеки, щоб умер той
Невольником другому, а на́впослі
Нехай його боги як знають судять.

Авфід.

Коли я, Каю, побіжу, нацьковуй
Твої хорти на мене, як на зайця.

Марцій.

Авфіде, я один недавно бив ся,
Як єсть один, у мурах Коріолі,
І там робив, що сам собі вподобав.
Ся кров, що нею, бачиш ти, облив ся,
Се не моя. За неї відомстити
Ти мусиш всіми силами твоїми.

Авфід.

Коли-б ти був сам Гектор той троянський,

Що бичував твоїх хвастливих предків,¹⁹⁾

Ти не влизнув би і тоді від мене.

(Бють ся; деякі з Вольсків приходять на підмогу Авфідови).

Послужливі, та не хоробрі. Годі

Соромити мене нікчемним боем.

(Виходять бючись. Кай Марцій жене їх усіх. Боевий гук.

Трублять на відступ. Тулумбаси. Входять з одного боку Коміній та Римляне, а з другого Кай Марцій з перев'язаною рукою і інші Римляне).

Коміній.

Коли-б тобі я мусів розказати

Про подвиги твої в сей день великий,

Ти не повірив би діянням власним.

Та я їх оповідувати буду

Там, де сенатори веселий усьміх

Мішатимуть із слізми на обличчі;

Там де патриції первовельможні

Здвигаючи плечима понімають;

Де значні жони серцем ізжахнуть ся

І тут же з радощів тремтіти будуть;

Де нависні трибуни, що їм слава

Твоя ненависна, як і тим смердам,

Наперекір самим собі промовлять:

„Подякуймо богам, що в нас у Римі

Такий воїтель об'явивсь преславний!“ —

Входить Тит Ларцій із своїм військом, вернувшись із погоні.

А ти до нас прийшов іще й вечерять.

Дарма, що до схочу наївсь в обіді.

Ларцій.

Ой ні, гетьмане! Ось хто кінь сьогодні,

А ми були до него тільки рядом.

Коли-б ти бачив!

Марцій.

Годі! Панї matka,

І та мене досадує хвалами,

Хоч має й право кров свою хвалити.

Зробив я те, що ви й самі б зробили.
Зробив що зміг для рідної країни,
Що й ви обоє любите так само.
Хто виповнив, що сам собі задумав,
Той все мое аж надто переважив.

Коміній.

Ні, ти своїх заслуг не поховаєш:
Хай знає Рим ціну того, що має.
Се буде втайка більша від крадіжки,
Як про діла твої мовчати будем, —
Про ті діла, що вознеси як хочеш, —
Все-ж похвалив, здаватиметься, мало.
Тим я прошу, не щоб для нагороди,
Дай військові діла твої сказати.

Марцій.

Як ти зачнеш про них оповідати,
У мене рани розболять ся гірше.

Коміній.

А як умовчу, рани загниють ся:
Невдячність їх до смерти допровадить.
Набрали ми тут коней у наряді,
Набрали золота в кошу і в листі.
Із здобичі сїєї десятину
Візьми собі, що до вподоби вбачиш,
Докіль усе ми будем паювати.

Марцій.

Спасибі, наш гетьмане благородний;
Та тільки взять за добрий меч мій плату
Не дасть мені мое лицарське серце.
Зрікаю ся такої нагороди.
Візьму я пай не більший, як і ті з нас,
Що на бої дивили ся не бившись²⁰).

(Довго гучять тулумбаси. Кричать: Марцій! Марцій! кидають у гору шапками й ратищами. Коміній і Ларцій стоять без шапок).

О, щоб на вік замовкли тулумбаси,

Коли вони лестивцями зробились!
Нехай двори і города пустують,
Коли залізо стало м'якше шовку!
Нехай же ті шовкові словодзвони
Боронять нас під час війни страшної!
Кажу вам; годі!

Що я не вмивсь, як з носа кров побігла,
Чи шпигонув якого там тімаху,
Як се і всі без огласу чинили,
То ви мене превознесли над міру,
Мов-би моє маленьке я харчилось
Присмаками, заправленими лжею.

Ко міній.

Ти надто низиш ся вже. Ти гордуєш
Своєю славою ще більш, ніж нами,
Що воздаєм її тобі по правді.
Нехай же знають всі, що Каюс Марцій
Вінок носитиме війни с'єї.
На знак того, коня йому зпід себе,
У війську знаного уєм, дарую,
Як єсть він в боевім своїм наряді.
І від сього часу за те лицарство,
Яке явив сьогодні в Коріолі,
Нехай зоветь ся в нас Коріоляном. —
Неси придомок сей на віки з честю!²¹⁾

(Труби та бубни з тулумбасами).

Усі.

Кай Марцій хай живе! Коріолян!

Коріолян.

Пійду та вмию ся, щоб ви вбачали,
Чи я почервонів. Ну, та спасибі. —
Конем твоїм гулятиму по полю,
І всіми силами старатись буду
Се гарне прозвище носити чесно.

Коміній.

Тепер ми по наметах розійдімось,
І перш ніж відпочнем по добрій праці,
Напишем в Рим про нашу перемогу. —
Верни ся, Ларціє, у Коріолю
Та вишли нам до Риму найзначнійших,
Щоби про мир із ними трактувати.

Ларцій.

Іду, мій пане.

Коріолян.

Боги вже з мене почали сьміятись.
Я зрік ся дорогих заслуг лицарських,
Та й маю вже про що просить гетьмана.

Коміній.

Бери, усе твоє. Чого ти хочеш?

Марцій.

Колись давно я жив у Коріолі
У вбогого якогось чоловіка,
І добрий був до мене мій господарь.
Тепер він вязнем закричав до мене.
Та в мене був Авфід перед очима,
І від гніву замовкло милосерде.
Благаю, дай мені його свободу.²²⁾

Коміній.

Прохання благородне! Хоч нехай би
Він сина вбив мого, він був би вільний,
Як вітер в полі. Видай, Тите, вязня.

Коріолян.

Клянусь Юпітером, забув, як звати.²³⁾
Втомив ся добре і ослабла пам'ять. —
Коли-б вина!

Коміній.

Ходімо до намету.

У тебе кров ізсілась на обличчі.
Пора тобі перев'язати рани. (Виходять).

Сцена девята.

Табір Вольсків.

Трублять роги. Входить Тул Авфід, скрівавлений, з двома
чи трьома воїнами.

А в ф і д.

Здобуто город!

Первий воїн.

Його нам вернуть, і на вмові добрій.

А в ф і д.

На вмові!...

Хотів-би й сам я Римлянином бути:

Бо, будши Вольском, я не можу бути

Тим, що я єсть... Ти кажеш, добра вмова!

Яка-ж умова у тому трактаті,

Де ми здались на милость?... Пять раз бились

Ми, Марціє, з тобою, і — даремне.

Коли-б ми сходились так часто битись,

Як їсти, все таки ти брав би гору...

Клянусь стихіями, коли зустрінусь

Іще з ним борода із бородою,

Або поляже він, або я ляжу.

Тепер йому завидую без чести,

Не так як перш. Я думав одоліти

Його мечем та силою моєю.

Тепер мені й досада і лукавство,

І все годить ся, тільки-б одоліти.

Первий воїн.

Се диявол.

А в ф і д.

Ще сьмілійший, та не хитрий.

Тепер отрозна моя хоробрість:

Він сплямував її. Вона зречеть ся

Й себе самої, і ніщо не втїнить

Ненависти моєї: ні сьвятина,

Нї сон, нї вбога нагота, нї болїсть,
Нї храм, нї Капітоль, нї молитви
Жерцїв, нї гимни й жертвоприношення,
Що всяку злість і Фурію гамують.
Сї ветхі привілеї і звичаї
Не оборонять Марція від мене.
Де-б нї спїткав його, хоч би в господї,
Хоч би стеріг його мій брат єдиний,
Зломлю й сьвятий гостеприймства звичай,
Що б затопить йому ножа у серце. —
Іди у місто та розвідай добре,
Яка залога, і кого обрали
Послать до Риму на заруки мира.

Первий воїн.

А сам, сподарю, ти не пійдеш в місто?

Авфід.

Я буду з людьми в кипариснім гаї.
Туди будь ласко принести новини,
Як сьвітї іде, що-б знав я, що чинити,
І що почати.

Первий воїн.

Все зроблю, мій пане. (Виходять).

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Рим. Громадський майдан.

Входять Мененій, Сициній та Брут.

Мененій. Авгур каже, що в ночі матимемо новини.²⁴⁾

Брут. Добрі, чи лихі?

Мененій. Не по молитвах народу: бо він Марція не любить.

Сициній. Природа учить і звірів знати своїх друзів.

Мененій. Скажи-ж, будь ласко, кого любить вовк?

Сициній. Овечку.

Мененій. Еге, що-б іззїсти, як і голодні плебеї ззїли-би благородного Марція.

Брут. Він справді овечка, тільки реве ведмедем.

Мененій. Він справді ведмідь, тільки живе овечкою. Обидва ви старі люде. Скажіте мені про одну річ, що я в вас поспитаю.

Обидва трибуни. А ну-ж, добродію.

Мененій. На який черезмір Марцій убогий, а ви багаті?²⁵⁾

Брут. Ні на один черезмір він не вбогий. Нагромаджено в нього всяких.

Сициній. А найбільш на гордощі.

Брут. А всього більш на величання.

Мененій. Се дивна річ. Чи ви знаєте, чим дорікають вам у городї, — я розумію, такі люде, як ми, значні? Знаєте?

Обидва трибуни. А ну-ж, чим дорікають нам?

Мененій. Що ви отсе мовляли про гордощі... Чи не буде вам гнівно?

Обидва трибуни. Ну, ну, добродію, кажи.

Мененій. Се не велика річ. Бо й маленький злодіячка случай украде в вас много терпеливости. Попускайте-ж попуск вашій удачі, сердьте ся собі до схочу, — по крайній мірі, коли вам угодно сердитись. Ви судите Марція за гордощі?

Брут. І не одні ми, добродію.

Мененій. Я знаю, ви мало що робите одні, бо в вас помічників много; а то-б в ваші діла були на вдивовижу маленькі. Ваші здібности ще надто хлопячі, що-б вам робити много самим. Говорите про гордощі. О, коли-б ви поглянули на торби за плечима в себе та роздивились гарненько у серединї в себе самих! О, коли-б то ви се змогли!

Брут. Що-ж тоді, добродію?

Мененій. Тодї-б ви зуздріли пару таких недостойних, гордих, завзятих, невстрійливих дигнітарів (alias дурнів), які тільки є в Римі.

Сициній. Мененіє, тебе вже добре знають.

Мененій. Мене знають яко жартовливого патриція, охотника до чарки доброго вина,²⁶⁾

без краплі Тибрової води. Кажуть, що я й хиблю, потураючи п'яницям; що я собі похіпливий та палкий як губка, аби що заворушилось; такий, що більше знаєть ся з задом ночі, ніж із чолом дня. Що в мене на умі, те й на язиці. Злість моя тратить ся на слова. Спіткавши таких громадян, як ви (правду сказати, не Лікуртів), пою те гірке, чим ви шануєте мій смак, та кривлюсь випивши. Не казати-ж мені, що ваші славетности вислебезували вашу справу добре, коли а вбачаю осла в більшій частині вашого слебезування. І хоть переношу мовчки, як про вас говорять, що ви люде шановні й поважні, та здорово ті брешуть, хто каже, ніби в вас гарні обличчя. Коли ви бачите се на мапі мого мікрокозма, то хіба з сього виходить, що мене добре знають? Яку-ж хибу вчитала ваша сліпа прозірливість у моїй удачі, коли мене добре знають?

Брут. Ну, ну, добродію; ми знаємо тебе геть добре.

Мененій. Не знаєте ви ні мене, ні себе, та й нічого. Ви пишаєтесь шапкуванням та поклонами вбогої ледарі. Ви цілий ранок тратите на те, що-б вислуховувати змагання між перекупкою помаранчів та виноградним крамарем, та й відрочуєте справу вартости трьох денежок на засідання другого дня... Як під час вашого суду заколе вам у животі, ви кривите собі пики, мов ті блазні, виставляєте кривавий прапор против усякої терпеливості і ревучи про кімнатній горщик одпускаєте посварених, ще більш заплутавши їх справу, а вмиротворюєте хіба тим, що й одну й другу сторону взиваєте ледащом. Ви пречудна пара.

Врут. Годі вже, годі. Се добре знана річ, що ти хороший жартівник за столом, та не вельми потрібний лавник у Капітолї.

Мененій. І самі жерці наші почали-б глузувати, коли-б зустріли таких сьмішних людей, як ви. І тоді як говорите найдоладнійш, не стоїть ваша мова хитання бороди, а бороди ваші не заслужують і такої, як віхотникова подушка або ослиний вюк. Ви кажете, що Марцій гордий. Та коли-б його цінувати й дешево, так він варт усіх ваших предків, від самого Девкаліона,²⁷⁾ хоть може луччі з них були з діда-прадїда катами. Доброго вечера вашим славетностям! Поговоривши з вами ще я заразив би свій мізок: бо ви скотарі плебейської череди. Зосьмілюсь попрощатись із вами.

(Брут із Сицинієм виходять на задній плян сцени).

Входять Волюмнія, Віртілія та Валерія.

Як живете, мої гарні, благородні панїї? І сам місяць, родись він на землі, не був би благороднійшим. Куди се ви так пориваєте очі?

Волюмнія. Шановний Мененїє, моє чадо Марцій наближуєть ся. Ради любови до Юнони, не зупиняй нас.

Мененій. Га! Марцій вертаєть ся?

Волюмнія. Так, достойний Мененїє, і з найвисшою заслугою.

Мененій. Прийми-ж, Юпітере, мою шапку! Дякую тобі. Го! го! Марцій вертаєть ся?

Дві панїї. Та правда-ж, правда.

Волюмнія. Дивись, ось лист од нього. У сенату другий, а в його жони ще один. Та, здаєть ся, є й до тебе лист у тебе дома.

Мененій. Та я заставлю й самого будинка танцювати сьогодні... До мене лист?

Віргілія. Так, так. Є лист до тебе. Я бачила.

Мененій. До мене лист? Та він мені прибавить на сім літ здоров'я, і ввесь сей час я перекривлятиму лікаря. Найлучче лікарство Галена²⁸⁾ в мене бовтанка, і в порівнянню до сього презервата не лучче кінського заливання. Чи його не ранено? Він звик вертатись до дому раненим.

Віргілія. О, ні, ні ні!

Волюмнія. О, його поранено! Дякую за се богам.

Мененій. І я також, коли не дуже. То отсе несе побіду в кишені? Рани йому до лица.

Волюмнія. До чола, Мененіє. Се вже в трейте вертаєть ся до дому в дубовому вінку.

Мененій. А добре провчив Авфіда?

Волюмнія. Тит Ларцій пише, що вони бились, та Авфід утік.

Мененій. І в самий час для себе; ручаюсь йому в цім. Коли-б він ще постояв, я-б не схотів, що-б мене так з'авфідовано за всі скрині коріольські і за все золото, що є в них. Чи сенат уже знає про се?

Волюмнія. Ходімо-ж, мої любі. А як же, а як же, а як же! Сенат одержав лист од гетьмана, в котрому він усю славу сієї війни оддає моему синові. У цім поході він переважив свої попередні подвиги у двоє.

Валерія. Справді, про нього правлять чудеса.

Мененій. Чудеса, так я вам ручаюсь, і без усякої видумки.

Віргілія. О, коли-б воно було все правда!

Валерія. Правда! овва, овва!

Мененій. Правда? Я заприсягну, що правда. У що-ж його поранено? (До трибунів, що наближують ся.) Спаси Боже ваші славетности! Марцій вертаєть ся до дому. Тепер ще більше має права пишатись. У що його поранено?

Волюмнія. У плече і в ліву руку. Мусять бути широкі шрами, що-б показати народови, як допевнятиметь ся свого місця. Як виганяли Тарквінія, його ранено аж сім раз ²⁹).

Мененій. Раз у шию та двійчі в стегно, — девять раз, скільки я знаю.

Волюмнія. Перед сим походом на нім було аж двадцять і пять ран.

Мененій. Тепер їх двадцять і сім. Кожна рана була домовиною ворога. (Гук і труби). Чуєте! труби!

Волюмнія.

Се Марцієві вістники!

В перед себе він посилав розгук,
Позад себе він зоставляє сльози,
А смерть, сей чорний дух, в руці у нього:
Прийшов, махнув, і люде помірають.

Яса. Трубний гук. Входять Коміній і Тит Ларцій; між ними Коріолян у дубовім вінку, з отаманом, воїнами та герольдом.

Герольд.

Знай Риме, що твій Марцій бивсь один
У коріольських мурах, і в придачу
До Кая Марція здобув придомок,
Преславне прозвище Коріоляна.
Витай-же славного Коріоляна!

Усі.

Витаєм славного Коріоляна!

Коріолян.

Доволї вже. Менї воно противне.
Прошу вас, годї.

Коміній.

Глянь, і мати вийшла...

Коріолян, на вкодішках.

О, знаю, ти усіх богів благала,

Що-б пощастило.

Волюмній.

Ні, мій добрий воїн,

Мій любий Марцію, мій любий Каю,

Чи як те куплене ділами твло...

Мій дорогий Коріоляне.. так?

Устань. Ось і жона твоя.

Коріолян.

О любе

Мое мовчання! Віват! Ти-б сьміялась,

Коли-б вернувсь я в домовині? га?

Чого-ж ти плачеш на моім тріумфі?

Нехай тепер у Коріолі плачуть

Удови, матірки, дівтора, сестри.

Мененій.

Нехай боги тебе во вік вічають!

Коріолян.

А ти ще жив? (До Валерії).

Ой, пані, вибачай же!

Волюмній.

Не знаю, до кого мені й витатись.

Витаємо, гетьмане! Всіх витаєм!

Мененій.

Витаєм, безліч! Разом і сьмію ся

І плачу; легко на душі і важко.

Витаємо! Нехай у саме серце

Той буде проклят, хто тобі нерадий!

Вас трьох боготворити треба в Римі.

Та є в нас, добре знаю, дике пнячче,

Що не прищепиш сьвіжої любови,

Не звеселиш своїм торжествуванням.

Ну, та витаємо вас, вої слави:

Кропива-ж буде в нас по вік кропива,
І дурні дурнями так і погинуть.

Коміній.

Все він однакий.

Коріолян.

Наш Мененій все однакий.

Герольд.

Дорогу! Чуєте?

Коріолян.

Дай, мамо, руку.

Віргіліє, дай руку! Докіль прихилю ся
До рідної родини, мушу добрих
Патриційв одвідати в господах.
Вони мене витали щирим серцем
І шаною високою окрили.

Волюмнія

Я дожила, що благородні мрії
І серця щарого мого бажання
Сповнили ся перед очима в мене.
Не достає ще одного, та знаю,
Що Рим тебе колись і тим звеличить.

Коріолян.

Паньматко, знай, що я радійший буду
Служити їм своїм звичаєм власним,
Ніж ними правити їх робом.

Коміній.

Далій!

До Капітоля! (Гук і труби. Виходять усі опріч трибунів).

Брут.

Всі язики про нього тільки плещуть.
Що б подивитись на Коріоляна,
Сліпі хапають ся за окуляри,
А мати говірка, про крик дитини
Не дбаючи, вітає на все горло;
Ба й дівчина кухонна у ганчірці,
На мур дереть ся, що-б його побачить.

Скрізь голови стирчать з дверей і вікон;
Скрізь криші й виступи народу повні;
Скрізь димарі осідлані й причілки;
І все те пнеть ся, що-б його побачить.
Ба і женці, що рідко де їх зуздриш,
І ті штовхають ся проміж народом.
А панянки, в серпанках білосніжних,
Забувши ніжити свої обличчя,
Дають їх жарко цілувати Фебу.
Так наче бог який зійшов із неба,
Ввійшов тихцем в земну його поставу,
І дав йому велично-пишний образ.

Сициній.

Гледи, ще й консулом його окличуть.

Брут.

Тоді наш сан, докіль його владання,
Нехай собі іде лягає спати.

Сициній.

Незгіден він смирятись у гонорах
І, як почав, щасливо закінчити.
Втеряє й те, чого допняв ся.

Брут.

Правда.

В сьому одна й одрада, пане брате.

Сициній.

Я знаю, чернь, котру ми підпираєм,
Забуде всі нові його заслуги
З старої злости, дай їй лиш притоку;
Притоку-ж їй подасть він сам, се певно,
Так як і те, що ще й пишатись буде.

Брут.

Я сам чув, як покляв ся він богами,
Що хоч би і схотів консулювати,
До віку не появить ся на ринку
В покірливій, приношеній одежі;
До віку посполитим не покаже

Тих ран, що ввесь в боях окрив св ними,
Що б випросити в них вонючу згоду.

Сициній.

Се добре.

Брут.

Так казав він слово в слово.

О! скорше він зречеть ся дигнітарства,
А ніж його прийняти не від значних,
По просьбі всіх патрицій вельможних.

Сициній.

Нічого так йому я не бажаю,
Що б він стояв проти народу опір.

Брут.

О, певно він свого додержить слова!

Сициній.

То сам собі й погибель наготовить.

Брут.

Хоч він, хоч наша власть погібнуть мусить.

Оттим-то ми товкти повинні черні,

Як нею він ненависно гордує,

Як рад би він її зробити бидлом,

Як речникам її роти заткнув би

І знівечив усю її свободу, —

Товкти, що він не ставить черні висше

У всіх людських діяннях і порядках

Над тих верблюдів, що в походах носять

Великі тягари, та й більш нічого.

За се їм харч злиденну вистачають,

А хто впаде, киями підіймають.

Сициній.

Оттак як раз нам говорити треба.

Таке слівце під слухний час пробовкни,

Та й жди, а він і сам нам допоможе:

Бо напустить його на чернь так легко,

Як підцькувать собаку на овечку.

Хай гордощами допече голоті;

Тоді вона мов той огонь запалить
Сухий хворост простацького завзяття,
І пана закурить на віки димом.

Входить посланець.

Б р у т.

А що тобі?

П о с л а н е ц ь.

Вас кличуть в Капітоль.

Там Марція у консули готовлять.
Я бачив, як глухі туди тиснулись,
Що-б подивитись на його зблизенька,
І як сліпі проміж народом перлились,
Бажаючи його почути голос.
Матрони кидали йому рукавички,
А пані й панночки хустки й серпанки.
Де він ішов, хилились можли люди,
Мов то була Зевесова статуя;
А чернь у гору кидала шапками
І криками під небо гоготала.
Такого ще ніколи я не бачив.

Б р у т.

Ходімо в Капітоль, несімо вуха
Та очі наші про сей час, а наші
Серця про иньші нагоди.

С и ц и н і й.

Ходімо. (Виходять).

Сцена друга.

Тамже. Капітоль.

Входять два отамани та розкладають подушки.

Первий отаман. Боржій, боржій: вони
вже мало й не тутеньки. А скільки допевняється
консулювання?

Другий отаман. Кажуть, трое; та всі так думають, що воно впаде Коріолянови.

Первий отаман. Се бравий козак; та він страшенно гордий і не любить простого народа.

Другий отаман. Дак що-ж? Багацько було великих людей, що лащились до поспільства, а воно їх не любило; а багацько й таких, котрих воно любило не знаючи за що. Коли-ж воно любить, не знаючи за що, то й ненавидить так само. Тим і Коріолян не дбає, чи воно його любить, чи ні. Видно, що добре знає мужицьку вдачу, і з благородним недбальством виявлює себе ясно.

Первий отаман. Коли-б йому було байдуже, чи вони його люблять, чи ні, він би й не вважав на них, і не робив би народови ні добра, ні зла; а то він так допевняєть ся в них ненависти, що вони не здоліють і вдовольнити його, і все так робить, що-б знали, який він їм противник. Ну, а дратувати людей, що-б вони лютували та ремствували, се таке-ж нехороше діло, як ненавидна йому лестивість та впаданне перед ними.

Другий отаман. Прислужив ся своєму краєви велико. Пійшов у гору не такими легкими сходами, як ті, котрі вміли тільки ласкавенько розмовляти з поспільством та шапкувати, і нічим більш не заслужили в нього поваги і поголоски. Ні, він так укоренив свою славу в очах народу, а свої подвиги в їх серцях, що коли-б їх язики мовчали і не виявлювали так голосно, дак се була-б невдячна наруга з него. Пускати иньшу поголоску, се було-б злорічєннє, і воно, завдаючи само собі брєжні, викликало б на себе докір і караннє в кожного, хто слухав би.

Первий отаман. Нічого й казати, достойний чоловік. Дорогу! Ось вони йдуть.

Яса. Входять, з лікторами по перед себе, Коміній, консуль; Мененій, Коріолян, многі иньші сенатори, Сициній і Брут. Сенатори сідають по своїх лавицях. Трибуни також сідають біля них

Мененій.

Ми вже декретували справу Вольсків,
І Тита Ларція у Рим вертаєм.
Тепер найголовнійше діло наше —
Надгородити благородну службу
Того, хто так стояв за край свій рідний.
Отсе-ж зволіте, високоповажні
Старійшини, так як того бажає
Наш консуль і гетьман побідоносний,
Нехай він сам хоть коротко з'ясує
Діла Кай Марція Коріоляна,
Котрого дякувать ми тут зібрались
І честію вінчати по заслугі.

Первий сенатор.

Віщай, Коміній, благородний пане,
І не скорочуй повісти своєї.
Аби снаги у государства стало,
Готові ми надгородить героя.
А вас, громадські мужі, просим слухать,
І з ласки вашої поспільству радить
Згодити ся на те, що постановим.

Сициній.

Закликано сюди нас трактувати
Про діло любе нам, і ми готові
Звеличити, хто нас ізвів до купи.

Брут.

Були-б ми ще раднійші се вчинити,
Коли-б він висше цінував поспільство,
Нїж се являв і досї.

Мененій.

От вже й не до ладу!

Мовчав би лучче ти собі, та й годї.
Чи не зволиш Комінїя послухать?

Б р у т.

З охотою; та тільки більш до ладу
Я натякнув, нїж ти мене наставив.

М е н е н і й.

Поспільство ваше любить наш воїтель,
Та тільки-ж бо сього не допевняйтесь,
Що-б він і спав у купі із поспільством.
Ну говори-ж, Комінїй благородний.

(Коріолян устає і хоче вийти).

Нї, нї, зостань ся.

К о м і н і й.

Сядь, Коріоляне,

І не сором ся слухати оповість
Про те, що ти звершив великодушно.

К о р і о л я н.

Нї, високоповажне паньство, лучче
Мені і знов залїчувати рани,
Нїж слухати, як я на них здобув ся.

Б р у т.

Добродїю, зосьмілюсь уповати,
Що з лавиці піднявсь не через мене.

К о р і о л я н.

Нї, нї, добродїю, та тільки часто
Стояв я під мечем, тїкав од слова.
Ти не лестиш мені, то й не вражаєш.
А ваш народ люблю я по заслугі.

М е н е н і й.

Прошу-ж сїдати.

К о р і о л я н.

Нї, скорійш згоджу ся,
Що-б хто мені в головці ськав на сонці,
Як протрубили битву, нїж сидїти
Та слухати надмірні перехвали. ³⁰) (Виходить).

Мененій.

Громадські мужі, як же він лестив би
Тим купам мотлоху (що серед него
Один із тисячі удасть ся добрий),
Коли, ви бачите, він лучче тіло
Усе одважить у бою для слави,
Нїж ухо для хвали! Коміній, далій.

Коміній.

Де взяти голосу менї такого,
Що-б подвиги Коріоляна славить?...
Хоробрість, кажуть, висша добродїтель,
І висше всіх величній муж хоробрий.
Коли се правда, то Коріоляну
Не має рівного у всій вселенній.
Ще мав він тільки лїт шіснацять з роду,
Як підступив під Рим Тарквін із військом,
І вже тоді усіх він переважив.
Диктатор наш тодішній знаменитий,
Котрого я хвалив не нахвалив ся-б,
Вбачав, як він, з дївочим підборідєм,
Перед собою гнав усаті губи;
Як він когось переступив ногою
І боронив, аж покіль трьох подужав.
Ступив ся далі він з самим Тарквіном,
І впав Тарквін, бючи ся, на колїно.
Ще він би міг жінок на сцені грати,³¹⁾
А вже як муж прославив ся у полі,
І голову ввінчав вінком дубовим.
Оттак змужнівши у лїтах хлопячих,
Він ріс, як море, і сімнацять битов
Мечі криваві перед ним схилило.
А що звершив при гордій Коріолі
І потім сам у коріольських мурах,
Сього не в моготу мені з'яснити.
Він на бігу спвинив собою військо,
І дивно страх його звернув на жарти.

Як гич під кораблем на морі тоне,
Що повен парус вітер надував,
Так никло перед ним вороже військо.
Своїм мечем усюди смерть він сїв,
І ввесь кривавий улетів у мури,
Один вломивсь у смертяні ворота,
Розмалював їх долею страшною,
Пробивсь назад із пекла без підмоги
І мов комета, обгорнувшись жахом,
Влетів ізнов у брами коріольські.
Усе його, як чує віще ухо
Далекий гук і стогни тулумбасів.
Тоді вкресив ослабле тіло духом,
І полетів на инше бойовище.
Димуючи горячою кривцею,
Вихрує він серед людської жнзні,
Що мов вона його судьбова здобич.
І докіль ми своїми не назвали
І города, і поля, не віддихав.

Мененій.

Достойний муж!

Первий сенатор.

І саме тільки в міру
Гонорів тих, що ми йому готовим.

Коміній.

Він здобич нашу відопхнув од себе;
На всі скарби так як на грязь дивив ся,
І взяв таке, що дарував би й скнара.
Він сам себе надгородив ділами,
Веселячись, що зміг їх довершити.

Мененій.

Отсе воно, справдішне благородство! —
Просіть його перед сенат явитись.

Первий сенатор.

Кликніть до нас Коріюляна.

О т а м а н.

Ось він !

Вертаєть ся Коріолян.

М е н е н і й.

Радіючи, Коріоляне славний,
Тебе сенат у консулі йменує.

К о р і о л я н.

Вся жизнь моя йому на службу буде.

М е н е н і й.

Тепер іди поговори з народом.

К о р і о л я н.

Благаю вас, дозвольте перескочить
Мені сей звичай : бо я не здолію
Надіти вретище, стояти голим
І ранами моїми їх благати,
На консульство мені голосувати.
Зволіть мене від сього слобонити.

С и ц и н і й.

Добродію, народ свій голос має
І нехтувать звичаєм не дозволить.

М е н е н і й.

Не сердь його, уваж народній звичай,
Зроби по предківськи, прошу, благаю,
Прийми своє достоїнство по формі.

К о р і о л я н.

Се роль така, що мужу червоніти.
Годилось би одняти се у черні.

Б р у т.

Чи чуєте?

К о р і о л я н.

Хвалитись перед ними :

Зробив я те і те... і давні рани,
Котрі-б ховати був радніший,
Показувать, неначе я здобув їх,
Аби людське дихання закупити...

Мененій.

Не становись бо опір! Ви, трибуни,
Реконмендуєм вам наш добрий задум,
А консулю достойному бажаєм
Усяких радощів і почестий до віку.

Сенатори.

Усяких радощів Коріоляну!

(Труби. Виходять сенатори).

Брут.

От бач, який він буде до народу.

Сициній.

Коли-б вони постерегли! Він буде
Просити їх гордуючи, мов просить
Такого в них, що конче дати мусять.

Брут.

Ходім, розкажем їм, що тут робилось.

Я знаю, що вони чекають нас на ринку. (Виходять).

Сцена третя.

Тамже. Ринок.

Входить дехто з міщан.

Первий міщанин. Одно слово; коли
він бажатиме наших голосів, ми не можемо
йому відмовити.

Другий міщанин. Можемо, добродію,
як схочемо.

Третій міщанин. Ми-то маємо на се
право, тільки-ж бо се таке право, що не маємо
права так зробити. Адже коли він покаже нам
свої рани та розкаже про свої подвиги, то нам
доведеть ся всунути свої язики в ті рани і го-
ворити за них. Отсе-ж розкаже нам про свої

діла великодушні, то нам також треба буде виявити йому наше великодушне признання. Невдячність дивоглядна, і коли народ був би невдячний, то був би він народ дивоглядний, а ми, будши його членами, зробились би членами дивоглядами.

Первий міщанин. А що-б нас не вважали такими, не треба багацько.³²⁾ Адже як ми встали були за хліб, не злякав ся він звелічати нас многоголовою гидрою.

Третій міщанин. І не один він так узивав нас, та й не за те, що инший з нас чорноголовий, инший русявий, той рудий, а той лисий, а за те, що в нас розум не однакої масти. І справді я думаю, що коли-б усі наші розуми та вийшли з одного черепа, вони полетіли-б на восток, на захід, на північ і на полудне, і згода їх про одну дорогу була-б тільки в тому, що вони разом були-б на всіх пунктах компаса.

Другий міщанин. Ти так думаєш? Якою-ж дорогою, по твоєму, полетів би мій розум?

Третій міщанин. Ну, твій не вибрався-б так хутко: бо його міцно загнано в макотюру. А коли-б вибравсь, то як раз полетів би на полудне.

Другий міщанин. Чого-ж на полудне?

Третій міщанин. Що-б зникнути в тумані. Там три чверті його взялись би отруйними росами, а четверта, посовістившись, вернулась би, що-б допомогти тобі знайти жінку.

Другий міщанин. Ти ніколи не обійдеш ся без жартів. Ну, добре, добре.

Третій міщанин. Так ви надумались дати ваші голоси? Та про се байдуже. Більша

часть дає. Я вам скажу, коли-б він прихилився до поспільства, не було-б чоловіка достойнішого. (Входять Коріолян та Мененій). Ось і він сам, в смирній одежі. Помічайте його поставу. Та не стіймо всі у купі, а проходьмо, там де він стоїть, по одинцю, по двоє і по троє. Нехай просить у роздріб, то кожен з нас матиме свою честь, даючи йому свій голос власним язиком. Отсе-ж ідіте за мною, то я дам лад, як іти поуз його.

У сї. Гаразд, гаразд. (Виходять).

Мененій.

Нї, нї, добродію. Та се річ знана. Найдостойнійші люде так чинили.

Коріолян.

Що-ж тут казати?... „Друже мій, благаю“... Геть к бісу! Не здолію так ламати Собі язик... „Добродію, споглянь лиш... Ось рани... я здобув на службі краю, Як декотрі із наших утікали Від лускоти своїх же тулумбасів“...

Мененій.

Ой Боже! нї, такого не розкажуй! Кажи таке, що-б нагадать про себе.

Коріолян.

Про себе нагадать? Що-б чорт узяв їх! Нехай вони про мене всі забудуть. Як про добро, що їм жерці товкмачять.

Мененій.

Ти зопсуєш усе. Пійду від тебе. Благаю, говори до них ласкаво. (Відходить).

Входять два міщане.

Коріолян.

Скажи, що-б повмивали перше пики, Та що-б роти собі пополоскали. —

А, ось двойко! Панове, ви вже певно
Довідались, чого стою я тут.

Первий міщанин.

Та знаємо-ж, добродію. А що-ж се
Тебе примусило?

Коріолян.

Мої заслуги.

Другий міщанин.

Твої заслуги?

Коріолян.

Певно не бажання.

Первий міщанин.

Як се? Ти не бажав сього ніколи?

Коріолян.

Ні, пане, не бажав я ще ніколи
У вбогого прохати милостині.

Первий міщанин.

Не забувай, що даючи що-небудь,
Вповаємо одержати й від тебе.

Коріолян.

Скажи-ж мені, що консульство коштує?

Первий міщанин.

Коштує просьби, приятної просьби.

Коріолян.

Приязної! Прошу-ж тебе, мій пане,
Даруй мені його. Я й рани показав би
На самоті. Добродію, твій голос!
Що скажеш?

Другий міщанин.

Дам, мій пане благородний.

Коріолян.

Ну, сторгувались. Випрохав я пару
Достойних голосів. Я вже одержав
Од вас двоїх мізерне подавання.
Прощайте-ж.

Первий міщанин.

Пре-чудне щось він провадить.

Другий міщанин.

Коли-б ізнов давати... Ну, та що вже?

(Виходять два міщане).

Входять два иньші міщане.

Коріолян. Ну, прошу вас, коли се йде в одну ноту з вашими голосами, нехай я буду консульом. Бачте, я надїв звичаєву одежу.

Третій міщанин. Заслужив єси благородно дяку в свого краю, та й не заслужив благородно.

Коріолян. Що се за загадка?

Третій міщанин. Ти був бичем для ворогів його; ти був різкою для його друзів. Не любив єси ніколи простого народу.

Коріолян. Тим ви мусите ще більш уважати мене за добродітельного, що я не був простим у моїй любови. Я буду, добродію, лестити мойому побратимови, народови, що-б здобутись у нього на луччий задум про мене: тільки так підійдеш йому під ласку. Він такий премудрий, що моя шапка йому любійша від мого серця; то я вчитимусь, як під його підходить киванням голови, і вироблятиму перед ним усякі вихиласи. Се, добродію, значить, перейматиму причаровування в де-яких популярників, і вдовольню всіх до схочу. То-ж то й благаю вас, зволіте на моє консулювання.

Четвертий міщанин. Сподіваємось, що будеш нашим приятелем, тим і даємо тобі наші голоси від щирого серця.

Третій міщанин. Здобув єси багацько ран за нашу країну.

Коріолян. То я твого знаття не скріп-
лятиму й показуванням. Вельми високо ціную
ваші голоси; тим і не турбую вас більше.

Обидва. Нехай боги посилають тобі ра-
дощі, добродію, — від серця. (Відходять).

Коріолян.

О любі голоси!...

Вже лучче вмерти чи голодувати.
А ніж випрошувати, що ми перше
Запрацювали. Що-ж мені стояти
У сій-ось вовчій тозі та благати
Про непотрібні голоси якогось
Харка чи Дороша, що мимойтиме?
Еге, бо так велить чинити звичай.
А як ми звичаю у всім покірні,
То й пил старий ніколи не змітаєсь,
І блудів накопичують ся гори,
Що й правду нам на віки закривають!
Як так мені хилитись, дурнем бути,
Нехай і честь і сан високий візьме
Такий, котрому по нутру плюгавство...
Та вже пройшов я через половину,
То видержу як небудь і другу.

Входять ще три міщане.

Ось голоси іще! —

Давайте голоси. За них я бив ся;
За них я чатував; за них два рази
Дванацять ран одержав, трицять шість
Баталій бачив, і зробив премного
Великих і маленьких діл. Давайте-ж,
Давайте голоси. Я справді хочу
Консулювати.

П'ятий міщанин. Він подвизав ся бла-
городно, і ні один чесний чоловік не відмовить
йому голосу.

Шестий міщанин. Ну, так і нехай консулює. Даруйте йому боги радощі і зробіте його другом народу.

У с і.

Амінь, амінь.³³⁾

Бувай щаслив, наш консуль благородний!
(Виходять міщане).

Коріолян.

Достойні голоси!

Вертають ся Мененій із Брутом та Сицинієм.

Мененій.

Ти вистояв по припису, трибуни
Об'являть голоси тобі народні.
Тепер надінь свою одежу значню,
Та йди в сенат.

Коріолян.

То вже воно скінчилось?

Сициній.

Ти виповнив уже прохальний звичай.
Народ згодив ся, і його зазвали,
Що-б консульом тебе проголосити.

Коріолян.

Де-ж? у сенаті?

Сициній.

Там, Коріоляне.

Коріолян.

Тепер сю одіж скинути я можу?

Сициній.

О, можеш, пане!

Коріолян.

Так скину зараз і, собою ставши,
Явлюсь в сенат.

Мененій.

Іду з тобою. Ви також із нами?

Брут.

Ми ще ждемо народу.

Сициній.

Ну, прощайте. —

(Виходять Коріолан та Мененій).

Добивсь таки, і по очах здасть ся,
Радїє вельми.

Брут.

З гордим серцем смирну
Носив він одїж. Се народу скажеш?

Входять міщане.

Сициній.

Ну, що, панове? вибрали собі ви пана?

Первий міщанин.

Так, голоси дали йому, сподарю.

Брут.

Нехай боги його достойним зроблять.

Другий міщанин.

Амїнь, сподарю. Тільки, по дурному
Мойому розуму, він з нас сьміяв ся,
Як голосів прохав у нас для себе.³⁴⁾

Третій міщанин.

Да й так таки, що глузував із нас.

Первий міщанин.

Нї, се така у нього вдача. Де-ж бак!

Другий міщанин.

Та хто ж із нас, опріч тебе, не скаже,
Що він знущавсь із нас? Йому-б годилось
Знаки заслуги, рани показати,
Що він здобув ся служачи отчизні.

Сицицій.

І певно-ж він показував вам рани?

Усі.

Та нї-ж бо, нї, нїхто їх і не бачив.

Третій міщанин.

Він тільки каже: „Ось я маю рани,
На самотї то може й показав би“.

А потім став отак нам шапкувати:
„Я хочу бути консульом“, мовляв нам,
„Та стародавній звичай не пускає
Без ваших голосів, то подавайте-ж“.
А як дали, пробовкнув: „Ну, спасибі
За ваші голоси... спасибі.., любі вельми...
Тепер їх маю .. ні про що нам більше“...
Хиба-ж се не наруга?

Сициній.

Се ви чули

І чуючи були такі благенські,
Що й голоси дали?

Брут.

Було-б казати,

Як ми навчили вас: що і без власти,
Ще бувши поспільним слугою краю,
Він був вам ворогом, і озивав ся
Проти тих вольностей і привілеїв,
Що посполита річ вам дарувала;
А ставши зверхником, мовляв, і бувши
Таким-же злющим, зробить він що схоче,
І вашими-ж побе вас голосами.
То вам було-б у його вимагати,
Що хоч його заслуги і не нижчі того,
Чого він допевняв ся, тільки-ж мусить
З своєї вдячливої вдачі дбати
Про те, що ваші голоси дали ви
Не дармо, а що-б з ворога лихого
Приятелем його своїм зробити,
І що-б він був до вас прихильним паном.

Сициній.

Коли-б ви, як вас учено, сказали,
То ви-б його за серце вколупали
І, що у нього на душі, відкрили.
Тоді-б або яку обіцянку ласкаву
У нього вирвали-б, щоб при нагоді,

Як трапилась би справа, пригадати,
Або-ж стрівожили його понуру вдачу,
Що примусу не переносить з роду,
І злість його гарненько розбісивши,
Ви не дали-б йому консулювати.

Брут.

Та-ж ви постерегли, що і під нужду,
Як вашої запобігав він ласки,
Він кепкував із вас і насміхався.
А що-ж зневага ся із вами зробить,
Як матиме він силу вас крушити?
Чи серця в вас чортма у тілї зовсім,
Чи ваші язики на те в вас тільки,
Що-б зверхністю ума поневірати?

Сициній.

Хто в вас прохав, тому ви одмовляли,
А ось не просить, глумить ся над вами,
І — на тобі, бери без договору!

Третій міщанин.

Ще він не втверджений, іще нам можна
Його й зректись.

Другий міщанин.

І зречемось. У мене буде
Пять сотень голосів єдиностайних.

Первий міщанин.

А в мене в двоє, крім їх підсусідків.

Брут.

Ідїте-ж зараз та кажіте нашим,
Що консуля поставлено такого,
Що всі їх вольности у них одніме
І дасть їм права стільки, як собакам.
Собак держать для гавкання по дворах,
Собак і бють за гавкання частенько.³⁵⁾

Сициній.

Нехай же їх скликають в чорну раду,
Та й знехтуйте дурний свій вибір зараз.

Пригадуйте, яка пиха у нього,
Як він ненавидить поспільство наше,
Як зневажав свою одежу смирну,
Як просючи із вас же насьміяв ся.
Скажіть, що ви, його заслуги знавши,
Не вважили, яким він робом ходить,
І байдуже, яким важким він духом
На все поспільство і простоту дише.

Б р у т.

Зверніть вину на нас, своїх трибунів.
Що ми нічого не схотіли слухать,
І в вас його вибору домагались.

Сициній.

Скажіть, що се не ви його обрали:
А підневільність нам, громадським мужам;
Що ви, мовляв, на те вважали тільки,
Аби обрать, а не на те, що-б добре
Обрать, і нехотя зголосували
Його у консулі. На нас зверніте.

Б р у т.

Не жалуйте нас і скажіть, що ми вам
Усе товкмачили про те, як рано
Почав служити він своєму краю,
Як довго він служив, і від якого
Коліна він походить, — з Марціянів,
З котрих і Нумин внук пійшов, Марк Анкус,
Що царював після Гостіля Туля.
З того-ж, мовляв, коліна був і Публій,
І Квінт, що провели найлуччу воду,
І Цензорін, любимець черні
(Цензурував він двічі по два годи,
За те і прізвище таке), і той був
Його прапрадід.³⁶⁾

Сициній.

Тим же то кажіте,
Вважаючи на рід його великий

І на його заслуги многоважні,
Ми вам його горячо поручали.
Та ви, розваживши його учинки
І давній рід його на добрих шалях,
Побачили, що він — ваш лютий ворог,
Тим і знесли свій необачний вибір.

Б р у т.

На те найбільш вам налягати треба,
Що ви його ніколи не обрали-б,
Коли-б ми вас не змусили до того.
А потім голоси перелічивши,
Ідіте в Капітоль.

М і щ а н е.

Так, так, се правда.

Ми каємось усї, таки й усї ми,
Що вибрали його. (Виходять міщане).

Б р у т.

Нехай буяють!

Нам лучче зараз бунт забунтувати,
Нїж ждати, що-б страшне із сього вийшло.
Коли відмова ся, що й мусить бути,
Його здосадує і розлютує,
Ми виглядим собі щасливу хвилю.

С и ц и н і й.

Ходїмо-ж в Капітоль, покіль не ринув
Туди народ. Тодї воно так здасть ся,
Що се він сам бунтуєть ся, не з наших
Підцьковин, та воно так трохи й справді.

(Виходять).

АКТ ТРЕТІЙ.

Сцена перва.

Тамже. Улиця.

Сурмлять суремки. Входять Коріолян, Мененій, Коміній,
Тит Ларцій, сенатори та патриції.

Коріолян.

Так Тул Авфід ізнов дереть ся в гору?

Ларцій.

Він дравсь, мій пане; тим ми й поспішили
Зійтись на мир.

Коріолян.

То Вольски знов, як перше,
Стоять готові, тільки визирають
Случаю доброго на нас ударить?

Ларцій.

Нї, пане консуле, вони вже хирні,
І ми навряд уже коли побачим,
Як вольскі корогви у полі мають.

Коріолян.

А бачив ти Авфіда?

Ларцій.

Він одержав
Од мене лист залізний і прибувши
До мене, проклинав страшенно Вольсків,

Що город нам так підло уступили.
Тепер він в Анціюм переселив ся.

Коріолян.

Чи згадував про мене?

Ларцій.

Так, мій пане.

Коріолян.

Що-ж він казав?

Ларцій.

Казав про те найбільше,

Як часто меч його з твоїм стрічав ся,

Як він ненавидить тебе: нікого

Нема і в світі злійшого до тебе.

Він заложив би всі свої маєтки,

Хоть би й не мав надії на їх викуп,

Що-б побідителем твоїм назватись.

Коріолян.

Так в Анціюм тепер він перебрав ся?

Хотів би я і там його спіткати,

Що-б насміятись із його завзяття. (До Ларція).

Вітаємо-ж тебе в домівці...

(Входять Сициній та Брут).

Дивись: ото ідуть сюди трибуни.

Се язики ротів мужицьких. Я гиду

До нестерпу дурним їх величанням

Своею властю.

Сициній.

Стій, анї ногою!

Коріолян.

Га! що се таке?

Брут.

Для тебе дальше буде небезпечно.

Коріолян.

Що се за переміна?

Мененій.

Що там сталось?

Коміній.

Хиба він не пройшов і в нас і в черні?

Брут.

Коміне, ні.

Коріолан.

Так то була дівтора?

Вона давала голоси?

Сенатори.

Трибуни,

Дорогу! він на ринок піде зараз.

Брут.

Народ лютує, сердить ся на нього.

Сициній.

Стій, бо повстане все.

Коріолан.

От ваше стадо! —

Їм право голосу давати, дурням,

Що подають і зараз відіймають! —

Що-ж ваш уряд? Ви язики мужицькі;

Чому-ж не правите мужицькими зубами?

Се чи не ви їх так і збунтували?

Мененій.

Спокій ся, друже, о, спокій ся!

Коріолан.

Се наперед укоєно; се змова

На нас патриційів, що-б нас зігнути.

Удасть ся їм, тоді живіть з такими,

Що правити громадою не вміють,

І підлягати вміючим не хочуть.

Брут.

Не змова се. Народ кричить на тебе,

Що ти з пихи гордуєш всім поспільством.

Недавно ще, як хліб йому давали

Без плати, ти проти сього озвав ся.

Ти лаяв тих, що за народ прохали,

Взивав підлизами та лестниками,
Патриційв лихими ворогами.³⁷⁾

Коріолян.

Та се-ж була річ знана.

Брут.

Нї, не всім їм.

Коріолян.

Дак ти тепер їм об'явив?

Брут.

Я? я-б то?

Коміній.

Ти вельми здатен до такої справи.

Брут.

Я здатен хоч на те, що б вас навчити.

Коріолян.

Чого-ж менї тепер консулювати?

Клянусь отими хмарами, дай тільки

Менї до тебе знизитись, то зараз

Зроблюсь твоїм товаришем трибуном.

Сициній.

Ти надто виставляєш те, що бурить

Народ. Коли пройти туди бажаєш,

Куди надумавсь, то питай дороги,

З котрої збивсь, із лекшим трохи духом:

А то нї консуля ти не заслужиш,

Анї ярма трибунського із Брутом.

Мененій.

Спокійтесь бо!

Коміній.

Народ обманено... Як!

Таке єхидство Римови не личить.

І оттаку терпїть Коріоляну

Наругу за дїла великодушнї?

Коріолян.

Менї про хлїб нагадувати сьміють!

Так, я казав, і знов скажу те-ж саме.

Мененій.

Ні, не тепер.

Первий сенатор.
Не під таку мінуту.
Коріолян.

Тепер, як я живу, тепер. Шановні
Мої ви друзі, вибачайте...

А мотлох сей вонючий та зрадливий
Нехай се знає, що я щиросердий,
І сам себе в моїм побачить слові.
Я знов кажу: що ми їм потураєм,
То тільки сим кукіль розводим бунту,
Безстидства та завзяття. Бо самі-ж ми
Посіяли його, самі й кохаєм.

А чим? тим, що рівняєм їх із нами,
Поважним станом, що ні добродітель,
Ні власть у нас во вік не оскудіє,
Опріч того, що подали ми нищим.

Мененій.

Ну, добре-ж, тільки годі.

Сенатори.

Годі, годі!

Коріолян.

Як! годі? Ні! Як я за рідну землю
Кров проливав і не боявсь нікого,
Так і слова чеканити я буду,
Докіль снаги, против отсих паршивих,
Що ми гидуємо об них торкнутись,
І все те робимо, що-б заразитись.

Брут.

Говориш так ти про народ, неначе
Ти бог, що-б за гріхи його карати,
А не людина із її гріхами.

Сициній.

Ми добре зробимо, оповістивши
Про се.

Мененій.

Як! про слова в такому запалі?

Коріолян.

В запалі! Ні, коли-б я був тихенький,
Як о півночі сон, клянусь Зевесом,
Я-б і тоді так думав.

Сициній.

Отся думка

Лишитись мусить як замкнута трута,
Щоб не затроювати иньших.

Коріолян.

Мусить?

Чи чуєте сього Трітона над ковблями? ³⁸⁾
Чи вважили, як властно рік він „мусить“?

Коміній.

Се їх звичайна мова.

Коріолян.

„Мусить“!

О добрі, необачні ви папове,
Сенатори поважні та безпечні!
Як гидрі ви дозволили обрати
Отамана, що, будиши тільки рогом
Та ревом звіря, отсим своїм „мусить“
Рече, що спустить вашу річку в багна,
І ложе річки вашої присвоїть?
Коли він так могутній, нахилітесь;
Коли-ж у вас ще сила, схаменітесь!
Є в голові в вас царь — не спочивайте;
Нема — із мотлохом рядком сїдайте.
Ви плебс, коли вони сенаторують:
Вони-ж бо й єсть нічим од вас не нижчі,
Бо переважають вас голосами.
Вони самі собі становлять старших,
Та ще таких, як сей, що оглашає
Те своє „мусить“, оте хамське „мусить“,
Против такої лавиці, що в Греків

Не супилась ніколи поважнійша.
Клянусь самим Зевесом, се ганьбує
І консульство. Душа моя сумує:
Бо знає, що між двох властей однаких
Втискаєть ся усобиця кривава,
І їх обох одну другою губить.

Коміній.

Ну, годі вже, ходімо всі на ринок.

Коріолан.

Хто-б то не був, що нам тоді пораяв
Давати хліб скарбовий черні gratis,
Як їноді робили се і Греки —

Мененій.

Та годі-ж бо про се вже споминати!

Коріолан.

Хоть там поспільство більше власти мало, —
Я вам кажу, ми згодували буйство.
Руїну краю.

Брут.

І народ захоче

Того обрати, хто таке провадить?

Коріолан.

Послухайте моїх резонів, братте:
В них більш ваги, ніж в голосах мужичих.
Народ се знає, що ми не в відплату
Давали хліб: бо знає дуже добре,
Що він сього не заслужив ділами.
Як на війну ми кликали поспільство,
На ту війну, що край за пуп хапала,
Воно не вийшло навіть за ворота.
Ся послуга не варта хліба gratis.
А стоячи у полі, бунтувалось,
І мужество являло тільки в бунтах:
За се також не личить похваляти.
А що сенат бувало винуватить
Химерними своїми клеветами,

То се чудна причина до відплати.
Та ще побачите, як переварить
Сліпа ся купа ввічливість сената:
Нехай ще вирече, і певно ось як:
„Ми допевнялись; нас далеко більше;
Злякавшись нас, вволили нашу волю“.
Так ми свою впосліджуємо постать,
І наше дбання їм здається страхом.
Колись воно в сенат відчинить двері,
І ворони орлів клювати будуть.

Мененій.

Ну, буде вже, ходім.

Брут.

І надто буде.

Коріолан.

Нї, ще не все. Візьміте закінчання,
І що воно правдиве, я клянусь
Усім сьвятим і на землі й на небі. —
Ся власть двояка, де одні по правді
Впосліджують і зневажають хлопство,
А другі, без розсудку і резону,
Ненавидять і оскорбляють панство;
Де рід високий, дигнітарство, розум,
Без голосу многоголосих дурнів,
Не можуть радить, нї декретувати, —
Ся власть двояка змусить нас забути,
Що на потребу нам, і дасть дорогу
Безладньому, шкодливому недбальству.
Перепинивши так собі все добре,
Не зможете ви доброго чинити.
Тим вас благаю, вас, не боязливих,
А надто вже дбайливих та обачних,
Що любите більш основні звичаї,
Нїж боїтесь якої в них одміни;
Що висше ставите діла короткі
У благородних подвигах над довгі;

Що волите й страшні прийняти лїки,
Коли без них надїйде смерть видима, —
О, вирвіть той язик гиястий в чернї!
Нехай солодкої не лиже трути.
Збезчещенне калїчить вам розсудок,
І не дає з'єднати ся царству.
Нема в вас сили що зробити добре,
Бо вас лихе раз по раз контролює.

Брут.

Доволї він сказав.

Сициній.

Се зрада,

І одвічатиме він яко зрадник.

Коріолян.

Нехай тебе побе моя погорда!

Про що сї лисиї трибуни чернї?

Підвладня їм, вона не хоче знати

І лавиці найвисшої в сенатї.

Їх вибрано колись під бунт крївавий,

Як сила брала гору в нас, не право.

Тепер час луччий; будь же право правом,

А силу їх повержемо на землю.

Брут.

Се явна зрада.

Сициній.

І він консуль? Ні!

Брут.

Еділї, гов! Візьміть його під стражу. (Входить еділь).

Сициній.

Іди, скликай народ. (Виходить еділь).

В імя народу

Беру тебе, зрадливого витворцю

І ворога громадського порядку.

Смирись, я поведу тебе до суду.³⁹⁾

Коріолян.

Старий ти цапе, геть від мене!

Сенатори.

Ми не дамо його.

Коміній.

Геть, старичино!

Коріолян.

Гляди, гниляк, що-б я не витряс з риззя
Твоїх костей.⁴⁰⁾

Сициній.

Гей, гвалт! сюди, міщане!

Входить еділь із иншим і купа міщан.

Мененій.

Шануйте більш один одного, братте!

Сициній.

Ось той, хто хоче в вас одняти волю.

Брут.

Беріть його, еділі.

Міщане.

Смерть ледащу!

Смерть, смерть йому! До зброї! зброї! зброї!

(Усі тиснуть ся коло Коріоляна).

Другий сенатор.

Трибуни! о патриції! міщане!

Сициній, Бруте, гов! Коріоляне!

Міщане.

Гей, стійте, стійте! годі! стійте! годі!

Мененій.

Ой, що-ж се буде?... Ой, аж дух, заперло!

Ой лихо!... Рветь ся голос... Ви, трибуни,

Ви до народу... О Коріоляне!

Спокій ся бо... Скажи їм ти, Сицивій...

Сициній.

Мовчіть! Послухайте, що я скажу вам.

Міщане.

Послухаймо трибуна! тихо! годі!

Кажі, кажі, кажі!

Сициній.

Отсе вже буде

Кінець всім вашим вольностям: бо Марцій,
Що вибрали ви консульом, задумав
Усе у вас повіднімати.

Мененій.

Фі, фі, фі!

Та се-ж ти більш розпалюєш, ніж гасиш.

Сенатори.

Руйнуєш місто, до землі руйнуєш.

Сициній.

А місто що таке, як не міщане?

Міщане.

Так, місто, город, се народ, міщане.

Брут.

А нас поставили усі міщане
Своїми старшими.

Міщане.

І старшинуйте.

Мененій.

Здаєть ся, так і буде.

Коміній.

Ви сим робом

Зрівняєте з землею город; ви верхами

Засиплете долівку; ви до тла

Все збудите, що розріжняє стани,

І буде все руїна.

Сициній.

Смерть за зраду!

Брут.

Або тепер за нашу власть постіймо,

Або пиши пропало. Ми ясуєм

Імям народу й нашого уряду,

Що Марцій заслужив карання смертю.

С и ц и н і й.

Беріть його, ведіте на Тарпейську скелю,
І скиньте головою сторч, на гибель! ⁴¹⁾

Б р у т.

Вхопіть його, еділі.

М і щ а н е.

Здай ся, Каю!

М е н е н і й.

Одно, благаю вас, трибуни, тільки
Одно слівце сказати дайте!

Е ді л и.

Цитьте!

М е н е н і й.

Бувайте-ж тим, чим ви себе з'явили,
Справдешніми приятелями краю,
І знайте міру в тім, що ви хотіли
Зробити так завзято.

Б р у т.

Ні, мій пане,

Твої холодні та розумні ліки
В страшній сій болісти нам будуть трута. —
Беріть його, ведіть на скелю зараз.

К о р і о л я н.

О, ні! я тут умру. (Виймає меч).

Між вас де-нехто

Вбачав мене, як воював я в полі.
Нехай тепер попробує, що бачив.

М е н е н і й.

Сховай меч! Трибуни, на хвилину...

Б р у т.

Беріть його.

М е н е н і й.

Рятуймо Марція, рятуймо!
Всі благородні, молоді і старші!

Міщане.

Смерть, смерть йому!

(Замішка. Трибунів, еділів і поспільство відперто ⁴²).

Мененій.

Іди до дому, йди звідсіль до дому,
А то пропало все!

Другий сенатор.

Іди!

Коріолян.

Ні, стіймо!

У нас і ворогів і друзів рівно.

Мененій.

Невже-ж до сього дійде?

Первий сенатор.

О боги, спасіте!

Прошу тебе, іди до дому, дай нам
Поправить справу.

Мененій.

Се-ж і наша рана.

Ти сам її не перевяжеш. Дай нам
Тебе вблагати.

Коміній.

О ходімо!

Коріолян.

Хотів би я, що-б варвари були се...

Вони бо й є, хоть і родились в Римі...

Що-б не Римляне се були... та й справді,

Хоть наплодились тут, під Капітолем,

Се не Римляне!...

Мененій.

Геть бо звідси! годі

Звіряти чесний гнів свій язикови.

Колись ми візьмемо своє.

Коріолян.

У полі

Я вклав би із півсотні їх.

Мененій.

Я й сам би

Узяв на себе хоробріших пару,
Хоть би обох трибунів.

Коміній.

Тут же й ліків

Нам не збагнути. Тут хоробрість стане
За безум, де паде ціла будова.
Зійдїть відсїль, поки вернулась ярость;
А вернеть ся, то мов та річка бурна,
Що перегачена, прорве й загату,
Котра її впинила на часину.

Мененій.

Благаю, геть! Попробую ще раз я,
Чи мій старенький розум має силу
У невеличкій купі.⁴³⁾ Треба якось
Нам залатати, хоть і иншим цвїтом.

Коміній.

Ходїмо вже, ходїмо.

(Виходять Коріюлян, Коміній і инші).

Первий патрицій.

Сей чоловік згубив свою фортуна.

Мененій.

Він надто благородний, не по сьвіту.
Не став би він лестити і Нептуну
Задля його тризубця, нї Зевесу
Задля його громів. У нього серце
Все на устах. Що викуєть ся в серці,
Те вилїтає з уст. Він забуває
І слово „смерть“, як запалає духом.

Голоси з за сцени.

Тепер робота буде всїм нам добра!

Первий сенатор.

О, лучче-б їм у себе дома спати!

Мененій.

О, лучче-б їм у Тибрі всім лежати! —
І чом йому-б не бути лагіднішим?

Вертають ся Брут та Сициній з купою чернї.

Сициній.

Де той змиюка, що хотїв пожерти
Увесь народ, і всім самому бути?

Мененій.

Достойній трибуни...

Сициній.

Нї, він буде

Летїти сторчака з Тарпейського урвища.
Він став напроти права опір; отже
Се право знать не хоче розбирання,
І віддає його на суд жорстокий
Народу, що він повернув у нївець.⁴⁴⁾

Первий міщанин.

Тепер він знатиме, що в нас трибуни —
Уста народу, ми ж трибунські руки.

Міщане.

О, знатиме!

Мененій.

Панове!

Сициній.

Годї, годї!

Мененій.

Чого кричати: бий, коли тут можна
Без галасу уполювати звіря?

Сициній.

А як же се, добродїю, зробилось,
Що ти поміг йому влизнути звідси?

Мененій.

Ось слухай... Я всі консулеві хибив
Так добре знаю, як і всі заслуги.

Сициній
Якого консуля?

Мененій.
Коріоляна.
Сициній.

Він консуль?

Міщане.
Нї, нї, нї, нї, нї!
Мененій.

Коли-б, трибуни, ви, і ви, панове,
Послухали, яке скажу вам слово —
Не втратите ви сим нічого, тільки
Мінуту часу.

Сициній.
Та кажн-ж скоріще.

Бо ми наважились уже стрибити
Сього єхидного падлюку зараз.
Прогнать його було-б нам небезпечно;
Держать його була-б погибель наша.
Тим і повинен він сьогодні згинуть.

Мененій.
Хай не допустять же боги благії,
Що-б славний Рим, котрого благодарність
Записана в Юпітеровій книзі,
Пожер своє, мов та нелюдська мати!

Сициній.
Се рана, що нам вирізати треба.
Мененій.

О, нї! Ви член, в котрий впила ся болість.
Розрізати — смерть, а вигоїть не трудно.
Чим винен він? За що його карати?
За те, що бив ся з ворогами краю?
Клянусь, крови за нас пролив він більше,
Нїж у його тепер зосталось в жилах.
Коли-ж ми проллємо і сей остаток,
Тоді на всіх нас, хто й цідити буде,

І хто попустить попуск, вічна пляма
Зостанеть ся до віку і до суду.

Сициній.

Се чиста нїсенїтниця.

Брут.

Дурниця!

Як він свій край любив, то й честь від краю
Одержував.

Мененій.

За те, що помертвіла

Нога, забудьте, як вона служила.

Брут.

Доволї слухати. Ідїть до нього
І волочїть його сюди, що-б болїсть
Лиха заразою не розїйшла ся.

Мененій.

Одно ще слово, о, одно ще слово!
Коли ся лютїсть тигроного зуздрить,
Що вкоїла поспїшнїстю своєю,
Тодї й пудовики-б до нїг чїпляла,
Та буде вже в пустий слїд жалкування.
Ведїть по праву дїло, що-б не встали,
Кому він дорогий. Тодї Римляне
Великий Рим з Римлянами зруйнують.

Брут.

Хоча-б і так було...

Сициній.

Та що балакать?

Хиба не бачили його покори?
Він руку зняв і на самих еділїв,
І навіть нам спротивив ся. Ходїмо!

Мененій.

Уважте-ж се, що зріс він серед воєн,
І не навчивсь решетувати слово;
Тим борошном і висївками сипле.

Дозвольте, я піду без вас до нього,
То може приведу його без івалту
На суд правний, що-б він там оправдив ся,
Під страхом лютої, страшної кари.

Первий сенатор.

Шановнії трибуни, се шлях людський,
А пійдете своїм завзятим робом —
Розіллете крови багато, і почавши,
Не знатимете, як воно скінчить ся.

Сициній.

Мененій благородний, підіймай же
Отаманство на себе посполите. —
А ви, панове, положіте зброю.⁴⁵⁾

Брут.

Та не розходьте ся!

Сициній.

Ідіть на ринок. —

Ми ждатимем тебе на ринку, і коли ти
Не приведеш нам Марція, тоді ми
Знов першим пійдем робом.

Мененій.

Не сумнітесь. —

Зробіть мені компанію, панове. (До senatorів).
Він прийде, а як ні, то все поггло.

Первий сенатор.

Ходім, ходім до нього. (Виходять).

Сцена друга.

Сьвітлиця в Коріоляновім домі.⁴⁶⁾

Входять Коріолян та патриції.

Коріолян.

Нехай усе мені у-в уші вержуть;
Про смерть на колесі нехай провадять,

Або під копитами диких коней,
Або ще десять на Тарпейську скелю
Високих гір нехай собі громадять,
Щоб у безодню й око не сягнуло,
А я до них все буду той да той же.

Входить Волюмнія.

Первий сенатор.

Ти будеш тим ще більше благородний.

Коріолян.

Мене дивує тільки те, що мати
Тепер мене не хвалить, та, що перше
Все звала їх кудлатими рабами,⁴⁷⁾
Рожденними на те, щоб купувати
І продавати дрібязку за шеляг,
Щоб в наших радах без шапок стояти,
Зіваючи мовчати й дивуватись
Про мир чи про війну. (До Волюмнії).

Се я про тебе.

Про що ти кучиш, щоб я був смирнійший?
Хиба мені природу сфальшувати?

Ти б лучче кучила, щоб я був сам я.

Волюмнія.

О сину мій! о синочку мій любий!
Бажала-б я, щоб ти зовсім одіг ся
У власть свою, докіль її не зносиш.

Коріолян.

Нехай.

Волюмнія.

Ти сам собою міг би бути,
І менше борючись за те, щоб бути.
Не знав би ти перепинок досадних,
Коли-б не виявляв своєї вдачі,
Перш ніж вони свою втрають силу.

Коріолян.

На шибеницю їх!

Волюмнїя.

Хоч і спалити.

Входить Мененій із сенаторами.

Мененій.

Ну, ну, ти надто був... так, трошки надто...
Суворим. Ну, ходїмо-ж та поправмо.

Первий сенатор.

Нема більш ради. Як сього не зробиш,
То надвое розколеть ся наш город
І згине.

Волюмнїя.

О послухай їх поради!

У мене серце, як і в тебе, горде:
Не схилить ся під примус без досади;
Та в мене єсть і голова, що вміє
Схиляти гнїв мій під вантаж найлуччий.

Мененій.

Рекла премудро, панї благородна.
Я й сам скорійш тяжкі надїв би лати,
Що вже тепер на силу двигать зможу,
А нїж його хилити перед стадом.
Та бач, сього у всіх нас вимагає
Страшна болїзнь республїки, як лїків.

Коріолян.

Так що-ж робить?

Мененій.

Вернутись до трибунів.

Коріолян.

Ну, а що-ж потім, потім?

Мененій.

Каятись

В своїх словах.

Коріолян.

Щоб задля них я каявсь?

Та й для самих богів я не розкаюсь:

То як же-б мїг я се для них зробити?

Волюмнія.

Ти самовільний надто вже. Ніколи
Не був би в тім ти надто благороден,
Коли-б того не крайність вимагала.
Я чула, як бувало ти говориш,
Що честь із хитрістю в військових справах,
Як подруги у куші виростають.
Скажи мені, чому під час спокою
Сі подруги не можуть жити в купі,
І чим вони одна одній пошкодять?
Коріолян.

Ба, ба!

Мененій.

А що-ж? питання дуже добре.

Волюмнія.

Коли се на війні в вас не безчесно,
Щоб бути не тим, чим хочете здаватись
(А хитрість на війні у вас зазвичай),
Чого-ж се вам підчас спокою не годить ся,
Так як під час війни, здаватись иньшим?
Воно-ж бо й там і тут потрібне вельми.

Коріолян.

Про що мене примушуєш так, нене?

Волюмнія.

Про те, щоб до народу вийшов, синку,
Не по своїй охоті до розмови,
Не з дорогими думками своїми,
Не з тим, що серце виявити хоче,
А з тим, що родить ся в устах у тебе,
Збайстручене, чуже твому серцю.
Не більш себе сим обезчестиш робом,
Як взявши город тихими словами,
Замість щоб на фортуна уповати,
І важити кривавими річками...
Я і сама прикинутись готова,
Коли-б судьба моя і инших друзів

Того в моєї вимагала чести.
В твоєї як нас багато вимагає!
Сама я, жінка, син, сенат, всі значні...
А ти більш рад сим гавам показати,
Як ти насуплювати вмієш брови,
Ніж, їх полащивши, собі з'єднати,
І тим нас забезпечить од руїни.

М е н е н і й.

О благородна жінко! Ну, ходімо-ж,
Промов гарненько, то спасеш не тільки
Те, що загрожене тепер, та й надто
Усе минувше наше, що втерям.

В о л ю м н і я.

Прошу тебе, іди до них, мій сину,
І, знявши шапку, так махай їм нею,
А потім стань колїнами на камінь
(Проречистість у ділі мусить бути,
І очі черні від ушей мудрійші),
Схиляй голівоньку оттак частенько,
Смири своє завзяте, горде серце,
Нехай воно мякеньке в тебе буде,
Як ягода шовковична поспівши.
Або скажи їм, що ти зріс як воїн.
Що вчив ся ти звичайв серед битов,
І не навчивсь того ніжного слова,
Котрим повинен ласку їх з'єднати.
А далі я, мовляв, старатись буду
Себе зробити иншим, скільки зможу.

М е н е н і й.

Зроби все так, як панї matka рає,
Хоть ти, я знаю, в огняну безодню
Слїдом за ворогом вженеш ся скорше,
Ніж у саду йому лестити станеш.
Ось і Комінїй йде.

Входить Коміній.

Коміній.

Я був на ринку.

І що-ж, добродію: готуйсь до бою,
Або обороняйсь лагідним словом,
Чи утікай: бо все ярить ся страшно.

Мененій.

Хороша мова...

Коміній.

Я такої думки,

Що допомгло-б, коли-б він упокоривсь.

Волюмнія.

Він мусить, і він зробить. Ну, кажи-ж бо,
Як думаєш, та зараз і за діло.

Коріолян.

Отсе мені без шапки перед ними?
Я благородне серце підлим словом,
Брехнею очерню, і щоб мовчало?
Ну, я зроблю се, тільки не для себе.
Нехай вони мене, отсей шмат глини,
Що Марцієм зовуть, стовчуть у порох
І на вітрах розвіють... Ну, на ринок!
Таку мені накинули ви rolę,
Що не мені зробить її живою.

Коміній.

Ходімо, ми тобі підкажем.

Волюмнія.

Любий

Мій сину, я прошу тебе. Бувало,
Ти кажеш, що з моїх похвал найперше
Зробивсь ти воїном. Нові заслужуй,
Сповнивши роль ще тобі незнану.

Коріолян.

Сповню, бо мушу. О, прощай же, чесність!
Вселись у мене дух якої шлюхи!
Нехай тепер моя гортань вояцька,

Що заглушала в полі тулумбаси,
Обернеть ся в сопілочку тоненьку,
Мов голос різанця, або дівчатка,
Що над колискою котка співає.
Гуляй, гидкий сьміх ледаря, на щоках!
А на очах блещіть, школярські сльози!
Виходь із уст моїх канюченне старече!
А ви, мої в'оружені колїна,
Що знали гнутись тільки у стременах,
Тепер ви задля милостинї гнїтесь!...
Нї, я не можу! Нї, не перестану
Себе за щирість і за правду чтити!
Не хочу ділом тїла дух навчати,
Себе на віки вічні плямувати!

Волюмнїя.

Роби-ж тепер як знаєш сам. Я більше
Себе збезчестила, тебе благавши,
Нїж ти-б себе збезчестив, їх прохавши.
Нехай все гине. Ти мене приносиш
У жертву гордості своєї раньше,
Нїж залякав страшним свої упрямством.
Так як і ти, я не бою ся смерті.
Роби по своєму. Що ти хоробрий,
То се в тобі моє, а що ти гордий,
То се у тебе власне.

Коріолан.

Нї, пань-матко,
Спокій ся: я їду на ринок зараз.
Не докоряй. Я виманю в них серце;
Я підлещусь під них; вернусь до дому
Коханцем всіх ремесників у Римі.
Дивись, я їду. Поклін жонї від мене.
Верну ся консульом, або ж не вір ніколи
Мойому язичку, як здумає лестити.

Волюмнїя.

Роби що хоч.

Коміній.

Ходім! трибуни ждуть нас.

В'оруж ся на лагідну мову, друже.

Я чув, що винуватять ще страшнійше

Нїж перш тебе!

Коріолян.

Лагідність буде в мене гаслом. Ну вже, йдімо!

Нехай видумують. Я відкажу їм

По чесности моїй.

Мененій.

І лагідненько.

Коріолян.

Та вже-ж, і лагідненько, й лагідненько. (Виходять).

Сцена третя.

Тамже. Форум.

Входять Сициній та Брут.

Брут.

Вина найголовнійша буде в тому,

Що допевняєть ся він панування.

Як викрутить ся, налякати мусим,

Що він ненавидник народу; далій,

Що анціянську здобич проміж черню

Не ділено.

Входить еділь.

Ну, що? чи прийде?

Еділь.

Зараз.

Брут.

А хто ще з ним?

Еділь.

Старий Мененій, дехто

З сенаторів, що знай тягли за нього.

Сициній.

Чи в тебе той леєстер з голосами,
Що голова у голову списали?

Еділь.

У мене. Ось він.

Сициній.

Ти зібрав по трибах?

Еділь.

По трибах.⁴⁸⁾

Сициній.

Ну, скликай же чорну раду,

І як почують поклик мій: „Так бути
По праву й силі черні“! щоб кричали,
Чи смерть, чи кара, чи вигнання вічне,
Щоб ні гукнув я: „смерть“, то й смерть гукайте,
„Пеня“ — пеня; „вигнання“, то й вигнання.
А опирати ся на давнє право
І силу справи, вірної, сьвятої.

Еділь.

Я все їм се втовкмачу.

Брут.

А як зачнуть

Кричати, то щоб не переставали,
Аж докіль вимусять, щоб невідкладно,
Який би суд ми не дали, сповнив ся.

Еділь.

Гаразд, гаразд.

Сициній.

Гляди-ж, втовкмач їм добре,

Щоб одностайно брались та чигали
Знаку чи гасла нашого.

Брут.

Рушай же. (Виходить еділь).

Підцькуй його негайно. Він привик,
Що все його на верха, і не любить
Противне слово чути, а розсердивсь,

То вже його нічим не загнуждаєш.
Тоді що є на серці, все розмаже,
А в нього в серці знайдець ся доволі
Такого, щоб йому скрутити вязи.

Входять Коріолян, Мененій, Коміній, сенатори та патриції.
Сициній.

Ось він і йде.

Мененій.
Лиш з-лагідна, благаю!
Коріолян.

Та буду-ж, мов конюх той, що за шеляг
Перенесе сто лайок в батька, в матір. —
Хай сохраниять боги блаженні Рим наш
У благоденствії! Хай засідають
На радних лавицях у нас премудрі!
Хай будуть в нас храми народу повні!
А вулиці нехай війни не знають!

Первий сенатор.

Амінь, амінь.

Мененій.
Бажання благородне.
Вертаєть ся еділь з міщанами.
Сициній.

Народе, приступіте.

Еділь.
Послухайте своїх трибунів. Тихо!
Коріолян.

Попереду мого почувте слова.
Обидва трибуни.
А нуж, кажи. Мовчіте, цитьте, гов!
Коріолян.

Чи се для мене суд у вас останній?
Чи все тут здекретуєте?

Сициній.

Відказуй,
Чи кориш ся ти голосам народу?

Чи признаєш народне отаманне?
Чи згоджуєш ся кару від його прийняти
За ті вини, які вони докажуть?

Коріолян.

Я згоджуюсь.⁴⁹⁾

Мененій.

Чи чуєте, міщане?

Він каже: згоджуюсь. Тепер згадайте
Усі його вояцькії заслуги,
Спогляньте на його премногі рани,
Що він окривсь немов би могилками.

Коріолян.

Подряпаний, мов би терновим віттем,
Що тільки сьміх із сього людям.

Мененій.

Зміркуйте, що коли він що говорить
Не так, бува, як личить гражданину,
То він за те у вас великий воїн.
В шорстких словах його не має злости:
Се річ вояцька, се ще не ненависть.

Коміній.

Так, істинно.

Коріолян.

Що се таке за диво,

Що консульом мене оголосивши,
У той же час мене й осоромили,
Однявши консульство?

Сициній.

Ти нам відказуй.

Коріолян.

Ну, говоріть. Се правда, мушу одвічати.

Сициній.

Ми винуватимо тебе, що хочеш
Знести у Римі всі уряди давні
І сам над ним задумав панувати.
За се ти зрадником єси народу.

Коріолян.

Як! зрадником?

Мененій.

О, угамуйсь, благаю!

Ти-ж обіцяв ся нам.

Коріолян.

О, щоб огні пекельні

Спалили ваш народ в безодні!

Я зрадник, я! Трибуне ти безлобий,

Хоч будь в очах у тебе двацять тисяч

Смертей, а у руках їх мільйони,

А на брехливім язичі ще більше,

Я і тоді сказав би, що ти брешеш,

Сказав свobodно, як богам молю ся.⁵⁰⁾

Сициній.

Чи чуєш се, народе?

Міщане.

О, на скелю,

На скелю зрадника!

Сициній.

Мовчати! цитьте!

Шкода нових переступів шукати.

Ви бачили, що він робив, і чули,

Що він казав. Він бив тут отаманне.

Вас проклинав, противив ся законам

І ось глумивсь над судьями своїми.

Се все переступи такі страшенні,

Що лютої заслугує він смерти.

Брут.

Та, що служив він добре Риму...

Коріолян.

Що торочиш

Ти про заслуги?

Брут.

Те кажу, що знаю.

Коріолян.

Ти?

Мененій.

Так хіба ти обіцявсь пань-матці?

Коміній.

Послухай.

Коріолян.

Ні, не слухатиму більше.

Нехай з Тарпейської шпурляють скелі,
Нехай баніцію присудять, шкуру злуплять,
Чи морять довгим голодом в темниці, —
Я не куплю в них милости й єдиним
Ласкавим словом. Ні, я не сказав би
Ім навіть раз добридень задля того,
Що в волі в них мені подарувати.

Сициній.

За те, що він, по силі і спроможі,
При всякій нагоді народу шкодив,
Шукаючи його позбавить власти,
І ось тепер ізняв на нього руку
Перед його суворим правосуддем
І тими, хто правосудом кермує, —
Ми, обране народом отаманне,
Його трибуни, чи громадські мужі,
В ім'я народу так постановляєм:
Щоб зараз він, у сю саму хвилину,
Із міста нашого зійшов на віки,
Під карою, за його неслухняність,
Преціпітації з Тарпейської скали.
В ім'я народу, мовлю ось, так бути!

Міщане.

Так бути! так сьому і бути вічно!⁵¹⁾

Коміній.

Ось слухайте, міщане, чуйте друзі!

Сицицій.

Суд виречено вже; шкода казати.

Коміній.

Нї, дайте бо й менї промовить слово.
Я сам був консульом і покажу вам
За Рим одержанїї рани.

Люблю я благо рідної країни,
Ще більше, ще святїйше і ще глибоше,
Нїж власну жизнь мою або кохану
Жону мою і плід її утроби,
Скарби моєї крові, — і скажу я...

Сициній.

Ми знаєм, що ти скажеш. Ну, кажи вже.

Брут.

Тут нічого казати: він вигнанець,
Народови й країні рідній ворог.
Так бути!

Міщане.

Бути так, на віки бути!

Коріолян.

Ви, підла тічко псів, котрих дихання
Ненавиджу, як пару з баговиння,
Котрих любов цїную, як те падло,
Що скрізь заражує менї повітрі!
Не ви мене, а я вас виганяю.
Зоставлю вам тут вашу нестаточність.
Нехай лякає вас усяка чутка!
Нехай тремтить у вас од жаху серце,
Як тільки зуздрите бунчук у полі!
Нехай вам служить право виганяти
Своїх захитників аж поти, поки
Темнота ваша, ваш найзлїйший ворог,
Піддасть вас під ярмо такому люду,
Що вас звоює не виймавши й шаблі.
Я через вас зневажую і місто,
І спиною до нього повертаюсь.
Є світ іще й де инде.

(Виходять Коріолян, Мененій, Коміній, сенатори й патриції).

Коріолян.

Еділь.

Народній ворог зслизнув, зслизнув, зслизнув!

(Народ гукає, підкидаючи в гору шапками⁵²).

Сициній.

Ідіте, проведіть аж за ворота,
Знущайтесь з його, як він з вас знущав ся.
Тепер йому оддячте по заслужі.
Сторожа, ти за нами скрізь по місту!

Міщане.

Ходімо, проведім аж за ворота. —
Храніть, боги, трибунів благородних! (Виходять).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Сцена перва.

Тамже, перед мійськими ворітьми.

Входять Коріолан, Волюмпія, Віргілія, Мененій, Коміній
та деякі молоді патриції.

Коріолан.

Ну, годі плакати. Прощаймось хутко.⁵³⁾
Многоголовий звір мене вигонить.
Де-ж викріплений дух у тебе, нене?
А ти-ж бувало кажеш, що недоля
На те потрібна, що-б кріпити духа;
Що менше горе менші й люде борють;
Що як вітрець тихенький подихає,
Тоді усякі судна вміють плавать;
А щоб фортуни бурю переносить,
Тут треба благородного уміння.
Се-ж ти мене тії науки вчила,
Що робить серце в нас непобідимим.

Віргілія.

О небеса! о небеса!

Коріолан.

Нї, жінко,

Прошу тебе...

Волюмнія.

Ударте-ж всі зарази

На всі ремества в Римі, і погиньте
Всі рукоділля римські!

Коріолян.

Що, що, що?

Вони любитимуть мене, як тільки
Мене не буде в них. Спокій ся, нене,
Прийми той дух ізнов, що говорила:
„Будь, синку, я жоною Геркулеса,
Я-б шість із подвигів його звершила,
Аби йому впочивок любий дати“. —
Коміній, годі сумувати! Жінко!
Паньматко! попрощаймось. Я не згину. —
А ти, старий та щирий мій Мененій,
У тебе, друже, солонійші сльози,
Ніж в молодого, і шкідливі тяжко
Твоїм очам. Ти, мій колись гетьмане!
Тебе я хмурим бачив, і ти часто
Вбачав таке, що скаменяє серце.
Скажи гірким сим жонам, що тужити
В непозбутному горю так же сьмішно,
Як і сьміятись з нього. Панї-матко!
Ти знаєш добре, що моя одвага
Приносила усе тобі одраду.
То віруй же й тепер, що одинокий
Твій син або поспільство переважить,
Або впаде від злости і єхидства:
Мов той дракон, що рідко хто вбачає,
А все таки страшна його печера,
І всюди йде про нього дивна чутка.

Волюмнія.

Куди ж ти пійдеш, мій великий сину?
Візьми з собою доброго Коміна,
Хоть поки що, хоть на малу часину.
Зроби собі якийся план статочний;

Не оддавай ся дико всім випадкам,
Що траплять ся в дорозі.

Коріолян.

О боги!

Коміній.

Я

Побуду коло тебе з місяць часу.
Обмислимо у двох тобі оселю,
Щоб знав єси про нас, а ми про тебе.
Як випаде случай тебе вернути,
Тоді нам одинокого шукати
Скрізь по сьвіту широкому не треба,
І не втеряємо сим робом доброхіття,
Що за очи так хутко простигає.

Коріолян.

Прощай. Ти носиш за плечима старість,
І вже давно переситивсь війною:
З тобою нам у купі не блукати.
Ходім до царини, та й буде з мене. —
Ходім, моя кохана. Люба ненько!
І ви, мої друзяки благородні!
Скажіть мені „прощай“ і усьміхнітесь.
А докіль землю буду я топтати,
Про мене ви чуватимете много,
І певно, що до вас таке не дійде,
Що не було б на Марція похоже.

Мененій.

Таке достойне вимовив ти слово,
Яке ледви коли людське чувало ухо.
Коли-б із сих старих костей я скинув
Хоч сім годів, клянусь богами,
Що всюди-б я тиняв ся за тобою.

Коріолян.

Дай руку, друже. Ну, ходімо-ж, годі.

(Виходять).

Сцена друга.

Тамже. Улиця поблизу воріт.
Входять Сициній, Брут і еділь.

Сициній.

Скажи, нехай розходять ся. Повіявсь,
І буде з нас. Патриції, що руку
Тягли за нього, вельми оскорбились.

Брут.

Тепер, як ми свою явили силу,
То, допевнившись, мусимо притихнуть,⁵⁴⁾
Не так як перше, докіль допевнялись.

Сициній.

Ідїть, мовляв, до дому, бо ваш ворог
Повіяв ся за вітром і вернулась
Давнішня ваша сила.

Брут.

Розпусти їх. (Виходить еділь).

Входять Волюмнія, Віртілія та Мененій).

Ось мати йде його.

Сициній.

Не зустріваймось.

Брут.

Чому?

Сициній.

Бо кажуть, що вона сказалась.

Брут.

Вже нас заглядїли. Ідїмо просто.⁵⁵⁾

Волюмнія.

А, ось і ви! Хай заплатять боги вам
Страшними язвами за вашу добрість!

Мененій.

Вгамуй ся, не роби вже колотнечі.

Волюмнія.

Коли-б не сльози, ви-б почувли... Стійте!
Таки й почувте. (До Брута). Куди тікаєш?

Віргілія (до Сицинії).

Зостань ся й ти. О, що-б, коли-б та можна
Сказати слово се мойому мужу!

Сицинії (до Волюмнії).

Ти мужем стала?

Волюмнії.

Так. О дурню, дурню!

Хиба-ж се сором? Подивись на дурня!
Хиба-ж мій панотець та не був мужем?
А ти ось лисом був, аж поки вигнав
Того, хто більш врагів подужав римських,
Ніж ти промовив слів!

Сицинії.

Боги блаженні!

Волюмнії.

Так, більш, ніж ти розумних слів промовив.
І все-ж то для Римлян робив. Чи знавш?
Та що? іди! Ні, до кінця дослухай.
Бажала-б я, щоб син мій був серед Арапів
З мечем в руках, а триб твій перед ним.

Сицинії.

Та що-б же з сього вийшло?

Віргілія.

Що вийшло-б? згнуло-б твоє все кодро.

Волюмнії.

І з усіма байстрятами...

О, скільки ран здобув він задля Риму!

Мененії.

Ну, годі бо, спокій ся.

Сицинії.

Нехай би він служив йому до віку,
Як розпочав, — не розірвав тих звязків,
Що завязав так благородно з нами.

Брут.

І я сього бажав би.

Волюмнія.

Ти бажав би!

Та-ж ти, не хто, нацьковував на нього
Мужву, сих псів, що так судити здібні
Про його доблесті, як я про тайни,
Котрих землі не виявляє небо.

Брут.

Ходім.

Волюмнія.

Ідїть, добродїї, ідїть!

Звершили ви великий подвиг. Отже,
Докіль не відійшли, ось що почуйте:
Як Капітоль стоїть високо й пишно
Над хатами мізерними у Римі,
Так син мій вигнаний, муж отсїєї,
Дивіте ся, стоїть над всіми вами.

Брут.

Ну, добре, добре; ми йдемо від тебе.

Сициній.

Охота-ж слухати сю божевільну. (Виходять оба).

Волюмнія.

Візьміте-ж молитви мої з собою.
Нехай боги на небі тільки й роблять,
Що на землі клятьби мої сповняють. —
Коли-б мені хоть раз їх бачить на день,
Полекшало-б на серці трохи в мене.

Мененій.

Ти їх ошельмувала по заслузі.

Чи пійдете вечеряти до мене?

Волюмнія.

Нї, я одним гнівом харчитись буду,
Вечеряти сама собою в серці;
Годуючись так, мушу і сконати. —
Ходїмо, годї марні сльози лити.
Так лементуй, як я, так як Юнона в гніві!
Ходїмо вже, ходїмо.

Мененій.

Ох-о-хоо! (Виходять).

Сцена третя.

Битий шлях між Римом і Анцієм.

Входять Римлянин та Вольск зустріваючись.⁵⁸)

Римлянин. Я добре тебе знаю, земляче, і ти мене знаєш. Здасть ся, тебе звуть Адріаном.

Вольск. Так, так, добродію. Далебі, що не в тямки, хто ти такий.

Римлянин. Римлянин, і служу, так як і ти, проти них. Тепер упізнав?

Вольск. Ніканор би то? Дак же бо ні...

Римлянин. Він самий, добродію.

Вольск. У тебе було більш борода, як я в останнє тебе бачив. Та пізнаю тепер тебе по голосу. Що нового в Римі? Мене за тим і послано від речі посполитої вольської, щоб ізнайти тебе тутеньки. Укоротив еси мені мандрівки на цілий день.

Римлянин. У Римі був якпийсь чудний бунт: народ проти сенаторів, патриційів і значних.

Вольск. Був! то скінчивсь уже? Наша річ посполита думає не так: готують ся вельми потужно, і сподівають ся напасти на них підчас уособиці.

Римлянин. Велику пожежу погашено, та з малого чого полумя запала' знов. Бо значні так прийняли до серця баніцію того достойного Коріоляна, що готові одняти в народа всю силу і скасувати його трибунів на віки. Тліє воно, кажу тобі, і мало вже не розжеврилось так, що вихопить ся страшне полумя.

Вольск. Дак Коріоляна банітовано?

Римлянин. Банітовано, добродію.

Вольск. Ну, дак тебе з сїєю новиною вітатимуть, Ніканоре.

Римлянин. Тепер час як раз по них. Чував я, що найлучча пора підманити чужу жінку, як вона погризеть ся з чоловіком. Ваш благородний Тул Авфід потішить ся гарно в сій війні, що його великий противник Коріолян не служитиме тепер своєму краєви.

Вольск. Се йому на руку. Пощастило й мені отсе спіткатись з тобою. Закінчив єси мою справу і я рад вернутись із тобою до дому.

Римляник. До вечері я розкажу тобі предивні вісти з Риму, і все на користь противникам його. Здаєть ся ти казав, що в вас готове військо?

Вольск. Та ще й справді царське. Сотників уже зреєстровано з їх сотнями; вже й стацию дають їм. Тільки покликнуть, зараз і в поход.

Римлянин. Веселить мене їх готовість і здаєть ся, що я то їх і рушу. Дуже радію, добродію, що зустрів ся з тобою і рад твому товариству.

Вольск. Вийняв єси се з уст моїх, добродію: мені більш треба радуватись.

Римлянин. Так ходімо-ж у купі. (Виходять).

Сцена четверта.

Анціум. Перед домом Авфіда.

Входить Коріолян у простій одежі, закутуючись.

Коріолян.

Який сей Анціум хороший город!...

Я вдовами сповнив тебе, бідахо.

Скількох господарів домів сих гарних
В моїх боях я чув хрипінне смертне!
Не пізнавай мене, я то потрощить
Мене кочергами твоє жіноцтво
І каменюками твоя дїтвора.⁵⁷⁾

Входить міщанин.

Хранїть тебе боги!

Міщанин.

Й тебе, мій друже.

Коріолян.

Вкажи менї, коли зволиш, спасибі.
Де тут живе Авфід, великий воїн?
Чи в Анціюмі він?

Міщанин.

Він тут, і саме
Дає сю ніч великий бенкет панству.

Коріолян.

Де-ж він живе? скажи менї, будьласко.

Міщанин.

Отсе його й дома.

Коріолян.

Спасибі, друже. (Виходить міщ.)

О сьвіте! як вертиш ся ти швиденько!

Два друзї, що недавно побратались,

Що в двох грудях одно носили серце,

Що дім, і постіль і усяке діло

Було в них спільне, що у побратаннї

Зробили ся близнятами любови, —

Сї вірні друзї розійшли ся різно,

І за покидьку стали ворогами.

А вороги завзяті та запеклі,

Що через злість ночей не досипляли,

Готовлючи біду один одному,

Сї злющі вороги, дивись, зійшли ся,

Через якусь пусту, нікчемну справу,

Що і яйця порожнього не стоїть,
І роблять ся на вік приятелями,
Кохаючись, дітей своїх парують.
Отсе-ж і я свій край ізненавидїв,
І полюбив чужий ворожий город.
Ввійду. Убє — на се він має право,
А нї — оддам себе йому на службу. (Виходить).

Сцена пята.

Тамже. Сьвітлиця в Авфїдовім домі.

З за сцени музика. Входить слуга.

Первий слуга. Вина, вина, вина!⁵⁸) Що се за служба така? Чи не поснули наші товариші? (Виходить).

Входить другий слуга.

Другий слуга. Де Котус? Пан кличе Котусе! (Виходить).

Входить Коріолян.

Коріолян.

Будинок гарний. Пир благоухає.
Та я прийшов не гостем.⁵⁹)

Вертаєть ся первий слуга.

Первий слуга.

Чого тобі тут, друже? Звідкіля ти?
Тобі нема тут місця; геть за двері!

Коріолян (стиха).

Не заслужив я луччого витання:
Бо я Коріолян.

Вертаєть ся другий слуга.

Другий слуга. Звідкіля ти взявсь, добродію? Чи у одвірника нема очей у голові, що впускає таких тімах? Іди собі геть.

Коріолян. Геть.

Другий слуга. Геть? Ти йди геть!

Коріолян. Не докучай мені.

Другий слуга. Ось який ти сьмілий!
Та я з тобою зараз розправляюсь.

Входить третій слуга. Первий стрічає.

Третій слуга. Що се за чоловік?

Первий слуга. Та прекумедний. Такого ще й не бачили. Не можна випроводити з дому. Поклич, будьласко, пана.

Третій слуга. Що тобі треба тут, чоловіче? Іди собі геть.

Коріолян. Нехай бо постою; я не пошкоджу вашому куреневі.

Третій слуга. Хто-ж ти такий?

Коріолян. Дворянин.

Третій слуга. Та вельми вбогий.

Коріолян. Правда, я вбогий.

Третій слуга. Попрошу-ж убогого дворянина пошукати иншого житла: тут нема для тебе місця. Забирай ся геть собі.

Коріолян. Знай своє діло; йди жертви холодні недоїдки. (Відтручує його).

Третій слуга. Так ти не хочеш? Скажи, будьласко, панови, що тут за чудний гість.

Другий слуга. Ось зараз. (Виходить).

Третій слуга. Де ти живеш?

Коріолян. Під небесною твердю.

Третій слуга. Під небесною твердю?

Коріолян. Так.

Третій слуга. Де-ж се?

Коріолян. У городі пугачів та круків.

Третій слуга. У городі пугачів та круків. — Що се за осел такий? Дак ти живеш із сороками?

Коріолян. Ні, я не служу твоєму панови.

Третій слуга. Як, добродію? То ти ще й до мого пана?

Коріолян. А чом-же? воно чеснійше, ніж би до твоєї пані. Да ти забалакав ся. Знай свою тацю. Геть! (Виштовхує його).

Входять Авфід і другий слуга.

Авфід. Де-ж сей гультай?

Другий слуга. Ось він, добродію. Я-б його вигнав, як пса, та щоб не потурбувати твоїх гостей.

Авфід. Звідкіля ти? Чого тобі треба? Імя твоє? Чого мовчиш? Говори! Як тобі на імя?

Коріолян (розкрившись).

Коли ти, Туле,

Ще не впізнав мене, я по неволі
Імя своє тобі сказати мушу....

Ще не впізнав єси, і подивившись
Не думаєш, що я перед тобою справді,
То мушу сам себе назвати.

Авфід.

Хто-ж ти? (Слуга виходить).

Коріолян.

Імя моє для Вольсків неприємне,
А для тебе жорстке.

Авфід.

Яке-ж імя се?

Одежа в тебе проста, на обличчі-ж
Велительність. Хоч парус твій і ветхий,
Да ти судно, здаєть ся, благородне.
Твоє імя?

Коріолян.

Насуплюю перше брови.

Ти ще не пізнаєш мене?

А в ф і д.

Не знаю,

Хто ти. Скажи ім'я своє, будьласко.⁶⁰⁾

Коріолян.

Ім'я мов Кай Марцій, що накоїв -
Біди і Вольскам і тобі самому :
За се мене й зовуть Коріоляном.
За службу, за тяжкі труди, за рани,
За кров, що проливав я для невдячних,
В сьому титулі вся моя заплата.
Порука се страшної ворожнети,
Яку до мене мусиш чути в серці.
Один сей титул і zostавсь у мене.
Жорстокість і завидливість плебеїв
Пожерли все. А похопливе панство
Покинуло мене і попустило
Паскудникам мене із Риму вигнать.
Отся-ж то кривда, се безбожне діло
Спровадили мене у твій ворожий курінь.
Не думай, що я тут од смерти криюсь!
Коли-б я знав, що се „боятись смерти“,
То більш усіх од тебе-б я ховав ся.
Ні, хочеть ся мені помститись добре
Над тими, що мене прогнали з Риму,
І от чого стою перед тобою.
Отсе-ж, коли кипить у тебе серце
І хочеш ти помстити ся за себе,
А край оборонить од пліндрування, —
Не гай ся, оберни мов нещасте
Собі в користь, а мстительну услугу
У благоденствіє твого народу.
Я воюватиму скажений край мій
З завзятостю усіх чортів пекельних.
Коли-ж не важиш ся сього вчинити,
Коли втомив ся пробувати щастя,
То й я втомивсь, не хочу жити довше

І ось тобі моє підставляю горло :
Насить свою давнішню ворожнету.
Не переріжеш — будеш просто дурень :
Я-ж переслідував тебе завзято,
Цідив бочками кров з твого народу,
І житиму тобі на вічну ганьбу,
Коли тобі моїх услуг не треба.

А в ф і д.

О Марціє! о Марціє! ⁶¹⁾

Що слово вимовив еси, то й вирвав
У мене з серця ворожнети корінь.
Коли-б Юпітер сам із онтії хмари
Божественно прорік, додавши: „Правда се“,
То віри-б я й йому поняв не більше,
Як вірю я тобі, мій гостю благородний.
О, дай же обівю твоє руками тіло,
Що ратище моє сто раз на нїм ломалось,
І в небі місяця жахаючи скалками!
Отсе-ж держу в руках мого меча ковальню,
З тобою борючись любовю так завзято,
Так чесно, горячо, як мужеством боров ся.
Признаюсь я тобі: любив я вельми щиро,
Любивши одруживсь і з роду не зітхнуло
До дїви й до жони так щиро в мене серце,
Як, зуздрівши тебе в моїм дому, зітхає.
О благородний ти! воно міцнійше бєть ся,
Нїж било ся тоді, як на моїм порозі
Я вперше вінчану мою любов побачив.
Скажу-ж тобі тепер, великодушний Марцій,
Що ми вже на ногах, і я на те наваживсь,
Або тобі мечем щита відтять з рукою,
Або свою бючись правицю потеряти.
Дванацять раз мене ти одолїв у полі;
З тобою боротьба менї що-ночи снить ся.
То, впавши, шоломи рвемо один з одного,
То, бач ся, ріжемось, то гриземось зубами.

Ні мертвий, ні живий прокидуюсь я зо сну.
Тепер же, Марціє, хоть би не мали й думки
За власну кров свою із Римом воювати,
Так за одно твоє вигнання негідне
Старе й мале у нас схопилось би за зброю,
Що-б затопить йому меча в невдячне серце.
Ходімо-ж, тут зібралось отаманне.
Подай йому твою союзну руку.
Ми хочемо у ваші землі впасти,
А там і в Рим зазірнемо з мечами.

Коріолян.

О ви, боги! благословіте помсту!

Авфід.

Мій самовладний пане, скоро хочеш
Помститись ся сам за себе, то візьми
Пів війська мого, й сам собі рішай,
Куди вести його, — бо ти ж найліпше знаєш
Вовну штуку, силу й слабість краю.
Чи просто нам в ворота Риму вдарить,
Чи холоду перш з україн нагнати.
Ну, та ходімо, я тебе представлю
Тим, що вволю твою усяку волю.
Витаємо тебе всім серцем, друже,
Сто раз більш друже, ніж бував „вороже“.
А се, ти знаєш, Марціє, багато.
Ще раз тебе витаємо! Дай руку!

(Виходять Коріолян та Авфід).

Первий слуга (наближаючись). Отто чудна переміна!

Другий слуга. Клянусь рукою, я вже хотів був оперезати його кіякою, ща щось мені сказало, що його одежа бреше.

Первий слуга. А яка в його ручище! Покрутив мене круг пальця, наче дзигу.

Коріолян.

Другий слуга. Я по його виду визнаю, що в ньому щось є. У нього, добродію, такий якийсь вид, — ну не знаю, як і сказати.

Первий слуга. У нього щось таке: дивить ся так, наче... нехай мене завісять, коли я не подумав, що в йому було більш, ніж можна думати.

Другий слуга. І я також, хоч заприсягти. Просто, се найвеличнійший чоловік на світі.

Первий слуга. І я так думаю; та більшого воїна ти знаєш.

Другий слуга. Кого се? нашого пана?

Первий слуга. А то-ж. Йому рівні немає.

Другий слуга. Стоятиме шістьох таких.

Первий слуга. Ну, не зовсім. По мому, він превеликий воїн.

Другий слуга. Та воно, бачиш, як його й сказати? На оборону города наш гетьман найперший.

Первий слуга. Та й на здобування також.

Вертаєть ся третій слуга.

Третій слуга. Гей ви, хлопці! яку я новину вам скажу! От новина, ви роззяви!

Первий і другий слуги. Що, що, що? а скажи-ж!

Третій слуга. Із усіх народів я не хотів би бути Римлянином. Лучче вже бути шибеником.

Первий і другий слуги. Чому? Чому?

Третій слуга. Та тому, що тутеньки той, хто бувало духопелить нашого гетьмана, — Кай Марцій.

Первий слуга. Ти кажеш, що він духопелив нашого гетьмана?

Третій слуга. Я не кажу: духопелив нашого гетьмана, а завсїди вмів проти його стояти.

Другий слуга. Ну, ну, ми товариші й приятелі. Він справді був надто твердий для него. Я чув, як сам він се казав.

Первий слуга. Та таки й був надто твердий для нього, коли казати про се правду. Перед Коріолею він ізрубав, ізсїк його набите м'ясо.

Другий слуга. А будь він людоїд, то спік би та й іззїв би його.

Первий слуга. Ну, а ще-ж що?

Третій слуга. А от що: коло него там так упадають, мов би він син і наслідник Марса. Посадили за столом на перше місце, і ніхто з сенаторів не поспита' його, щоб не встав перед ним без шапки. Сам наш гетьман зробив собі з нього любовницю; осьвячує себе його рукою, і слухаючи його, підкочує білки під лоба. А саме дїя новини те, що нашого гетьмана перетято на дві половинї, і вже з нього тільки половина того, чим він був учора: бо друга в того; ублагав і надав йому її увесь стіл. Пійду, каже, та вхоплю римського воротаря за вуха; викошу перед собою все, вигладжу свою дорогу чисто.

Другий слуга. І він такївський, що се зробить скоріше нїж инший чоловік здумає думкою.

Третій слуга. Зробить, о, зробить! Бо, розумійте народи, у його стільки-ж приятелів, як і ворогів, та що сї приятелі, розумійте народи, не сьміють, мовляв, показати себе, як

ми говоримо, приятелями його, докіль він у деєкції.

Первий слуга. У деєкції! Що се таке?

Третій слуга. А як побачять, народи ви, що його перната шапка знов ходить високо і чоловік о своїй силі, вони повилазять із своїх ямочок, мов ті кролі після дощичу, та й гулятимуть у купі з ним.

Первий слуга. А коли-ж воно станеться?

Третій слуга. Завтра; сьогодні; зараз. Тулумбаси забубонять після обід. Се мов би частина їх бенкету, і станеться перше, ніж повтираються.

Другий слуга. О, тоді знов світ заворушиться! На що той мир? тільки аби залізо ржавіло, а кравці та кобзарі множились?

Первий слуга. Мені подавай війну. Вона переважає мир, так як день переважає ніч. Війна весела, похіплива, говірка, хвалебна. Мир млявий собі, сонливий, глухий, сліпий, безчутливий, і наплodжує більше байстрят, ніж війна вигублює людей.

Другий слуга. Се так, і як війну можна назвати по частини хижою, так не можна перечити, щоб і мир не заводив рогатих людей.

Первий слуга. Так. Ще коїть він те, що люде одно одного ненавидять.

Третій слуга. Резон: бо тоді вони менш одно одним бідкаються. Війна! скільки-б вона мені не коштувала. Маю надію, що Римляне будуть так дешеві, як і Вольски... Ге, устають, устають!

Усї. Ходім, ходім, ходім, ходім! (Виходять).

Сцена шеста.

Рим. Громадський майдан.

Входять Сициній та Брут.

Сициній.

Не чуємо, то нічого й боятись.
Нема війни, то на що вам він здав ся?
Тепер поспільство стало тихомірне,
Що через него дико бушувало.⁶²⁾
Прихильникам його великий сором,
Що світ іде собі не треба лучче.
Вони були-б раднійші колотнечі,
Хоч би й самим терпіти довело ся,
Ніж слухати пісні веселі в шопях,
Дивитись, як ремесники працюють.

Входить Мененій.

Брут.

Ми впорались як раз у саму пору.
Се мов Мененій.

Сициній.

Він же, він. О, вельми
Помнякшав він тепер! Здорові, пане!

Мененій.

Чолом обом вам.

Сициній.

Що, не мож сказати,
Щоб сумували по Коріоляну?
Хиба його прихильники сумують.
Стоїть собі річ посполита тихо,
Й стоятиме, хоч би й ще більш він злив ся.

Мененій.

Усе гаразд, а ще було-б нам лучче,
Коли-б він був смирив ся.

Сициній.

Чув ти, де він?

Мененій.

Ні, не чував. Також і мати й жінка
Про нього ще нічого не прочули.

Входять три чи чотири міщане.

Міщане.

Храніте вас боги!

Сициній.

Добрий вечір вам!

Брут.

Добрий вечір усім вам! Добрий вечір!

Первий міщанин.

І ми й жінки і наші діти мусим
На вколішках за вас богів молити.

Сициній.

Живіте й благоденствуйте, сусіде.

Брут.

Прощайте, люде добрі. О, коли-б так,
Як ми, любив вас і Коріолян той!

Міщане.

Храніте вас боги!

Обидва трибуни.

Прощайте, друзі.

(Виходять міщане).

Сициній.

Здаєть ся, се щасливіше й лучче время,
Ніж як було кричать отсі тімахи
По вулицях та миром знай колотять.

Брут.

Кай Марцій був отаман войовничий,
Та гордий, пишний, високо носив ся,
Про себе тільки дбав...

Сициній.

Та допевняв ся,

Щоб одному над всіми царювати.

Мененій.

Не думаю.

Сициній.

А ми так упевнились,
На горе нам, що се-б як раз і склалась,
Коли-б у консульство утеребив ся.

Брут.

Боги від нас біду сю одвернули;
Без нього Рим безпечний і спокійний.

Входить еділь.

Еділь.

Славетнії трибуни, раб якийся —
Заперли ми його за се в темницю —
Говорить, ніби Вольсків два загони
Вламали ся у наші країни
І всіх людей пліндрують без ощадку.⁶³⁾

Мененій.

Так, се Авфід. Почувши, що вже Марцій
Баніта, знов показує він роги.
А поки Марцій був між нами в Римі,
Він їх ховав у свій п'явущник вольський.

Сициній.

Що все ти нам про Марція торочиш?

Брут.

Иди, нехай відлуплять батогами!
Неможня річ, щоб Вольски збунтувались

Мененій.

Неможня річ? О, тільки спогадайте
Старовину, то се річ вельми можня!
От хоч би й я, і то аж тричі бачив,
Як сей народ із нами воював ся.
Спитайте перш, вїж сікти горопаху,
Де він чував, щоб не карати марно
За те, що остеріг нас од напасти.

Сициній.

Що тут питать, коли се річ неможня?

Брут.

Неможня річ. Сьому не можна статись.

Входить посланець.

Посланець.

Патриції прямують до сенату.

Непевне щось: в лиці перемінилися.

Сициній.

Се все той раб накоїв невпокою.

Іди та висічи перед народом.

Загони! се його дурні балаки.⁶⁴⁾

Посланець.

Добродію, балаки ті справдилися;

Прийшли ще й гірші і страшніші вісти.

Сициній.

Які страшніші?

Посланець.

Чутка йде розлога,

Не знаю тільки, скільки в тому правди,

Що Марцій побратав ся із Авфідом,

І в двох ведуть на Рим страшну ватагу.

Завзяв на нас таку широку пімсту,

Як просторонь між молодим і древнім.

Сициній.

На правду вельми схоже!

Брут.

Се для того

Видумують, щоб наші легкодухи

Вернули бога Марція до дому.

Сициній.

І певно так.

Мененій.

Сьому не можна статись:

Він із Авфідом страшно ворогує.

Входить другий посланець.

Посланець.

Обох вас кличуть у сенат, панове.

Кай Марцій, накладаючи з Авфідом,

Веде страшенне військо і пустошить,
Випалює, пліндрує країну.

Входить Коміній.

Коміній.

От ви й зробили добре діло!

Мененій.

Що там?

Коміній.

Ви допомогли хапати ваших дочок,
Насилувать жінок у вас під носом,
Топити олово дахів над головами...

Мененій.

Що стало ся? Кажі, що там зробилось?

Коміній.

Храми з богами в попіл обертати,
І вольности, що ви за них стояли,
Позаганяти у дірки сверлові.

Мененій.

Та що-ж таке там? розкажі будьласко.

І я боюсь, що ви нам удружили...

Що там? Коли із Вольсками наш Марцій —

Коміній.

Коли! Тепер він бог, Юпітер вольський.

Веде він їх так, наче не природа,

А инше божество його створило,

Що творить чоловіка луччим, кращим;

І йдуть вони на нас неначе діти,

Ганяючи метеликів у літку,

Або як різники, вбиваючи комахи.

Мененій.

От ви чого гуртом нам наробили

З фартушними своїми крикунами!

Отсе вам ремесне голосування!

Коміній.

Струсне він Римом вам над головами!

Мененій.

Як Геркулес садовину доспілу.

Брут.

Добродію, та чи сьому-ж бо правда?

Коміній.

Ви будете лежати мертві перше,
Нїж пересьвідчитесь, що сьому правда.

Всі України вже забунтували;

Хоробрих всюди на сьміх підіймають,
І вірними вони ослами гнуть.⁶⁵⁾

Хто-ж із між нас його карати стане?

І ваші вороги й його не можуть

Того, що він хоробрий, не признати.

Мененій.

Коли не змидуєть ся він над нами,

Погибли ми, пропали ми на віки!

Коміній.

А хто-ж проситиме пощади в нього?

Трибуни? нї: бо сором не дозволить.

Народ так ласки заслужив у нього,

Як вовк у пастуха. Найлуччі друзі,

Коли-б сказали: „Змилуй ся над Римом“,

Йому-б ненавидними стали зараз,

Як вороги, що так його вразили.

Мененій.

Се правда. Бо коли-б мою оселю

Підпалював він, і тоді-б не сьмів я

Йому сказати: „Годї вже гнівитись“. —

От ваші гарні вчинки, ваші та шевців тих,

Що добре нас тепер у шори вбрали!

Коміній.

Нагнали в Рим ви холоду такого,

Що дріжаків таких ми й не зазнаєм.

Сициній.

Не говори, що ми.

Мененій.

А хто ж се вдіяв?

Ще чи не ми? Що ми його любили,
Се так, се правда, тільки по звірячи.
Злякавшись поганї, ми, люде значні,
Дали їй вигукать його із Риму.

Коміній.

А ось тепер коли-б ще й не вгукнула!
Авфід у нього наказним у війську
І корить ся йому так як отаман.
Тепер у Риму вся снага, весь розум,
Вся оборона против них — розпука.

Входить купа міщан.

Мененій.

Ось мотлох ваш іде. — Так і Авфідій
Із ним? — Се ви так заразили воздух,
Як кидали шапки свої вонючі,
Іздихавши Коріоляна з Риму.
Ось він вернувся, і кожна волосина
На голові в його завзятих Вольсків
Ізробить ся бичем на ваші спини.
І скільки ви шапок метнули в гору,
Він стільки поведить роззяв ізтяти,
Що-б з вами за гуканне розплатитись.
Та хоть би звів і всіх вас до нащадку,
То се була-б нам кара по заслужї.

Міщане.

Ми справді чуємо щось дивне вельми.

Первий міщанин.

Що до мене, гукнувши „банїтуєм“,
Я тут же говорив сусїду: „шкода“!

Другий міщанин.

Та й я казав так само. Та правду ска-
зати, так зробило багацько з нас. Що ми ро-
били, то найкраще робили, і хоч волили охо-

тою його банїтувати, тільки се була не наша воля.

Коміній.

Ну, так, що голоси!

Мененій.

Ну, наробили ж

Роботи ви із вашими хортами! —

Ходімо, що-ж? ходім до Капітоля.

Коміній.

А вже-ж не що робить, ходімо. (Виходять).

Сициній.

А ви, панове, по домах розходьтесь

Та не журітесь, не вдавайтесь в тугу.

Вони його прихильники, і дуже

Було-б їм по нутру, коли-б так сталося.

Ідіть, не бійтесь, нічого журитись.⁶⁶⁾

Первий міщанин. Нехай нас боги милують! Ходімо, панове, по домах. Я завжди казав: „Не гаразд ми зробили, вигнавши його“.

Другий міщанин. Так і всі ми чинили. Та ходімо, ходімо до дому.

Брут. Ся новина мені не до вподоби.

Сициній. Мені також.

Брут.

Ходімо в Капітоль. Я половину

Худоби дав би, що-б вони збрехали. (Виходять).

Сцена сема.

Табір недалеко від Риму.

Входять Авфід і його наказний.

Авфід.

І все на Римлянина очи пялять? ⁶⁷⁾

Наказний.

Щось є в ньому немов надлюдське.
Вони ним молять ся перед обідом,
Вони про нього за столом говорять,
І дякують його імям поївши.
У сю війну ти в нас зовсім затьмив ся.

Авфід.

Тепер на се не має в мене ліків,
Хиба такі, що зопсував би справу.
Він і до мене став тепер гордїйший,
Нїж думалось, як я із ним обняв ся.
Така мабуть уже у нього вдача:
Терпітиму, чого поправить годі.

Наказний.

А я-б тобі з прихильности пораяв
Нїколи з ним не воювати вкупі.
Або-б ти сам гетьманував над військом,
Або йому спустил усе гетьманство.

Авфід.

Я зрозумів тебе. Бувай в тім певен,
Йому того і в голову не прийде,
Які із ним рахунки в мене будуть.
Хоть бач ся-б то (така і в нього думка,
Так думають і інші необачні),
Що робить він усе гаразд, по правді,
І дбає про добро нас Вольсків щиро,
Мов той дракон руйнує супостатів
І побіждає, скоро вийме шаблю;
Та не зробив ще те, що скрутить йому вязи,
Або мої одважить... Ще побачим.

Наказний.

Ти думаєш, що він добуде Рима?

Авфід.

Всі городи йому здають ся зараз,
Докіль іще їх військом не обгорне.
До нього всі прихильні римські значні,

Сенатори за нього руку тягнуть.
Трибуни не бойці, а люде прості
До призиву, як до вигнання, скорі.
Я думаю, що він для Риму буде
Те, що морський орел для риб у морі:
Його натура все там переважить.
Попереду служив він благородно,
Та закрутилась голова з гонорів.
Чи гордощі тут стали на заваді,
Що в щастю кожного із нас плямують,
Чи в нього не було розсудку в досталь
Розміркують свої щасливі шанси,
Чи то й сама його удача горда,
Що тим самим усе хотів він бути,
Не хтів скидати шолома у радї,
І в городї, мов у кошї, гетьманив:
Одна з сих хиб (бо в нього всіх по троха,
А вповні всіх не має) те зробила,
Що перш його боялись, не любили,
А потім і банїтували з Риму.
Достоїнства на те йому здали ся,
Щоб обертав їх в нївець виявлянням.
Час виявляє сам заслуги наші
І наш талант, сам по собі найвисший;
Нема памятника такого показного,
Як похвала його подїям славиим.
Огонь огня палаючи вгашає;
Гвіздок гвіздка із дошки вибиває!
Над правом право візьме часом гору,
А сила силу вельми часто боре.
Аби поміг ти Рим нам звоювати,
Тодї не довго будеш ряст топтати.
Ходїм. (Виходять).

АКТ ПЯТИЙ.

Сцена перва.

Рим. Громадський майдан.

Входять Мененій, Коміній, Сициній, Брут і отамани.

Мененій.

Ні, не пійду: ви чули, що сказав він
Тому, хто був його гетьманом і всім серцем
Його любив.⁶⁸) Мене то звав він батьком,
Та що? Ідьте ви, що виганяли,
Впадїть, за милю до намету, в полі,
Повзїть на вколїшках, молїте слїзно,
Коли він не схотїв Комінія послухать, —
Я не пійду.

Коміній.

І не признавсь до мене.

Мененій.

Чи чуєте?

Коміній.

Згадав імя на силу.

Я натякнув, як ми давно знайомі,
Як проливали кров свою у купі.
Коріоляна не схотїв і знати;
Заборонив менї і всі імення инші;

Він, мов, якесь ніщо, щось безіменне,
Докіль не викує якої назви
В огні палаючого Риму.

Мененій.

От вам!

Зробили ви, трибуни, добре діло.
Ви розпинали ся за Рим, аж поки
І вугле в ньому здешевіло. Так-то
Прославили себе ви у потомстві!

Коміній.

Я говорив йому, як се по царськи
Прощати, хто й прощіння вже не чає.
Він одказав, що сором государству
Благать того, кего воно скарало.

Мененій.

А вже-ж. І як відповідати инше?

Коміній.

Хотів був я звернуть його увагу
На щирих друзів. Ні, сказав до мене,
Не маю часу вибирать їх з купи
Вонючого, гнилого сьміття в Римі.
Безумно задля двох мізерних зерен
Не попалить його і нюхать вічно.

Мененій.

І тільки задля двох? Одно я буду...
Його пань-матка, жінка і дитина
Та сей товариш благородний, ми то
І єсть ті двоє зерен бідолашних,
А ви — паскудний сьміток, що воняє
Аж понад місяцем. І ми із вами
Засуджені згоріти без ощади.

Сициній.

О, будь терпливий! Коли не захочеш
Нам помогти у сій бермірній нужді,
То не знущайсь із нашого нещастя.
А все-ж бо ми вповаємо на тебе,

Коли-б підняв ся ти за край благати,
То твій язик впинив би його більше,
Нїж наше військо, хоч би ми й зібрали.

Мененій.

Нї, я мішати ся не буду.

Сициній.

О, благаю,

Іди до його!

Мененій.

Що-ж би я чинив там?

Брут.

Попробуй тільки, що вчинити може
Твоя любов до Марція.

Мененій.

Що-б потім

Сказати: „Випхав, так як і Коміна“!

Ну, що-ж вам з того?

Аби я перед вас явив ся другом,
Розшарпаним його гнівом? Не правда-ж?

Сициній.

А все таки й твоя охота добра
Заслужить в Риму дяку, що послухав,
Бажавши нам добра.

Мененій.

Ну, ну, спробую.

Я думаю, мене захоче слухать.

Та тільки, що кусав собі він губи

Против Коміна, се мене лякає.

Не в пору може до його поткнув ся:

Ще може натще був: а у порожніх,

Холодних жилах кров у нас холодна,

І ми тоді дмемо ся і на ранок

Не любим нї давати, нї прощати.

Як сповнимо-ж сї дудочки й канавки

З вина та з страви звареною кровю,

Тоді душа в нас не така жорстока,

Яка була в тім постуванні жрецькім.
Отсе-ж я вижду, докіль він наїсть ся,
І приступлю тоді до нього сьміло.

Брут.

Ти знаєш вірний шлях до його серця.
Ти й манівцем до його втрапиш добре.

Мененій.

Ну, так і будь, поспробую ще щастя!
Що буде, те і буде з сього. Скоро
Ви знатимете про мою удачу. (Відходить).

Коміній.

Не стане слухать і його: се певно.

Сициній.

Ні?

Коміній.

Я тобі кажу, він там сидить
На золоті. Червоні в нього очі,
Мов хочуть запалити Рим здалека,
А жаль його чатує милосерде.
Я став на вколішени. „Устань“ промовив,
Промовив стиха і махнув рукою
Оттак, і сим знаком мене одправив.
А в слід за мною вислав на папері,
Що може він зробити і не може:
Бо присягнув по договору Вольскам.
Так що нема вже більше і надії,
Хиба що благородна мати й жінка,
Як я прочув, його благи будуть.⁶⁹⁾
Отсе-ж ходім до них усі негайно,
Вблагаємо, нехай ідуть до нього. (Відходить).

Сцена друга.

Вольський табор перед Римом. Чатівники на чатах.
Входить Мененій.⁷⁰⁾

Первий чатівник.

Стій! Звідкіля ти?

Другий чатівник.

Стій! І геть ізвіси!

Мененій.

Чатуєте, як воїнам годить ся:

Та, з дозволу, я зверхник, і бажаю

Поговорить з Коріоляном.

Первий чатівник.

Звідки?

Мененій.

Із Риму.

Первий чатівник.

Нї, тебе ми не пропустим.

Гетьман не хоче чуть нічого звіди.

Другий чатівник.

Ти скорше в полум'ї свій Рим побачиш,

Нїж будеш говорить з Коріоляном.

Мененій.

Нї, добрі друзі: бо коли чували,

Як ваш гетьман розказував про Рим вам

І про своїх приятелів, ручаюсь,

Чим хочете, що і моє ім'я там

Було у вас в ушах: бо я Мененій.

Первий чатівник.

Дарма; назад! Твого імення сила

Не проведе тебе до нього.

Мененій.

Друже,

Мене гетьман ваш любить. Я зробив ся

Літописю його всіх діл преславних.

Бо я своїх приятелів за звичай

Вихвалюю без всякої утайки,

Як тільки правда істинна сягає,

А він з них первий, то його ще й надто:

Бо іноді, мов покотило з горба

Стрибав я високо понад тропю,

І з кривди похвалу йому чеканив.

Тим, друже, зупиняє мене не важ ся.

Первий чатівник. Добродію, хоч би ти нагородив стільки брехень задля нього, скільки наблягузкав слів задля себе, то все-б таки не пройшов тутеньки, — хоч би навіть брехати було таким добрим ділом, як ціломудренно жити. Отсе-ж і геть!

Мененій. Та зміркуй же собі, прошу тебе, друже, що мое ім'я Мененій, що все я тягнув руку за вашого гетьмана.

Другий чатівник. Хоч і був esi брехуном його, як і сам кажеш, а я, говорячи під ним правду, мушу тобі сказати, що пропуску не допевниш ся. Тим то геть собі!

Мененій. А чи він пообідав уже? Можеш ти мені се сказати? Бо я не хотів би розмовляти з ним до обіду.

Первий чатівник. Ти Римлянин?

Мененій. Римлянин, як і твій гетьман.

Первий чатівник. То мусиш ненавидіти Рим, я і він ненавидить. Виштовхнули ви за ваші ворота їх першого захитника; через дурне завзяття вашої черні оддали вашому ворогу свій щит. Як же ви думаєте впинити його помсту дешевим оханням старих баб, дівочькими слізьми ваших дочок, або немичним балаканням такого ветхого дурника, яким ти мені здаєш ся? Чи вже ти думаєш, що той огонь, котрим скоро запалає ваш город, можна задмухнути таким слабим диханням? Ні, помилив ся; то-ж вертай ся швидче в Рим та готуй ся до кари. Всіх вас осуджено. Наш гетьман запряг, що не буде нікому пільги.

Мененій. Козаче, коли-б твій старший знав, що я тут, він би до мене був уважливий.

Другий чатівник. Годі, годі, наш старший не знає тебе.

Мененій. Я розумію, твій гетьман.

Первий чатівник. Наш гетьман не дбає про тебе. Геть, кажу! Іди собі, а то я виціджу з тебе всю півквартирку твоєї крові... Геть, більше не добеш ся нічого.

Мененій. Ні бо, друже мій... мій друже...

Входить Коріолян та Авфід.

Коріолян. Що тут таке?

Мененій. Ну, панебрате, тепер я вкажу тобі твоє стійло. Знатимеш тепер, у якій я повазі. Побачиш, що який небудь жак на чатах не віджене мене від мого сина Коріоляна. Догадайся і по моему обертанню до нього, чи близько тобі до шибениці, або ще до якої иншої смерти, що довго ждати й більше мучитись. Осяйні боги що години у радї про твоє особливе щастє, і люблять тебе не менше, як і твій старий батько Мененій! О сину мій! сину мій! ти їтуєш для нас огонь. Споглянь, ось вода, щоб загасити його. Мене насилу змусили йти до тебе. Тільки через ту певність, що я один здолію тебе розжалобити, випхано мене зітханнями за ворота. Заклинаю тебе, прости Римови і твоїм благаючим землякам. Благі боги нехай утихомирять твій гнів, і нехай дріжджі його проллють ся на сього харциза, от на його, що мов колода не пускав мене до тебе!

Коріолян. Геть!

Мененій. Як, геть?

Коріолян.

Нї матери, нї жінки, нї дитини
Не знаю я. Я чоловік підвладний.
Хоч помста і моя, та милосерде

В грудях у Вольсків. Що були ми друзі,
Хай забуттем се отрую раднйше,
Нїж з жалоців скажу, як я любив вас.
Тим геть звідсіль! Не так ворота римські
Замкнені для моїх полків, як слух мій
Для ваших просьб. Та що тебе любив я,
Візьми отсе з собою. (Подає папір). Се для тебе
Я написав, і до тебе послав би.
Авфїде, я колись любив його...
Та бачиш сам...

Авфїд.

Ти вірний сам собі

(Виходять Коріолян та Авфїд).

Первий чатівник. Ну, добродію, твоє
ім'я, здаєть ся, Мененій?

Другий чатівник. Ти бачиш, воно мов
чари, таке могутнє. Дорогу до дому ти знаєш.

Первий чатівник. Чи чув, як нас ви-
лаяно, що зупинили твоє величство?

Другий чатівник. Скажи, чого-ж
мені омлівати з ляку?

Мененій. Байдуже мені і про сьвіт
і про вашого гетьмана, а про таких, як ви,
я ледви згадую, що ви на сьвіті: такі ви нік-
чемні. Хто має волю вмерти сам від себе, не
боїть ся сього від другого. Нехай ваш гетьман
робить своє найгірше діло. А ви бувайте тим,
чим єсте, довго, то ваша нікчемність ростиме
з літами. Скажу я вам, як мені сказано:
Геть! (Виходить).

Первий чатівник. Благородна лю-
дина, ручаюсь за нього.

Другий чатівник. Достойний чоловік
наш гетьман. Се скеля, дуб; не зрушити його
ніякому вітрови. (Виходять).

Сцена третя.

Коріоланів памет.

Входять Коріолан, Авфід і інші.

Коріолан.

Ми під самі вже мури завтра рушим. —
Товаришу, дай знати значним Вольскам,
Як добре я справлявсь у сїм походї.

Авфід.

Ти дбав про їх користь єдину,
Ти уші зати́кав на просьби Рима,
Не дозволяв шепнути ні словечка
Ба і тим друзям, що тобі звїрялись.

Коріолан.

Отсей старий, що я ні з чим одправив,
Гірке роздерши бідоласї серце,
Любив мене більш, ніж би сина батько :
Він далєбі вважав мене за бога.
Його посольство, се була остання
Надїя їх, і я, його любивши
(Дарма що з ним так обійшовсь жорстоко),
Ще раз подав їм перші наші пункти,
Що вже вони одвергли, та й тепера
Не приймуть їх. Незначню сю уступку
Зробив я їм, аби осолодити
Йому тяжку посольську невдачу.
Тепер уже нові посольства з Рима,
Ані моїх приятелїв благання —
Одкину всі, не слухавши ні слова. —
Що се таке? невже нова спокуса? (Гук із середини).
Зламати слово, тільки що промовив?
Нї, не зламаю!...

Входять у сумній одежі Віргїлїя, Волюмнїя, ведучи малого
Марція, Валерїя і прибічники.⁷¹⁾

Жона іде попереду, за нею
Поважна форма та, в котрій зложилось

Се тіло, і веде крови своєї
Унука. Ні, не допущу любови!
Вся звязь і всі права природи, рвітесь!
Нехай запеклість буде чеснотою!
Чого низенькі сї поклони стоять?
Або сї очі тихі, голубині,
Що і богів зламати слово змусять?
Я м'якну: не з твердїйшої й я глини.
І мати хилить ся передо мною:
Се-ж мов-би той Олімп хилився до муравлиська,
Низьким його благаючи поклоном!
І хлопчик мій мене очима просить;
Природа з них до мене промовляє:
„Не відпихай“! Та ні, нехай сї Вольски,
Заорють Рим, Італію зруйнують!
Не буду я таким гусям, щоб слухать
Інстинкта. Ні, я буду нерухомий,
Мов чоловік, що вродивсь сам собою,
І рідного нічого не зазнає.

Віргілія.

Мій повелителю і мужу!

Коріолан.

Ні, ні,

Сї очі вже не ті, що мав я в Римі.

Віргілія.

Се так того воно тобі здається,
Що нас тяжка журба перемінила.

Коріолан.

Мов той невданий актор, забуваю
Я роль свою, мішаюсь і готов покинуть. —
Прости мені, моя частино краща,
Що я такий тиран, та не жадай
За се, щоб я простив твоїм Римлянам.
О! поцілунок, довгий, як витання,
Солодкий, як моя завзята помста!...
Ревнивою царицею Олімпа

Клянусь, се той, що я узяв з собою:
Він дівував у мене непорочно. —
Боги! се-ж я балакаю, а мати,
Усіх на сьвітї матерей первійша,
Ще й досї не привитана. (Клякає). Згинайтесь,
Колїна, до землі і впечатлїте
Такий глибокий знак пошанування,
Якого син ще не являв од віку.

Волюмнїя.

О сєну! встань же, встань благословенням!
А я на камяній подушцї стану
Оттут навколїшках перед тобою,
І не за звичай виявлю шанобу,
Що й доси помиляючись приймала
Родителька від чада. (Клякає).

Коріолян.

Що ти робиш?

Передо мною? винуватим сином?
Нехай же голий беріг каменюки
На зорі кидає, а бунтовливі
Вітри огняне сонце бють кедрами!
Нехай мертвяча неможливість зробить
Найлекшим ділом те, що бути не може!
(Підводить її).

Волюмнїя.

Ти мій войовниче! І сподїваюсь,
Що будеш чемний. Знаєш отсю паню?

Коріолян.

Публїколї сестриця благородна, ⁷²⁾
Та римська Люна, чиста як шпиль леду,
Утворений морозом з найбілїйших
Сьніжин, що звис із храма Артемїди.

Волюмнїя.

А ось твоє еpіtome убоге,
Що будучина коментар спорудить
І повний образ твій із него зробить

Коріолян.

Бог воїнства, з Зевесової ласки,
Нехай сповнить твій розум благородством;
Нехай худа тебе не вразить слава;
Нехай тебе війна кривава знає;
Щоб ти стояв, мов той маяк на морі,
І всіх спасав, хто дивить ся на тебе!

Волюмнія.

На вколішки, хлопчино!

Коріолян.

Любий синку!

Волюмнія.

Отсе-ж твій син, жона, і я, й ся пані
Прийшли тебе просить...

Коріолян.

Ні, я благаю,

Мовчіть, — або просіть, та тільки знайте,
Що я поклявся, а клятва — не відмова.
Не розпущу по вашій просьбі війська;
Не буду трактувать з ремесниками.
Шкода казати, в чім я став нелюдським;
Шкода мою вам гальмувати помсту.
Холодні тут резони не допоможуть.

Волюмнія.

О, годі-ж, годі! Ти вже відказав нам,
Що ти для нас нічого не відміниш,
А ми того й просить хотіли в тебе,
Що ти вже нам відмовив так суворо.
Та все таки тебе благодати будем,
Для того, що, коли одкинеш просьби,
Нехай хулять твоє жорстоке серце;
Тим вислухай, благаємо...

Коріолян.

Авфіде

І Вольски, слухайте гаразд: бо в мене
Нема нічого тайного. Кажіте!

Волюмнїя.

Хоть би й мовчали ми, одежа наша ⁷³⁾
І блїдолице тіло показали б,
Яке життє було нам у розлуці.
Подумай сам, чи знайдуть ся на сьвітї
Такі нещасні, як прийшли до тебе.
Побачившись, нам треба б веселитись,
І серцем, повним радощів, скакати;
Ми-ж плачемо, ми тремтимо від страху:
Бо мати, жінка і дитина мусять
На сина, мужа і отця дивитись,
Як він отчизни шарпає утробу.
Твоя вражда на нас гірких упала.
Ти в нас одняв і ту єдину пільгу,
Що всїм нещасним дана у пригодах:
Ми небеса не сьміємо благати.
Наш довг за рідний край богам молитись;
Наш довг молитись разом і за тебе.
Ой леле! мусимо зректись отчизни,
Що згодувала нас, як рідна мати,
Або зректись тебе, своєї втїхи
І чести і хвали у ріднім краї.
Чи так, чи сяк, вам одинаке горе:
Чи то тебе, як зрадника отчизни,
В кайданах попроводять вулицями,
Чи то в тріумфі будеш ти топтати
Руїни рідної землі й одержиш пальму
За те, що славно так пролив ти кров
Жони і сина. Але я, мій сину,
Не ждатиму кінця війни тієї.
Коли не прихилю тебе на милість
І ти не пощадиш обох народів,
Замість щоб одного з них погубити,
То знай, що й ступня першого не ступиш,
Не наступивши на мою утробу,
За те, що я тебе на сьвіт родила.

Віргілія.

І на мою, що появила сина,
Котрий не дасть твому імю померти.

Хлопчик.

На мене він, не бійтесь, не наступить :
Бо я втечу, та виросту великий
І буду славно, славно воюватись.

Коріолян.

Коли не хочеш так як жінка змякнуть,
Не допускай жінок з дітьми до себе. (Встає).

Волюмнія.

Не покидай нас так, бо ми не просим
Спаси Римлян а погубити Вольсків,
Котрим ти служиш. Ні: тоді ти міг би
Сказати, що ми честь твою труїли.
Ми просим помирити з нами Вольсків.
Нехай говорять: „Ми явили милість .
„Ми прийняли“ нехай Римляне скажуть,
І з двох сторін тебе благословляють :
„Се він нам мир сей дарував спасенний!“
Ти знаєш сам, о сину мій великий,
Що у війни кінець найнепевніший ;
А то річ певна, що, як Рим звоюєш,
Одно ім'я твоє заплата буде,
Та й те народи будуть проклинати,
І літописець так про тебе скаже :
„Муж був великий, воїн благородний,
Та ділом сим усе те обезславив.
Згубив своє отечество на віки,
Ненавидне й ім'я його во віки“ .
Промов до мене, сину! Ти ж хвалив ся,
Що до найвисшої прямуєш честі —
Роздерти громом широченний воздух,
Та й розколоть стрілою тільки дуба.
Чого-ж мовчиш ?
Невже ти думаєш, що благородно

Урази й кривди вічно пам'ятати?
Промов же ти, моя єдина доню.
Він про твої не дбає сльози ревні.
Промов і ти, моє хлопятко. Може
Твоє безвинне белькотання більше
Його порушить, ніж резони наші.
Нікому мати стільки не зробила,
Як я йому, і річ моя для нього,
Мов те, що инша у стовпа лепече.
Ти, як живеш, не показав ніколи,
Що матері умієш покоритись;
А я-ж то, бідолашня квочка, мавши
Тебе одинчика, єдину втіху,
І на війну виквоктувала сина,
І по війні його витала в лаврах.
Скажи, що я від тебе хочу кривди,
Та й прожени мене. Коли-ж я правди
Від тебе требую, то ти безчесний,
І милосердні боги тебе скарають,
Що не віддав мені того, що мусиш.
Він одвертаєть ся од нас! Впадймо
Всі перед ним на вколішки; нехай він
Соромить ся. Бо ми Коріолян
Повинні більше виявлять шаноби,
Ніж його серцю завдавати туги.
На вколішки! Се в нас уже останнє.
Шкода — вертаймо ся до Риму мовчки,
Та й помираймо в купі із сусідми.
Споглянь на нас! Дивись, отсе дитина,
Не вміє ще сказати, що хотіла-б,
Та й стало в купі з нами на колінця
І простягло до тебе рученята.
Воно покріпить наші сльози більше,
Ніж ти здолієш против них стояти. —
Ходімо, годі! Матір'ю у нього
Була Вольщанка, і там в Коріолі

Живе його жона, а ся дитина
Якось случаем на його похожа. —
Ну, відсилай нас. Не скажу ні слова,
Аж поки Рим наш полумя обійме,
Та і тоді не много.

Коріолян (бере її за руки).

Нене, нене! ⁷⁴⁾

Що ти зробила? Глянь, розкрилось небо,
Боги на нас дивують і сьміють ся.
Нелюдська сцена. Нене, нене! О, о!
Одержала єси побіду Риму,
А синові твому, — віруй слову,
О, віруй слову! — небезпеку, може
Смертельну. Ну, та вже нехай так буде. —
Авфіде, хоть не можу воювати,
Та можу мир вигідний вам зробити.
Авфіде, добрий мій, колиб се ти був,
Чи менше-ж матери-б єси послухав?
Чи менше-б їй подарував, Авфіде?

Авфід.

Я був зворушений.

Коріолян.

Клянусь, се правда!

І не малого треба, що-б сльозою
Мое окрити око. Що-ж ти скажеш,
Мій добрий пане? як мені порадеш
Сей мир вчинити? ⁷⁵⁾ Що до мене, брате,
Не хочу в Рим, вернусь із вами в Анцій.
Прошу-ж тебе, допоможи мені в сїм. —
О ненечко моя! о жінко!

Авфід (з стиха).

У тебе честь і жалість розійшли ся;
Вони мені мою фортуна вернуть.

Панїї дають знак Коріолянови.

Коріолян.

Я зараз, зараз. (До Віргїлїї і інших.).

Тільки в купі вищем.

Тоді ви з луччим вернетесь сьвідомством,
Ніж слово: бо ми скріпимо печатями.

Ходімо, панїї. Ви заслужили,
Щоб вам воздвигли храм.⁷⁶⁾ Сього примирря
І всі мечі Італїї, з сусїдми,
Не виборолиб Римови у мене. (Виходять).

Сцена четверта.

Рим. Громадський майдан.

Входять Мененїй та Сицинїй.

Мененїй. Бачиш оттого рога в Капі-
толю? оттого наріжного каменя?

Сицинїй. Так що-ж? що з того?

Мененїй. Коли подумаєш видвинути
його мізинним пальцем, то ще можна вповати,
що римські панїї, а найбільш його мали на-
хилить його. Та я тобі кажу, шкода на се вповати.
Горлянки наші вже осуджені і ждуть зарізу.

Сицинїй. Як воно сталось, що чоловік
за такий короткий час та перемінив свою натуру?

Мененїй. Єсть ріжниця між червяком
і метеликом, а метелик був черваком. Так
і Марцій із чоловіка виріс у дракона. Тепер він
крилатий; тепер він більший від повзучої тварі.

Сицинїй. Він любив свою матір вельми.

Мененїй. Він і мене любив, а тепер
пам'ятає свою матір не більше, як восьмилі-
ток кінь. Лице в нього таке терпке, що й спі-
лий виноград окисає. Іде — наче той таран
двигаеть ся і земля осїдає під його ступнями.
Оком своїм здолів би пробити панциря. Гово-
рить — мов те подзвінне дзвонить; а гукне —
мов тобі шанець стрілить. Сидить велично, мов
статуя Александра Великого. Скаже — і зро-
блено, ще він не докінчив велїння. До бога

не достає йому тільки вічності та неба, щоб тронувати на ньому.⁷⁷⁾

Сициній. Та ще милосердя, коли правдиво його змальовувати.

Мененій. Я змалював його по його вдачі. Побачиш, яке помилювання принесе від нього мати. У нього стільки милости, скільки молока в тигра. Дознає сього бідний наш город, і за все се вам дякувати.

Сициній. Нехай боги над нами змилосердять ся!

Мененій. Ні, в такім разі боги над нами не змилосердять ся. Як банїтували його, ми про них не дбали; а тепер, як він вернув ся, щоб нам поскручувати вязи, вони про нас не дбатимуть.

Входить посланець.

Посланець.

Добродію, коли ти не нажив ся
На сьвітї, то втікай чим дуж до дому.
Твого товариша уже волочять
По вулицях плебеї і кленуть ся,
Як панїї не принесуть потїхи,
На шматте розірвать обох трибунів.⁷⁸⁾

Входить другий посланець.

Сициній.

Ну, що?

Посланець.

Хороша новина, хороша!

Спасли нас панїї. Рушають Вольски,
І в ними Марцій відступив од Риму.
Не бачив Рим щаслившої години
Ані в той день, як вигнали Тарквіна.

Сициній.

Мій друже, та чи ти-ж говориш правду?
Чи певен ти, що справді се все сталось?

Посланець.

Так певен, як на небі сонце сьвітить.
Де-ж ви були, що се вам дивно чути?
Ніколи так вода під міст не рине,
Як містом скрізь веселі ринуть люде.
Чи чуєте?

(Гучять труби і гобої з тулумбасами. З середини веселі крики).

Суремки, жоломійки,
Цимбали, бубни, кобзи, тулумбаси
І людський гук, аж сонце в небі скаче!
Ось слухайте, яка всім людям радість!
(Знов із середини крики).

Мененій.

От добра новина. Стрічаймо паній.
Волюмнія ся консулів заважить,
Сенаторів, патрициїв, весь город,
І ціле море й цілий сьвіт трибунів,
Таких як ви. Мабуть молились добре!
Сьогодні в ранці я не дав би й чеха
За десять тисяч ваших гирел... Чуеш?
(Веселі крики та музики).

Сициній.

Попереду нехай тебе із неба
Благословлять боги за добрі вісти,
А потім і моя тобі подяка.

Посланець.

Сьогодні всім нам дякувати треба
Богам за превелику ласку з неба.

Сициній.

Чи близько вже вони?

Посланець.

Увійдуть зараз.

Мененій.

Ходімо-ж против них, щоб поділити
Іх радощі.

Входять панії з почтом сенаторів, патрициїв, народу
і переходять через сцену.

Первий сенатор.

Витаймо нашу матір'!

Ось та, що дарувала жизнь Римлянам!

Скликайте труби, дякуйте блаженним,

Запалюйтеognища триумфальні!

Весь путь квітками всипте перед ними;

Той крик, що вигнав сина, заглушіте

Вітанням матери! назад зовіте!

Кричіть: „Витаєм, панії, витаєм!“

Усі.

Витаємо вас, панії, витаєм! (Труби і тудумбаси).

Сцена пята.

Анціум. Громадський майдан.

Входить Тул Авфід із своїм почтом.

Авфід.

Скажіть сенаторам, що я вернув ся,

Оддайте сей папір. Як прочитають,

Нехай зволють сюди трубити в раду.

Тут я і їм самим і посполитим

Все, що пишу, засьвідчу. Винуватий

Вже увійшов у городську брану,

І хоче стать перед лицем народа,

Вповаючи очиститись словами.⁷⁹⁾

Хапайте ся-ж! (Виходять прибічники).

Входять троє чи четверо змовників Авфидової факції.

Первий змовник.

Як поживає наш ясновельможний?

Авфід.

Як той, що милостинею струїв ся,

І вбив себе своїм же милосердем.

Другий змовник.

Коли ти, наш преблагогородний пане,
Так мислиш, як змовлявсь колись із нами,
Ми визволим тебе гуртом з напасти.

Авфід.

Не знаю ще. Ми мусимо чинити,
Як думає усе поспільство наше.

Третій змовник.

Поспільство наше буде ще хитатись,
Поки усобиця між вами буде;
А хто впаде, наслідник все одержить.

Авфід.

Я знаю се, і мій претекст на нього вдарить
На добрії опер ся аргументи.
Підняв ся він зарукою моєю,
А зріши, став кропить росою лести
Новий свій цвіт перед моїми друзми.
Перемінив він і свою натуру,
Що то була жорстка, понура, дика.

Третій змовник.

Добродію, його упрямство знане.
Як допевняв ся він консулювання,
То опір став...

Авфід.

Про се й казати хочу.

Як вигнано його за се, прийшов він
У мій курінь. „На, ріж! мовляв, от горло!“
І я прийняв його за побратима,
Я дав йому свою чинити волю.
Нї, догоджаючи його жаданню,
Я дав йому свої полки на службу,
Своїх людей найлуччих, найсвіжійших,
І сам служив персоною своєю.
Я помагав йому пожати славу,
А він її собі усю присвоїв.
Принизившись, я тим мов ще пишав ся,

Докіль не став слугою з побратима.
І він мені мов наймиту якому
Почав платить ласкавим панським видом.

Первий змовник.

Се правда, і все військо дивувалось.
А наконець, як Рим в його був волі
І нам не менша здобич, як і слава —

Авфід.

За се-ж то я його і винувачу.
За кілька крапель женських сліз, дешевих
Як та брехня, продав він кров і працю
Великого походу наших Вольсків.
Нехай же падає, щоб я підняв ся.
Чи чуєте? (Труби, тулумбаси і веселе гукання народу).

Первий змовник.

Ввійшов ти в город свій, неначе вістник.
Ані витання!... Він вернувся, і крики
Роздерли воздух.

Другий змовник.

Се терпливі дурні,
В котрих він повбивав дітей, горланять
Йому хвалу.

Третій змовник.

Оттим же то й не гай ся,
І поки він нічого не промовив,
Не привернув народ своєю річчю,
Нехай почує в тілі меч твій гострий.
А ми поможемо. Як упаде він,
Його резони ляжуть з ним в могилу.
Ні слова більш. Ось наше радне панство.

Входять радні пани.

Радні пани.

Витаємо з походу.

Авфід.

Я того не стою.

А прочитали ви, мої панове,
Мою цидулу?

Радні пани.

Прочитали.

Первий радний пан.

Гірко

Нам чути се. Що він чинив до сього,

Мені здаєть ся, вибачити-б можна.

А що скінчив, де треба починати,

Подарувавши весь наш заробіток,

Помазавши нам шкуру нашим салом,⁸⁰⁾

І замирив тоді, як треба брати, —

За се не може бути вибачення.

Авфід.

Ось він і сам. Послухайте самого.

Входить Коріолян з тулумбасами та корогвами, а за ним
купа міщан.

Коріолян.

Витаю високоповажне панство!

Я вашим воїном до вас вернув ся,

Незгидженим любовю до отчизни,

Як і в той день, що звідси рушив. Буду

По вік під вашим присудом великим.

Ясую вам, що воював щасливо,

І військо ваше під ворота Рима

Привів кривавими шляхами. Здобич,

Що ми з собою принесли до дому,

Вартна третину більше, ніж утрата

На весь поход наш, і примире славне

Для Анціян, а для Римлян соромне

Зробили. Ось воно вам на папері.

Два консулі й патриції ствердили

Підписами й сенатською печаттю.⁸¹⁾

Авфід.

Шкода й читати, благородне панство.

Скажі те зраднику, що він на шкоду
Нам обернув уповажнення ваше.

Коріолян.

Як! зраднику! Хто се?

Авфід.

Кай Марцій.

Коріолян.

Марцій!

Авфід.

Так, Марцій, Каюс Марцій. А ти думав,
Що величатиму тебе названнем,
Котре украв єси у Коріолі?
Панове, голови отсего міста,
Єхидно зрадив він народню справу,
Бо Рим, ваш Рим, оддав жонї та неньцї
За кілька крапельок води гіркої,
І розірвав свою міцну присягу,
Мов кусничок гнилої шовковинки.
Не скликавши військової наради,
І радіючись із мамчиними слїзми,
Проплакав, простогнав побїду нашу,
Що й чури, дивлячись на нього, червонїли,
А воїни один з одним ззирались.

Коріолян.

Чи чуєш, Марсе?

Авфід.

Не тобі взивати
До бога битов, тонкослїзний хлопче!

Коріолян.

Га!

Авфід.

Хлопче, так.

Коріолян.

Безмірний клеветниче!

Вразив єси мене аж надто в серце.⁸²⁾
Не стерплю... Хлопче! Рабе! Вибачайте,

Панове. Ще мене ніколи в сьвітї
Не змушено до лайки. Ваш розсудок
Покаже вам, що сей собака бреше.
Та й соромне його признание власне
Брехню його віпхне йому у пельку.
Він на собі мої удари носить,
І мусить їх нести у домовину.

Первий радний пан.
Мовчіть обидва, слухайте, що скажуть.

Коріолян.
О, розітніть мене на кусні, Вольски!
Мужї і молодці, мечі сплямуйте!
Я хлопець! О брехлива песно!... Хлопець!
Коли у вас літописї правдиві,
Читайте в них, що я у Коріолю
Влетїв, мов той орел у голубятню,
І ваших Вольсків розполохав різно.
Се я один зробив, один! Я — хлопець!...

Авфід.
І ви, мої панове благородні,
Перед очима в себе і ушима,
Дозвольте чванитись так безбожно
Сліпим його, для вас ганебним щастем!

Усї змовники.
Нехай умре за се!

Увес ь народ. Розтяти його на шматте!
розтяти зараз!... Він убив мого сина... мою
дочку... він убив мого братанича Марка... він
убив мого брата.

Другий радний пан.
Мовчати!... го!... Ні пальцем!... го!... Мовчати!
Се чоловік великий, і всю землю
Сповнила слава чуткою про нього.
Його вину ми вислухаєм в радї. —
Авфіде, стій! не колоти всїм миром.

Коріолян.

О, дайте, я його з шістьма, чи й більше,
Авфідами мечем моїм скараю!

Авфід.

Безстидний ледарю!

Усі змовники.

Убий! убий! убий! убий його!

Первий радний пан.

Стій, стій, стій, стій!

(Авфід із змовниками кидаєть ся на Коріоляна; той падає.

Авфід становить ся на його тіло.

Авфід.

Послухайте моєї мови.

Первий радний пан.

Тулле!

Другий радний пан.

Учинок твій оплаче добродітель.

Третій радний пан.

Ні, не топчи його погами, Тулле! —

Спокійте ся, панове! киньте зброю!

Авфід.

Панове радні мужі! слова, слова!

Коли-б ви знали (а в тій завірюсі,

Що він же скоїв, не могли ви взнати),

Як се життє було вам небезпечне, —

Зраділи-б ви, що так воно порвалось.

Веліть мене у свій сенат позвати;

Я доведу, що я слуга ваш вірний, —

Або-ж мене карайте безпощадно.

Первий радний пан.

Візьміте тіло звідси та оплатте.

Нехай воно в нас буде благородне,

Яке коли до гробу провожали.⁸³⁾

Другий радний пан.

Він сам своїм завзяттем нетерплячим

З Авфіда зняв його вини багато.
Залагодьмо сю справу як найлучше.

А в ф і д.

Мій гнів утих, я й сам тепер сумую.
Ходіть сюди із війська трое старших,
Четвертий буду я: візьміте тіло.

Нехай ударять в тулумбаси сумно,
А ратища до долу посхиляють.

В сїм городї посиротив він многих,

Жінок багато вдовами зоставив,

Що й доси плакати не перестали,

А ми таки йому хвалу віддаймо.⁸⁴)

(Виходять, несучи Коріолянове тіло. Сумний марш).

ПОЯСНЕННЯ.

1) По Плутарху Кай Марцій походив із того самого роду, що й третій римський король Анк Марцій. Коли відбули ся показані далі події, Плутарх не означає докладно, а тільки говорить загально, що се було в найдавнійших часах республіки, значить, швидко по прогнанню остатнього короля (510 чи 509 до Хр.). Коли плебеї заворушились против важких законів про довжників, Кай Марцій не похваляв лихварів-патрициїв, але ще гірше докоряв патрициям за те, що оказали ся податливими супротив плебеїв. Відси пішло головно вороговане плебеїв супроти него.

2) Плутарх робить Марція одним із головних борців у війнах, які настали по вигнанню Тарквінія Пишного. Між иншим у одній битві бачучи, як ворог повалив Римлянина, він прискочив і заступив поваленого та убив його ворога. За се був він відзначений найвисшим знаком воєнної заслуги — дубовим вінком (пригадкою давньої королівської корони, що також мала форму золотого вінка з дубового листа).

3) Плутарх оповідає, що Марцій найбільше шукав слави для того, аби нею владувати матір,

яку любив сердечно і яка переховувала його вінці і надгороди і плачучи з радості стискала коханого сина. Тямучи, що був винен матери, він усім життям відплачував їй за її любов. От тим то й оженивши ся він не закладав своєї власної домівки, але жив у материнім домі.

4) Ціла ся сцена — слабенький відгук історичної події, тзв. сецесії плебеїв на сьвяту гору, яку Плутарх звязав з історією Кая Марція. Як звісно, ся сецесія, що мала наслідком установлене людських трибунів, стала ся в р. 494 до Хр

5) По Плутарху Мененій Агіппа був головою посольства з десятиох патриційв, висланого сенатом до збунтованих плебеїв на сьвяту гору. У Шекспіра він, як бачимо, розмовляє з плебеями і втихомирює їх зовсім без ніякого вповажнення.

6) Оповіданє Мененія у Плутарха передано дуже коротенько: „Одного часу збунтувались суспави против жолудка за те, що осаджений у осередку їх нічим не прикладав ся до праці, яку вони поносили для него. Але він сьміяв ся з того, що вони не знали, як то він стравивши те, що давали йому, живив і покріпляв кожного з них. Так то і з нами діє ся, Римляне: сенат прилюдною радою перетравлює всяку річ, а те перетравлене живить, покріпляє і уділює кождому горожанинови те, що йому належить ся.“ Ширшу версію сеї притчі знайшов Шекспір у книзі Кедмена „The Reliques of Britannia,“ виданій 1605 р.

7) Отся і дальші промови Марція в сій сцені — видумані Шекспіром. Плутарх говорить тільки, що він нарікав на сьвіжо встановлений уряд людських трибунів і взивав патриційв, щоб заховували свої привілеї, але старались їх виправдати запопадливою службою для добра краю.

8) Юній Брут і Сициній Велют, у П्लутарха в разі головні провідники бунту і сецесії на сьвяту гору, а потім перші людські трибуни.

9) По Плутарху Марцій готов був спротивитися угоді з плебеями, але вибух війни з Вольсками відвів його від сього наміру.

10) Про Туля Авфідія Плутарх при описі війни з Коріолею не згадує зовсім, а говорить про него тільки геть пізнійше, оповідаючи, як Марцій перейшов до Вольсків. Про те, що Марцій стрічався в битвах з Авфідієм, у Плутарха находимо лише неясний натяк.

11) Коміній по Плутарху був у ту пору консулом і стояв у полі, бо Марцій прийшов йому на підмогу не в початку походу, а аж тоді, коли Коміній уже обляг Коріолю.

13) Характеристика Волюмнії основана на Плутарховім оповіданні, де сказано, що Марцій вчасно стративши батька, жив під опікою матери, по її вказівкам вибрав собі жінку і хоч мав з нею двоє дітей, не хотів покидати матиного дому. Цікаво, що у Лівія мати Коріоляна зоветься Веттурія, а жінка Волюмнія.

14) Характеристика Віргілії і впроваджене Валерії як приятельки до дому Марцієвого — видумка Шекспіра. У Плутарха Марцій має двоє дітей, але про них ми не знаходимо ніякої близької згадки крім того, що вони разом з матір'ю і бабкою йдуть у табір Коріоляна просити пощади для Риму.

15) В театрі Шекспірових часів у задній кулісі був у половині висоти прибудівок, немов балкон і там нераз відбувалися сцени, прим. сцена на балконі в „Ромео і Джульєтті.“ На таких прибудівках появляються й тут сенатори Вольсків.

16) Опис битви, особливо Марцієвого штурму на Коріолю, взятий зовсім від Плутарха.

17) Шекспірів анахронїзм. Катон, про якого тут мова, жив далеко пізнійше, в часі упадку республіки.

18) Плутарх потверджує, що Марцій своїм голосом і грізним виразом лиця вмів полахати ворогів.

19) Римляне в пізнійших часах виводили своє походженє від Троянців, серед яких Гектор був найбільшим героєм. Шекспірове реченє „That was the whip of your bragg'd progeny“ треба мабуть розуміти не в активнім значіню, як зрозумів його Куліш: „що бичував твоїх хвастливих предків“, бо ж Гектор не бичував Троянців, а радше так: „що був бичем серед твоїх хвастливих предків“.

20) Плутарх оповідає, що на другий день по одержаню побіди консуль перед усім військом вихваляв Марцієві заслуги, „по тім велїв йому з багатої добичі в коштовних річах, конях і невольниках узяти наперед десяту часть, заки вона прийде до поділу між иньших, а надто дарував йому пишно вбраного коня як почесну нагороду. Всі Римляне згодили ся з тим, але Марцій заявив, що коня приймає і консулева похвала тішить його дуже, але десятої части добичі не візьме, бо се була би заплата, а не почесний дар, і вдоволить ся таким паєм, який припадає на него“.

21) У Плутарха промова Комінїя обернена до війська і має такий зміст: „Дарунків не можемо йому накинати силою, то даймож йому такий дар, якого він не зможе відкинути. Постановімо ось тут, щоб він від нинї звав ся Коріоляном“.

22) У Плутарха Коріолян жадає увільнення свого хазяїна, колишнього гостя, що з багатого і значного горожанина зробив ся невольником. Сей епізод у Плутарха йде зараз по тім, як

Марцій відкинув десяту часть добичі, і заким його названо Коріолянном.

23) Деталь, що Коріолянів знайомий був бідним і що він навіть забув його імя — видумка Шекспіра.

24) Авгури — жерці, що віщували будуще з тельбухів зарізаної в жертву богам скотини.

25) Дословно: На який надмір Марцій убогий і щоб ви оба не мали його подостатком?

Брут: Ні на одну хибу він не вбогий, але обладований усіми.

26) Дословно: до чарки горячого вина.

27) Девкаліон, по грецькому віруванню, одинокий чоловік, що вратував ся від потопа і потім ураз із своєю жінкою Піррою кидаючи позад себе каміне натворив нових людей; значить, тут в значінню: праотець.

28) Гален, славний лікар з II віку по Хр., в Шекспірових часах славив ся як найвисша лікарська повага старинного сьвіта. Розумієть ся, що згадка про него в устах Мененія — забавний анахронізм.

29) В оригіналі: при відбиванню Тарквінія. Плутарх оповідає, що перший Марціїв похід був тоді, коли Тарквіній, вигнаний із Риму, остатній раз зібрав велике військо і вдарив на Рим. Про сім ран, одержаних Марцієм у тій війні і загалом про число його ран у Плутарха нема ніякої згадки.

30) Дословно: ніж слухати, як із моїх дрібниць (nothings) роблять монстри.

31) За Шекспірових часів ролі жінок на сцені грали молоді хлопці без заросту. Знов анахронізм Шекспіра.

32) Дословно: „Та не багато й треба, щоб нас зробити не ліпшими від дивоглядів“. Куліш,

як бачимо, зрозумів англійський текст як раз навпаки.

33) Забавне непорозуміння Шекспіра, що вложив отсе гебрейське слово в уста Римлян.

34) В описі цілої попередньої сцени Шекспір відступає від оповідання Плутарха. По Плутарху Коріолян без вагання згодився просити у народу голосів, показував свої рани і говорив чемно; про насміхи нема ані згадки.

35) У Плутарха не трибуни підмовляють народ, щоб уневажнив своє попереднє голосування, але сам народ, бачучи гордощі Коріоляна, його пишні виступи і сквалність, з якою сенат робить його консулом, бунтує ся в тім переконанню, що Коріолян — партийний репрезентант аристократії і поверне свою власть на шкоду народови.

36) Отсю генеалогію Шекспір узяв із вступу Плутарха до життєпису Коріоляна. Публій Валерій, прозваний Публіколя, був по прогнанню Тарквінія великий організатор і оборонець римської республіки. Плутарх присвятив йому окрему біографію. Шекспір виводить у отсій драмі на сцену його сестру Валерію.

37) По Плутарху зараз по коріольській війні трибуни почали підбурювати народ проти богачів-патрициїв із за того, що в Римі був голод і дорожня. В оповіданню про вибір консуля про трибунів нема згадки.

38) Трітони — підрядні морські божества, прислужні Нептуна. Шекспір з власного дотепу зробив такого Трітона старшиною над найдрібнішою рибкою.

39) Плутарх повідає: коли трибуни побачили, що більшість сенату противна народови і тягне за Коріоляном, вони покинули засідання, вийшли

на ринок і кликнули помочи, а потім післали еділів, щоб прикликали Коріоляна перед народній суд.

40) Плутарх оповідає, що Коріолян ставив опір трибунським еділям; тоді самі трибуни, за підмогою еділів (одні й другі були по закону *sacrosancti*) наклали на него руки, але патриції оточили Коріоляна, повідтрчували тих, що хотіли арештувати його, і на сьому в ночи закінчився розрух.

41) По Плутарху сей присуд виречено над Коріолянцем аж другого дня, коли Коріолян мав стати перед народом і очистити ся з роблених йому закидів, а він натомість ще дужше напався на трибунів і на ціле поспільство. Шекспір для упрощення драматичної акції стягнув обі події на один день. Після Марцієвої промови на ринку ччинився крик. Тоді Сициній, найсміліїший із трибунів, по короткій нараді зі своїми товаришами заявив голосно перед збором, що трибуни засуджують Марція на смерть і велів еділям вести його на Капітоль і без дальших формальностей зіпхнути зі скали.

42) По Плутарху еділі сповняючи вирок трибунів наклали руки на Марція, але сей вирок навіть многим із простого народа видався занадто жорстоким і зухвалим. З патриціїв деякі кинулися на поміч Марцієви, відігнали тих, що були обступили його, і взяли його поміж себе; инші простягали руки і просили нарід змилювати ся і втихомирити ся. До замішки і бійки, яку тут представив Шекспір, не прийшло.

43) Дословно: хочу поспробувати, чи мій старий дотеп має силу у людей, що мають його лиш маленько.

44) У Плутарха сам Сициній, бачучи, що патриції лавою стоять за Коріолянцем і що годі

буде покарати його без великого розливу крови, говорить до патрициїв: „Добре, не хочемо давати вам причини до незгоди і роздору з народом. Народ згоджується, щоб Марцій був суджений. А тобі Марціє заявляю, що маєш на третій торговий день (за 27 днів) ставити ся і коли ти невинний, виправдати себе перед своїми співгорожанами, а вони рішати справу своїми голосами.“ Патриції пристали на се. Як бачимо, Шекспір і тут підчорнив сильно трибунів, а невеличку проволоку в акції зробив наслідком уговкувань Мененія.

45) Про се отаманство Мененія ані взагалі про яку небудь його роль в Коріоляновім заколоті Плутарх не знає нічогоісїнько.

46) На місці сеї сцени у Плутарха маєть ся оповіданє про короткий похід Римлян на Анціум, а потім про наради патрициїв над тим, як би вратувати Марція і задовольнити народ. Роль, яку Шекспір приписав Коріолянови, у Плутарха грає Анній Клявдій, „окричаний яко найгірший ворог народа“. Він доказує патриціям, що поспільство готово знести сенат і зовсім перемінити дотеперішню управу, бо має більшість голосів. Натомість значна часть старших сенаторів радить поступати лагідно, а Марцій згоджується стати перед народом і виправдати ся, коли його будуть винуватити тільки в тому, що він бажав загорнути в свої руки самодержавну власть. Про яку небуть роль Волюмії в тій нараді у Плутарха нема ніякої згадки.

47) Оповідючи про Коріолянів гнів з тої причини, що його не вибрано консулом, Плутарх додає, що він „кермував ся звичайно тою частиною душі, де міститься лютість і упертість, які йому видавали ся величністю і благородством духа, але не мав тої лагідної твердості, що головню чинить політичну мудрість, не надбавши її паукою

і вихованем.“ А що вихованє його, як сказано више, вела мати, то Шекспір і виснував із сего внесок, що се вона напоїла його тими гордощами і призирством до простого народа.

48) Найстарша звісна нам політична організація Римлян основувала ся на звязках родинних. Десять родин (*familia*) творило рід (*gens*), десять родів — дворище (*curia*), десять курій — третину міста (*tribus*). Ся організація була строго аристократична; простий народ не мав ніяких політичних прав. Тільки в VI в. мав король Сервій завести нову організацію на основі маєткового цензу. Відповідно до розміру ґрунтової власности поділено всіх вольних горожан на сотні (центурії). Політичні права виконували горожане на зборах (*comitia*), сходячись чи то сотнями (*comitia centuriata*), чи трибами (*comitia tributa*). Плутарх закидає трибунам, що коли прийшло ся судити Марція, вони поперед усього силою перевели те, що голосовано не центуріями, а трибами і через се бідне, неспокійне поспільство, що не дбало про ніяку чесність, узяло перевагу над маючими, поважними і в війнах заслуженими горожанами“. Як се могло стати ся, се нам зовсім не ясно, бож у трибах мала голос сама тільки аристократія.

49) Як уже сказано, Коріолян згодив ся стати перед народнім судом і виправдати ся, коли йому закинуть змаганє до самовладства, очевидно чуючи себе в тім невинуватим. Плутарх оповідає далі, що трибуни знаючи добре, що на се нема ніяких доказів, не дотикали на зборі тої справи, але закидали йому, що він перед сенатом говорив за скасуванням трибунського уряду, а надто що здобич принесену з остатнього походу на Анцію не віддав до державного скарбу, але розділив між своїх прихильників. Се збило Марція з пан-

телику, він не вмів витолкувати ся як слід, а коли почав хвалити тих, що ходили з ним у похід, куна народа заглушила його мову окриками обурення.

50) Як сказано, Плутарх заявляє виразно, що на зборі трибуни зовсім не робили Марцієви закиду з того, буцім то він задумав захопити в Римі королівську власть, знаючи, що на такий закид не мають ніяких доказів.

51) Плутарх оповідає, що коли допущено триби до голосованя, Марція признано винним більшістю всего тільки двох голосів.

52) Плутарх зазначає, що коли проголошено Марцієви кару — досмертне вигнанє, народ розійшов ся радісно і з такими гордощами, яких не знав ще ніколи при жадній побіді. Натомість сенат і патриції були тяжко пригноблені.

53) По Плутарху Коріолян вернув до свого дому, де застав матір і жінку в сльозах і голосінях; потішивши їх він зараз вийшов із брами міста в супроводі многих патрицій і покинув римську область разом з трьома чи чотирма приятелями, нічого з собою не взявши і нічого не просивши.

54) По Плутарху навпаки: по відході Коріоляна партійка боротьба в Римі розгоріла ся ще дужше.

55) Ся стріча Волюннії з трибунами — додаток самого Шекспіра.

56) І ся сцена — видумка Шекспіра. Плутарх оповідає, що коли Марцій пристав до Вольсків, Авфідій покориствував ся зневаженєм якогось Вольска в Римі, щоб виповісти Римлянам війну.

57) Плутарх оповідає, що Марцій перебралий пішов вечером до Анціум і ввійшовши незамітно в дім Анфідія (так він називається у грецького автора) сів на камени, де розпалювано огонь.

Сей камінь у кождім домі був посв'ячений богині Весті і вважався св'ятим, а хто сів на ньому, був нетикальний. Марцій заслонив своє лице і ніхто з домашніх не міг його пізнати. Слуги не сміли також прогнати його, бо його вигляд так само як і його мовчання свідчили про його достоїнство.

58) Подобиця, що у Авфідія в ту пору були гості, видумана самим Шекспіром.

59) Хто сів на огнищаний камінь, той шукав захисту. Цікаво, що Шекспір пропустив сей Плутархів деталь і заставив Коріолана розмовляти зі слугами.

60) Плутарх оповідає, що Авфідій оповіщений слугами про появу незвичайного чужинця, зараз вийшов і запитав його, хто він і чого хоче. Марцій у довшій промові виявив йому своє ім'я і свої пригоди, просив прийняти його до служби, а в противнім разі вбити як непотрібного ні на що.

61) У Плутарха Авфідій відповідає Марцієви дружно, але коротко: „Встань, Марціє, і не бійся. Се для нас велике щастє, що ти приходиш і піддаєшся нам. Надійся від Вольсків ще більших гонорів“. Потім угостив його як найщиріше і в найблизших днях нараджувались оба про війну.

62) Плутарх навпаки оповідає про великий неспокій у Римі по відході Марція, спричинений не тільки ворожнєтою патриційів проти народу, але також лихими віщуваннями жерців.

63) В оповіданю Плутарха самі Римляне, може навіть наслідком Коріоланових інтриг, роздразнили Вольсків, так що ті в кінці, за намовою Авфідія і Марція, вислали до Риму посольство, жадаючи звороту міст і сел забраних в часі війни. Римляне обурені відповіли, що Вольски найперші вхоплять за оруже, але Римляне положать його

остатні. Тоді Авфідій скликав загальне зібранє Вольсків, де постановлено розпочати з Римом війну і віддати провід Марцієви. Сей зараз зібрав добровольців і напав на римські посілости, де й набрав не маю добичі. Але головна його мета була — збільшити в Римі роздор між плебеями і патриціями; для того він велів грабувати тільки плебейські добра, а дібр патрициїв не тикати. З за сего в Римі почала ся ще гірша незгода і взаємне підозріванє: патриції дорікали плебеям, що прогнали такого войовника, а плебеї патриціям, що стоять у змові з ворогом краю. Тимчасом Марцій зі своїм відділом вернув безпечно до Вольсків.

64) Плутарх оповідає детально історію сего другого походу Коріоляна на римську територію, де між иньшими Коріолян зруйнував місточко Бовілле, віддалене лише сто стадій від Риму, і вирізав у ньому всіх мужчин.

65) Тут Шекспір переборщив. Ніякого бунту на римській території не було, а тільки одно місточко Цірцеї (по Плутарху) добровільно піддалось Коріолянови.

66) Плутарх оповідає, що коли Коріолян обляг Лявініюм, плебеї нараз згодили ся покликати його назад до Риму, але сенат спротивив ся сему і сим іще дужше розсердив Коріоляна, який тепер уже не ощаджував дібр патрициїв.

67) По Плутарху Коріолян і Авфідій поділились комендою так, що Коріолян провадив війну, а Авфідій лишив ся дома захищати міста з половиною війська. Але коли Коріолян підійшов під Рим, усе військо з під Авфідія прибігло до Коріоляна і заявило, що його одного хоче мати своїм начальником. Се й збудило в Авфідієвій душі зависть супроти Марція. Особливо коли Марцій відступив від Риму давши Римлянам 30 день часу згодитись

на поставлені їм умови, деякі Вольски разом з Авфідієм почали бачити в тім зраду і змовляти ся против Коріоляна.

68) Плутарх оповідає про два Коріолянові підходи до Риму. За першим разом до него послано його свояків з ухвалою народа, що касувала його вигнання: але він прийняв висланців гордо і зажадав, щоб Римляне звернули всі міста забрані в війні і зрівняли Вольсків у правах з Латинцями. На се дав їм 30 день і вернув у край Вольсків. По 30 днях підійшов знов до Риму. Сенат велів через висланців сказати йому, щоб відступив від Риму, а потім будуть з Вольсками вести ся переговори. Під страхом Римляне не приймуть ніяких умовин, а по добру згодять ся на все, що справедливе. Коріолян дав їм ще три дні до наміслу з тим, що потім не прийме вже ніяких посланців. Римляне вислали до него жерців, та Марцій хоч і прийняв їх, але всяким їх просьбам і намовам відмовив рішучо. Про посольство Комінія у Плутарха нема ніякої згадки.

69) У Плутарха вихід матери й жінки Коріоляна до табору Вольсків для випрошення помилування dokonує ся без відома сенату, з ініціативи Валерії. Вона збирає римських жінок, іде з ними до дому Волюмнії, і своєю промовою наклонює матір і жінку Коріоляна до сего благального походу.

70) Посольство Мененія до Коріоляна і роль, яка при тім випала на долю Мененія — видумка самого Шекспіра.

71) Плутарх оповідає, що коли Волюмнія з иншими жінками прийшла до табору Вольсків, то сей незвичайний вид проймив навіть ворогів пошаною і заставив їх бути тихо. Марцій сидів власне з визначнішими полковниками на судейськім стільці.

Наближене жіночої процесії здивувало його немало, та коли на їх чолі побачив свою жінку, постановив витримати непорушно і невмолимо при своїм намірі. Але він уляг своїм почуттям і сей вид так потряс його, що він не зосьмілився прийняти їх сидячи, але швидко встав і на сам перед та найдовше обняв свою матір, потім жінку й дітей, не спиняючи своїх сліз і пестощів, але піддаючи ся зовсім поривам свого чуття.

72) Плутарх говорить про Валерію, що вона й по смерті брата (він умер 15 літ перед тим) тішила ся в Римі великою честю і повагою за те, що своїм способом життя ні в чому не вменшила поваги свого дому.

73) Плутарх нічого не знає про ніяку Коріоланову клятву. По привітанню, бачучи, що його мати хоче говорити, він велів полководцям Вольсків стати довкола себе і всі вони слухали промови Волумнії, яку Шекспір і перевірявав із Плутарха майже дословно, з невеличкими, але характерними додатками.

74) Плутарх оповідає, що по промові Волумнії Коріолан довгий час мовчав. Тоді мати разом з жінкою й дітьми кинулась йому до ніг; аж се зломало Коріолана. Шекспір обернув сю сцену інакше і з глубшим знанєм психології: тут мати насамперед паде синові до ніг, а переборює його в кінці своїм гнівом і погордою.

75) Як згадано вище, ані про присутність Авфідія при тій сцені, ані про закінчене якого небудь мира з Римлянами Плутарх не знає нічого.

76) По Плутарху справді наслідком сего сенат велів у Римі збудувати храм „Фортуні жінок“.

77) Опис навіяний увагами Плутарха про Божу всемогучість, приточеними власне в цьому місці.

78) Сей деталь видуманий Шекспіром; у Плутарха нема нічого подібного.

79) По Плутарху сам Авфідій розгніваний на Марція жадає від него, аби здав Вольскам обрахунок зі свого походу.

80) Дословно: заплатив нам нашим власним заробітком.

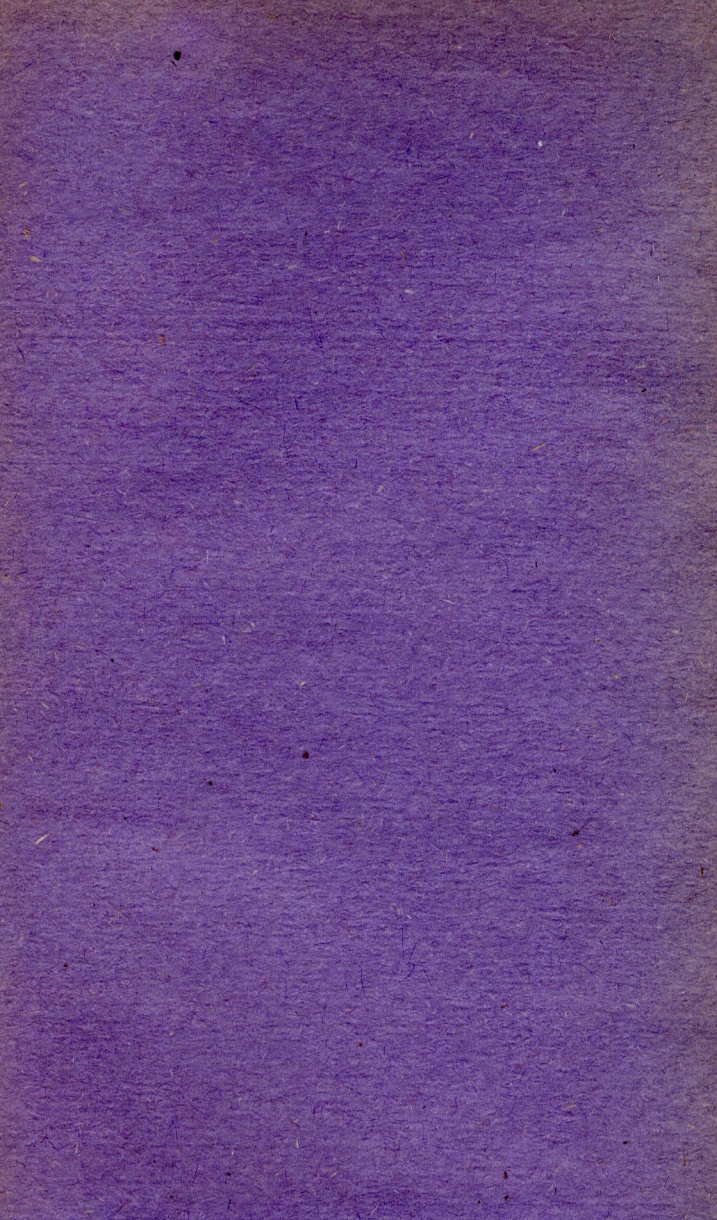
81) Плутарх не знає нічого про такий договір; навпаки, він говорить, що Марцій силою свого красноріччя і своїх давнійших заслуг потягнув на свій бік розумнійших і поміркованих Анціян. Те, що Марцій не здобув Риму, ніхто не був би вважав якимсь ущербом, колиб сам Марцій не був показав близької можности такого здобуття.

82) У Плутарха нема ніякої суперечки між Марцієм і Авфідієм; сказано тільки, що Авфідій не хотів допустити Марція до виголошеня своєї оборони, а найсмілійші з його змовників закричали, що не треба слухати зрадника, не можна допустити, щоб він довше тиранив Вольсків і нехай зараз зречесь полководства.

83) У Плутарха змовники кидають ся на Коріоляна і вбивають його на ринку; ніхто з Вольсків не сьміє стати в його обороні, хоча найбільша часть народа зовсім не рада такому вчинкови. З усіх міст приходили люде до його трупа, його поховано з почестями, а його гріб украшено множеством здобутого оружя.

84) Плутарх додає, що Вольски швидко потім були побиті Римлянами, при чім і Авфідій поляг у битві, і Вольски мусіли зовсім піддати ся Римови.

U.34.461

$\Phi \frac{III}{IV-416}$